

Závěrečná zpráva

**vyšetřovací komise
Federálního shromáždění
pro objasnění událostí
17. listopadu 1989**

28. 1. 1992

Obsah:

I. ÚVOD	3
II. a) Komise FS a ČNR pro dohled nad vyšetřováním 17. 11. 1989	6
II. b) Vyšetřovací komise FS pro objasnění 17. 11. 1989	9
II. c) Právní režim vyšetřovací komise	10
II. Historický přehled	12
II. a) Letá 1945 – 1986	12
II. b) Rok 1987	14
II. c) Rok 1988	15
II. d) Rok 1989	17
III. 17. 11. 1989 – 19. 11. 1989	21
III. 1) Obecný popis události 17. 11. 1989 – 19. 11. 1989	21
III. 2) Úloha mocenských orgánů	25
III. 3) Úloha bezpečnostních složek	32
III. 3. a) Úloha složky VB	33
III. 3. b) Úloha složky StB	44
III. 4) Úloha opozice	51
III. 5) Dezinformace o údajném úmrtí studenta Šmida	56
III. 6) Úloha poručíka Zifčáka	70
III. 7) Úloha tzv. druhého centra	74
IV. Československá lidová armáda	79
V. Lidové milice	83
VI. Závěr	94

PRÍLOHY:

1. Seznam komisí vyslechnutých svědků
2. Zásady činnosti kontrarozvědky (z 28. 11. 1989)
3. Růzkáz federálního ministra vnitra ČSSR ze dne 25. 1. 1978
4. Směrnice pro práci s TS čs. kontrarozvědky z roku 1972
5. Plán agenturně operativního rozpracování akce OBRODA 88
6. Informace o situaci v tzv. OBRODĚ po jednání V. MENCLA na ÚV KSČ

Poslanci Federálního shromáždění se mohou seznámit s výše uvedenými přílohami u R. Battěka, předsedy SL a M. Šutovce, předsedy Sněmovny národů

- „Existují jen čtyři způsoby, jak vládnoucí skupina může ztratit moc. Bud je přemožena zvenčí, nebo vládne tak neefektivně, že se masy pozdvihnou k revoltě, anebo dovolí, aby vznikla silná a nespokojená Střední skupina, anebo ztratí svou sebedůvěru a vůli vládnout. Tyto příčiny nepůsobí jednotlivě – zpravidal jsou do jisté míry přítomny všechny čtyři.“
- George ORWELL, 1984

I. ÚVOD

Potřeba úplného objasnění událostí 17. listopadu 1989 je dána množstvím hypotéz a spekulací, které se v souvislosti s tímto datem objevily a které mohou vést až k politicky účelově motivovanému výkladu schopnému narušovat politický vývoj naší společnosti.

Obsahem rozličných zaručených zpráv, senzačních odhalení, pamětí a jiných teorií, snažících se z nepřesných faktů stavět logické konstrukce, je napadáním skutečnosti, že listopadová revoluce byla spontánním projevem vůle občanů, kteří dali najevo své přání žít v demokratické společnosti. Jejich vůle byla potvrzena volbami v roce 1990, od nichž se odvíjí legitimita současných mocenských orgánů. Zpochybňováním 17. listopadu 1989 úvahami, že šlo o podvod, předem připravené události apod., vede k záměrnému zpochybňování současného společenského vývoje.

Příčinou různých senzačních odhalení a zaručených zpráv je skutečnost, že určité děje, k nimž v souvislosti se 17. 11. 1989 došlo, nebyly dříve komplexně objasněny natolik, aby je nebylo možné politicky zneužít. Do současné doby neexistuje úplné zhodnocení událostí kolem 17. listopadu. Existují pouze dílčí zprávy a dílčí hodnocení chování konkrétních osob. Nejčastěji citovanou verzí o průběhu událostí 17. 11. 1989 je verze publikovaná v knize Václava Bartušky *Polojasno*. Je opřena o svědeckou výpověď Ludvíka Zifčáka, ze dne 30. 3. 1990, podle níž byl zásah pořádkových jednotek na Národní třídě předem připraven StB. Cílem celé reakce bylo svrnutí tehdejšího vedení KSČ a nastolení nového společenského pořádku na základě dohody a spolupráce KSČ s tehdejší opozicí.

Z mezinárodního hlediska jsou kladeny otázky v souvislosti s přítomností generálů Severoamerické aliance ve Střední Evropě. Využíván je i summit velmocí na Maltě a překvapivý vývoj východoevropských států na podzim roku 1989.

Předmět vyšetřování bezprostředních událostí 17. listopadu 1989 můžeme rozdělit na tři základní směry:

A/ IMPULS

Prvním z nich je samotný impuls, od něhož se události 17. listopadu 1989 začaly odvíjet. Můžeme jej rozdělit na tři samostatné děje, které se objektivně staly:

1. Zásah na Národní třídě
2. Jednání poručíka Zifčáka
3. Fáma o usmrcení studenta Šmída, šířená Drahomírou Dražskou.

B/ PASIVITA

Druhým základním směrem, který je třeba při objasňování událostí 17. listopadu 1989 objasnit je pasivita tehdejší moci, vyznačující se nejen absencí kroků, které by zvrátily listopadový vývoj, ale i absencí takových kroků, které by tehdejší vývoj ovlivňovaly směrem pro moc výhodnější.

Pokud by existoval plán některé z mocenských skupin vyprovokovat proces společenského přerodu, bylo by nutno hledat její členy prostřednictvím osob, které hrály významnou úlohu při vyprovokování zásahu a při vzniku a šíření fámy o mrtvém studentu. Musela by zde existovat souvislost mezi výše definovanými osobami a osobami, které se významněji angažovali v listopadových událostech na té či oné straně. Zvažujeme-li hypotézu, že může být tento rozklad a neschopnost také příčinou zásahu na Národní třídě i dalších kroků, které způsobily pobouření obyvatelstva.

C/ ZAHRANIČÍ

Třetím směrem je otázka případných zahraničních vlivů, jak na samotný proces listopadové revoluce 1989, tak i na celkový vývoj v Evropě. V současné době končí období zásadního vlivu dvou tzv. supervelmocí. Vliv naší země však není takový, aby i za jiné mezinárodně politické situace bylo možno nerespektovat zásadní politické posuny v Evropě i ve světě a obejít se bez reakcí na ně.

Je třeba mít na zřeteli vývoj ve Východní Evropě na podzim roku 1989, který by nemohl proběhnout bez souhlasného postoje obou velmocenských složek. Otázka přímé intervence do vývoje těchto zemí, včetně samotného působení v událostech 17. listopadu 1989 v Československu je však záležitostí důkladnějšího objasňování naší minulosti a současného vlivu, jaký zejména sovětská strana v naší zemi uskutečňovala.

Objasnění a pochopení vztahů dvou základních směrů vyšetřování A/ a B/, spolu se zhodnocením otázek, vyplývajících ze směru zahraničí, je objasněním událostí 17. 11. 1989

I. g) KOMISE FS A ČNR PRO DOHLED NAD VYŠETŘOVÁNÍM UDÁLOSTÍ ZE DNE 17. 11. 1989

Na základě požadavků studentů a široké veřejnosti vytvořilo Federální shromáždění dne 29. 11. 1989 na základě usnesení FS č. 105 společnou komisi FS a České národní rady pro dohled na vyšetření událostí ze dne 17. 11. 1989 v Praze. Přesto, že šlo o požadavek studentů a OF, nebylo složení komise s těmito konzultováno a zástupci OF do ní nebyli zařazeni. Sestava komise a její struktura byla tak rozmanitá, že mohla negativně ovlivnit její celkovou akceschopnost. Proto byl zvolen takový styk práce komise a způsob jejího řízení, který přispěl k eliminování uvedených nedostatků při jejím sestavení. Je třeba zdůraznit, že se jednalo o laickou komisi, jejíž náplň práce byla vymezena jen názvem. Komise sama musela vytvořit statut, stanovit základní cíle, dohodnout způsob informování veřejnosti, vytvořit a realizovat vlastní systém získávání informací.

Komise byla tvořena těmito členy:

V. Štix (bez), J. Ládr (ČSS), I. Kúsová (bez), A. Džupina (KSČ), V. Bartošková (ČSL), L. Fanta (ČSS) – poslanci Sněmovny lidu FS, J. Stank (KSČ) – poslanec Sněmovny národů, A. Kocurová (bez), F. Hofman (KSC), – poslanci ČNR, V. Bartuška, R. Kříž, J. Bubeník a J. Solil – studenti.

Následným šetřením se zjistilo, že 3 členové z této komise byli tajnými spolupracovníky – agenty StB.

Na svém prvním jednání dne 30. 11. 1989 zvolila komise za svého předsedu ing. J. Stanka (KSČ), za tiskového mluvčího JUDr. L. Fantu (ČSS) a dále rozhodla, že ve smyslu jednacího řádu FS budou do komise přizváni jako experti JUDr. O. Motejl (OF) a JUDr. J. Danisz (OF). Tito dva posledně jmenovaní byli na návrh komise dne 12. 12. 1989 usnesením FS č. 110 jmenováni stálými členy. Dr. O. Motejl byl v lednu 1990 jmenován předsedou Nejvyššího soudu ČSSR a požádal o uvolnění z komise. Jako permanentně přizvaný expert v oblasti trestního práva v komisi pracoval JUDr. M. Hulík po odchodu JUDr. O. Motejla.

Od svého ustavení dne 29. 11. 1989 se komise sešla celkem 37x, z toho 11x se sešla redakční skupina, která připravovala zprávy o činnosti komise pro FS, zprávy pro sdělovací prostředky, podílela se na formulování dopisů, stanovisek, návrhů a doporučení představitelům ústředních orgánů apod. Před komisí bylo slyšeno celkem 91 osob, některé z nich opakovaně.

Činnost komise byla shrnuta v závěrečné zprávě o činnosti společné komise FS a ČNR pro dohled nad vyšetřením události ze dne 17. listopadu 1989 v Praze, tisk 480, která byla schválena usnesením FS č. 211.

Výsledky práce komise, jak vyplývá z této závěrečné zprávy, ale i z předcházejících zpráv, možno shrnout takto:

Společná komise Sněmoven FS a ČNR pro dohled nad vyšetřením události z 17. listopadu 1989 v Praze:

- 1/ charakterizovala politické klima, podmínky, které umožnily brutální zásah příslušníků bezpečnosti proti demonstrantům 17. 11. 1989. V této souvislosti prokázala přímou politickou odpovědnost tehdejšími vedoucími představiteli KSC Milošovi Jakešovi a Miroslavu Štěpánovi;
- 2/ navrhla, aby oba vedoucí představitelé strany, tehdy ještě poslanci FS, byli zbaveni poslaneckého mandátu. Tento návrh byl vykonán tak, že předsednictvo Sněmovny lidu přijalo vlastní rezignaci obou svých poslanců. Následně na to, bez vlivu komise byli oba vysocí funkcionáři a bývalí členové předsednictva ÚV KSC, vyloučeni z KSC;
- 3/ vyjádřila nespokojenost s tehdejšími postupem Generální prokuratury CSSR a ČSR a nedostačujícími a nekonkrétními informacemi, které na svém prvním zasedání od těchto orgánů obdržela;
- 4/ usnesla se na vytvoření vlastního informačního systému formou předvolávání kompetentních bývalých i současných funkcionářů politického i veřejného života, řídicích i výkonných složek SNB, dalších občanů, kteří mohli osvětlit přípravu, organizování i vlastní výkon zásahu na Národní třídě;
- 5/ soustavně působila prostřednictvím dohledu na vyšetřování, především na orgány prokuratury, v zájmu urychleného objasnění všech souvislostí spojených se zásahem. Proto na každé svoje zasedání přizývala představitele vojenské i civilní prokuratury, kteří úzce a bezprostředně s komisí spolupracovali a její podněty, návrhy a doporučení využívali;
- 6/ o výsledcích své práce průběžně informovala veřejnost prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, ale i vystoupením jednotlivých členů přímo na veřejných shromážděních, čímž získávala podporu veřejnosti. Tím nabyla především prostřednictvím dopisů občanů další nové poznatky, které pomohly objasnit přípravu a průběh zásahu komisi i orgánům prokuratury;
- 7) inicioval spolupráci s nezávislou vyšetřovací komisí, která umožnila sjednotit a koordinovat aktivity jejich členů s činností parlamentní komise, napomáhat k urychlení vyšetřování prostřednictvím nových svědeckých výpovědí a dalších dokumentů;

- 8) navázala spolupráci s ministerstvem zdravotnictví a sociálních věcí ČSR a nezávislou komisí lékařů OF s cílem pravdivě zjistit a objektivizovat počet zraněných při zásahu na Národní třídě. V zájmu toho vyzvala prostřednictvím HSP další účastníky demonstrace, kteří utrpěli újmu, aby se přihlásili ve zdravotnických zařízeních a na orgánech prokuratury;
- 9/ předložila federálnímu ministru vnitra a ministru vnitra a životního prostředí ČSR návrhy na pozastavení výkonu funkce u těch příslušníků SNB, u kterých bylo podezření z přímé účasti na zásahu. Tyto návrhy byly ihned akceptovány a vyšetřování ukázalo jejich opodstatnění;
- 10/ navrhla federálnímu ministru vnitra, aby se všemi příslušníky SNB, kteří se zúčastnili zásahu na Národní třídě, byly provedeny pohovory s cílem prověřit jejich postoj a aktivitu při tomto zásahu a na základě toho rozhodnout o jejich eventuálním setrvání ve Sboru národní bezpečnosti. I tento návrh federální ministr vnitra a ministr vnitra ČR přijali;
- 11/ v souvislosti s průtahy při přípravě soudního řízení s poručíkem Oudránem, které od ukončení vyšetřování do soudního řízení trvalo 2,5 měsíce, se obrátila na předsedu Nejvyššího soudu s požadavkem přijmout opatření, která by zamezila opakování takového postupu v dalších případech. Předseda Nejvyššího soudu reagoval konkrétními rozhodnutími v tomto smyslu;
- 12/ některými podněty upozornila federálního ministra vnitra na pasivitu, případně formální přístup jednotlivých představitelů FMV, kteří působili při přípravě a organizování zásahu event. likvidaci usvědčujících dokumentů (I. nám. Lorenc, poručík Zifčák, plk. Pilský). Ministr vnitra postupně přijal některá opatření personálního charakteru, směřující k řešení těchto problémů;
- 13/ navrhla Federálnímu shromáždění a jeho orgánům konkrétní závěry na úpravu legislativních norem, které měly za cíl vytvořit nebo upravit právní vztahy tak, aby vyloučily možnost podobného postupu v budoucnosti. Dále navrhla výborům FS náplň obsahující prvky kontroly příslušných orgánů. Všechny návrhy byly přijaty a kromě jednoho již i realizovány (novela zákona o SNB).

Uvedené výsledky jednoznačně dokumentovaly, že komise svojí činností splnila základní cíle, které jí byly stanoveny FS při jejím vzniku, i ty, které vyplývají ze zpřesnění těchto cílů.

Zůstává ještě neobjasněné především politické pozadí události na Národní třídě a to v souvislosti s působením StB, které je možno na základě určitých informací, alternativ a poznatků komise shrnout do následujících závěrů:

- a) je důvodné podezření, které komise vyjádřila již v prosinci minulého roku, že zásah proti manifestujícím na Národní třídě dne 17. 11. 1989 byl předem naplánován a v souladu s tímto plánem taky realizován. Svědčí o tom, jednak působení por. StB Zifčáka v průvodu, ale také další okolnosti a výpovědi, i vlastní průběh zásahu,
- b) v této souvislosti existují určité náznaky, že vlastní zásah byl řízen dvěma velitelskými místy, která byla odlišně instruována,
- c) ani velké úsilí komise o objasnění původu a záměru desinformace Drahomíry Dražské o smrti Martina Šmída, vyslechnutí jednotlivých účastníků, podněty směrem k prokuratuře, nevedly zatím k žádoucímu vysvětlení,
- d) činnost představitelů federálního ministerstva vnitra ve vztahu k Výboru státní bezpečnosti SSSR v den manifestace i před manifestací, vede k opodstatněné domněnce, že tato instituce byla o situaci informována, i když nebyl prokázán podíl jejího vlivu na přípravě a realizaci zásahu 17. 11. 1989,
- e) zůstává neobjasněna celková činnost Státní bezpečnosti na přípravě zásahu na Národní třídě, ale hlavně nečinnost této velmi významné mocenské složky bezprostředně po událostech,
- f) z některých výpovědí možno odvodit také versi, že zásah na Národní třídě měl vést k odstranění tehdejšího politického vedení KSČ. Když chápeme Státní bezpečnost jako vojensky dobře organizovanou a početnou sílu, která plní rozkazy a pracuje disciplinovaně podle pokynů politického vedení, vzniká otázka, zda a kdo ji v tomto případě řídil. Celý průběh událostí i situace po nich nasvědčuje tomu, že tyto složky již neovládalo tehdejší politické vedení.

Všechny tyto a s nimi související okolnosti vedou komisi k návrhu, aby i nové Federální shromáždění ustavilo komisi pro dohled na vyšetřování událostí ze 17. 11. 1989, která by působila především k objasnění výše uvedených, zatím neprokázaných úvah, názorů a podezření.

I. b) VYŠETŘOVACÍ KOMISE FS PRO OBJAS- NĚNÍ UDÁLOSTÍ 17. LISTOPADU 1989

Vyšetřovací komise FS pro objasnění událostí 17. listopadu 1989 byla ustavena na základě návrhu Branných a bezpečnostních výborů Sněmovny lidu a Sněmovny národů dne 20. 9. 1990 na základě usnesení FS č. 34 (viz dále).

Na základě volby se členy komise stali:

Štefan Bačinský (VPN), Eduard Baštigal (SNS), Julius Bobovnický (KDH), Petr Burian (OF, nezávislý), Jaroslav Cuhra (ČSL), Stanislav Devátý (OF, ODS), Jiří Dientsbier ml. (OF, OH), Štefan Glezgo (VPN),

Miloš Krejcar (HSD, SNS), Jiří Pospíšil (OF, ODS), Jiří Ruml (OF, nezávislý), Jozef Šepetka (VPN), Jan Vidím (OF, ODS), Petr Toman (OF, ODS).

Na své první schůzi zvolila komise předsedu Jiřího Rumla, místopředsedu Jiřího Pospíšila, mluvčího Petra Tomana a tajemníky Jiřího Dientsbiera ml. a Jana Vidíma. Z kanceláře FS byl spoluprací s komisí pověřen Dr. Cigánek. Práci s rozsáhlou agendou, archívy a PT materiály zajišťovaly uvolnění pracovníci FMV.

Všichni členové komise podepsali čestné prohlášení, že nikdy nebyli příslušníky, ani spolupracovníky bývalé Stb a souhlasili s ověřením těchto skutečností v materiálech FMV. Vzhledem k tomu, že Petr Burian byl registrován jako agent StB, vzdal se svého členství v komisí. V březnu roku 1990 se svého členství v komisí vzdal Jiří Dienstbier ml.

Na práci vyšetřovací komise se podíleli studenti Martin Benda, Filip Donner a David Šuman, avšak výlučně v oblastech nevyžadujících přístup k materiálům PT a zařízením, podléhajícím zvláštnímu režimu, stanovenému rozkazy ministra vnitra a ministra obrany.

Členové vyšetřovací komise byli vzhledem k rozsahu své činnosti uvolněni ze všech výborů FS a byli pověřeni výlučně prací v této komisí.

Od svého vzniku, dne 20. 9. 1990 do ukončení činnosti dne 31. 12. 1991, vyslechla vyšetřovací komise celkem 279 svědků, některé i opakovaně. Svědecké výpovědi obsahují 1645 stran psaného textu. V průběhu své činnosti shromáždila komise množství písemných materiálů a jiných dokumentů, v rozsahu celkem 32 897 stran psaného textu.

I. c) PRÁVNÍ REŽIM VYŠETŘOVACÍ KOMISE

Jedním z prvních požadavků studentů i široké veřejnosti po 17. listopadu 1989 bylo vytvoření parlamentní vyšetřovací komise pro objasnění události 17. listopadu 1989 a vyvození právní i politické odpovědnosti jednotlivých osob, politických stran a státních orgánů a organizací. V této době však právní řád ČSSR neznal právní institut vyšetřovací komise. Na požadavek veřejnosti reagovalo FS v intencích tehdy platného zákona č. 31/1989 Sb., o jednacím řádu FS a na základě návrhu Ústavně právních výborů SL a SN FS, zřízením společné komise sněmoven FS a ČNR pro dohled na vyšetření události ze 17. listopadu 1989 v Praze. Komise byla vytvořena dne 29. 11. 1989 na základě usnesení FS č. 105. V době trvání této komise, která ukončila svojí činnost v květnu 1990, nedošlo k žádné změně právního řádu dotýkající se práce této komise.

Po volbách v červnu 1990 navrhly Branné a bezpečnostní výbory SL a SN FS zřídit parlamentní vyšetřovací komisí pro vyšetření události ze dne 17. listopadu 1989 v Praze. Stalo se tak na základě usnesení FS č.

34 ze dne 20. září 1990. V citovaném usnesení bylo komisi uloženo, „aby s maximální rozhodností, za použití všech legálních prostředků, vědoma si autority a váhy FS, ale i jeho odpovědnosti před našimi občany, působila k objasnění události ze dne 17. 11. 1989 v Praze, včetně příčin, následků a jmenovitě odpovědnosti (ať politické či trestní) jednotlivých osob, odpovědných za brutální zákrok na Národní třídě“. Dále bylo komisi uloženo, „zpracovat a navrhnout zákon o zřízení institutu parlamentní vyšetřovací komise, včetně stanovení jejích pravomocí a kompetence, jako vyšetřovacího orgánu pro mimořádné případy“.

Vyšetřovací komise na svém prvním zasedání přijala Statut vyšetřovací komise, který nabyl účinnosti dne 15. 10. 1990 a podle něhož po celou dobu své činnosti postupovala.

Na základě požadavku vyšetřovací komise, vydal ministr vnitra ČSFR Ing. Ján Langoš rozkaz č. 121 ze dne 16. 11. 1990 k zajištění činnosti vyšetřovací komise. V tomto rozkaze uložil ředitelům (náčelníkům, vedoucím) útvarů FMV a útvarů řízených FMV:

1. umožnit vstup členům vyšetřovací komise do všech objektů FMV;
2. předložit na žádost členů vyšetřovací komise veškeré písemné a jiné materiály, vzniklé z činnosti útvarů FMV a útvarů řízených FMV v době do 31. 1. 1990,
3. předat na žádost členů vyšetřovací komise veškeré písemné a jiné materiály a to při zachování zásad manipulace a ochrany utajovaných skutečností,.

Rozkazem č. 124 ze dne 5. 12. 1990, zbavil povinnosti mlčenlivosti ty příslušníky FMV, kteří budou vyslýcháni vyšetřovací komisí FS.

Obdobný rozkaz vydal ministr obrany ČSFR Luboš Dobrovský dne 7. 11. 1990 a Generální prokurátor ČSFR doc. JUDr. Ivan Gasparovič i ministr vnitra ČR Dr. Tomáš Sokol.

Na základě výše zmíněného usnesení FS č. 34, předložili členové vyšetřovací komise Federálnímu shromáždění zákonodárnou iniciativu s návrhem na novelizaci zákona č. 31/1989 o jednacím řádu FS a trestního zákona č. 140/1961 Sb. Novelizace byla dne 30. října 1990 FS chválena a na základě zákona č. 457/91 Sb. byl jednacím řád FS doplněn o §94 a –vyšetřovací komise. Vyšetřovací komise tak získala rámeček a právní podklad pro svoji činnost, získala zejména pravomoci vyslýchat svědky, obdobně jako orgány činné v trestním řízení.

V průběhu práce vyšetřovací komise byla tato, na základě usnesení FS č. 94 ze dne 10. ledna 1991 pověřena zjištěním, kdo z poslanců FS ČSFR, členů Federální vlády a jejich náměstků a zaměstnanců Kanceláře FS a zaměstnanců Úřadu předsednictva vlády, byl registrován jako spolupracovník StB a jaké kategorie.

II. HISTORICKÝ PŘEHLED

II. a) LÉTA 1945 – 1986

Komunistická strana Československa se po 25. únoru 1948 stala mocensky rozhodující silou v Československu a po dalších, více jak čtyřicet let ovlivňovala jeho veškeré dění. Od nástupu Gottwalda v roce 1929, byla KSČ plně v rukou KSSS, VKS(b) a součástí kom. Internacionály. Na jejím vedení byla závislá finančně, ideově a zejména mocensky. Tato skutečnost se až a chabé pokusy se specifickou cestou k socialismu (1945 – 1947) nikdy nezměnila a zejména pro roku 1968, závislost čs. komunistického vedení na Moskvě vzrostla. Následkem toho můžeme hovořit o úměře mezi Moskvou a Prahou, neboť čím silnější, agresivnější a stabilnější bylo sovětské vedení, tím jistější a spolehlivější bylo postavení KSČ v československé společnosti a naopak pražské komunistické centrum žilo a padalo s mocenským centrem moskevským.

Sovětský svaz vyšel z Druhé světové války neobyčejně morálně i mocensky posílen. Jako jediný člen antifašistické koalice využil výsledků války k územnímu rozšíření svého území (např. Podkarpatská Rus, Jižní Sachalin, Kurily apod.). Mocensky zajištěn dohodami z Jalty a Postupimi 1945, rozšířil své koloniální imperium na krajiny Střední a Jihovýchodní Evropy (Maďarsko, Polsko, Bulharsko, Rumunsko, Československo). Svůj ideologický vliv zajišťoval Sovětský svaz založením Informačního byra, nástupce rozpuštěné komunistické Internacionály. Založením RVHP v lednu 1949 vytvořil Sovětský svaz uzavřený celek satelitních států, jejichž závislost na Moskvě byla korunována v květnu 1955 vytvořením Varšavského paktu. Nejzrůdněji se vliv Moskvy projevil zvýšením teroru a nezákonností vedoucích k zinscenovaným soudním procesům a justičním vraždám v padesátých letech. Mezinárodně byla stabilita Sovětského svazu zajištěna hrozbou agrese, podložené od roku 1949 držením atomové bomby a od roku 1953, možností použití vodíkové bomby.

Uvolnění represe přišlo na základě pozitivních závěrů XX. sjezdu KSSS, které však byly Novotného vedením KSČ eliminovány. Československo rehabilitovalo svoje oběti jako poslední ze všech satelitních zemí Sovětského svazu. Stalo se tak v roce 1963, rahabilitováním „slovenských buržoazních nacionalistů. Nevyřešené národnostní otázky, vedoucí“ až k neuznání slovenských mocenských orgánů v socialistické

Ústavě v roce 1960, směřovaly k otevřenému rozporu mezi českou a slovenskou reprezentací. Demonstrace studentů na Strahově v prosinci 1967 a její brutální potlačení, bylo poslední kapkou k pádu Novotného a jeho vystříhání ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Alexandrem Dubčekem.

Rozsáhlé reformní hnutí za „socialismus s lidskou tvář“ v průběhu Pražského jara 1968, vedlo k regeneraci občanské společnosti, a to za účasti nekomunistických složek (KAN, K 231 a další). Snahy po demokratizaci, však byly zmařeny vpádem brežněvových vojsk 21. srpna 1968.

V dubnu 1969 s příchodem Gustáva Husáka do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ, se v Československu naplno realizovaly obnovené prvky stalinismu z padesátých roků. V čistkách roku 1970 bylo postiženo na 600 000 kvalifikovaných pracovníků, kteří odmítli tezi o internacionální pomoci. Z projektů Pražského jara byl realizován pouze jediný – federalizace, která však ve svém socialistickém pojetí sloužila pouze k rozešťování českého a slovenského národa.

Reformní hnutí z konce šedesátých let zapustilo svoje kořeny v československé společnosti a i přes silící sociální i soudní perzekuci se nedalo zničit. Jeho nejvýraznějším výsledkem byl dne 1. 1. 1977 vznik občanské iniciativy Charta 77. Její první prohlášení z téhož dne, podepsalo 243 občanů. Charta 77 se obrátila na vládu s požadavkem, aby v praxi realizovala vyhlášku ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech č. 120/76 Sb.

Státní moc, vědoma si svého ohrožení, odpověděla nezvykle silnou represí a několika politickými soudními procesy (Uhl, Pachman a spol, Hübl a spol, Jazzová sekce). Tato vlna perzekuce dala podnět k ustavení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) a v následujících letech i dalším občanským iniciativám. Represe proti intelektuálům vyvrcholily v přípravě nejrozsáhlejšího procesu z roku 1981 ve věci Šiklová a spol., později Ruml a spol.

Všechny občanské iniciativy byly na příkaz KSČ bedlivě sledovány Státní bezpečností, a to včetně nezákonného odposlouchávání telefonických hovorů, nepřetržitého střežení bytů, kontroly pošty, domovních prohlídek, sledování na ulicích, zadržením a vznesením obvinění a následně i odsouzením pro tzv. podvracení republiky.

Po vpádu Sovětského svazu, jakož i důsledkem rozvíjejícího se Helsinského procesu se československému vedení nepodařilo realizovat politické procesy v masovém měřítku. Oslabování mezinárodní prestiže Sovětského svazu, mělo přímý dopad na československé komunistické vedení a jeho mocenský aparát. Tento trend dále zesílil po roce 1985, kdy se generálním tajemníkem ÚV KSSS a předsedou prezidia Nejvyš-

šího sovětu Sovětského svazu, stal Michail Gorbačov. Sovětský svaz nastoupil cestu glasnosti a perestrojky. Československé komunistické vedení se gorbačovským iniciativám snažilo bránit. Zjevně však bylo v defenzivě.

II. b) ROK 1987

6. ledna 1987 vydala Charta 77 svůj další dokument Slovo ke spoluobčanům. Říká se v něm „...vymaňte se konečně ze své pohodlné odevzdanosti osudu! Probuďte se z apatie, nepropadejme pocitu mar-nosti, překonejme svůj strach. Čím více bude občanů, kteří se o to pokusí, tím méně bude i důvodů ke strachu, protože tím větší bude oprávněný postoj trestat“.

Státní bezpečnost hodnotí toto provolání, jako vstup Charty 77 do politického dění. Jsou připravena opatření, která mají zabránit tomu, aby v řadách opozice došlo ke sjednocení. V plné šíři je rozpracována akce KLÍN, která má rozložit opozici, semknutou neustálými represemi státní moci. Ve zvýšené míře je využíváno tajných spolupracovníků StB ve všech sférách života společnosti.

V Komunistické straně Československa dochází k polarizaci názorů a postupnému vytvoření několika skupin. Jedná se zejména o konzervativní skupinu kolem Vasilu Bílaka, tvořenou Aloisem Indrou, J. Fojtíkem, Milošem Jakešem, Hermannem a dalšími. Všichni mají silné mocenské pozice a jsou existenčně spjati s „normalizací společnosti“. Akceptace sovětského vývoje po nástupu Michaila Gorbačova, přehodnocení vstupu spojeneckých vojsk 21. srpna 1968 a z toho vyplývajícího zrušení Poučení z krizového vývoje, by tato vládnoucí garnitura nutně musela odstoupit. Na druhé straně zde existovala skupina pragmatiků, soustředěná kolem Lubomíra Štrougala a tvořená dále zejména Antonínem Kapkem, Bohuslavem Chňoupkem a dalšími, která usilovala o užší styk s novým moskevským vedením, zejména v ekonomických oblastech. V březnu 1987 vystupuje Lubomír Štrougal a Antonín Kapek v Lucerně s vlastní představou ekonomické reformy a změn ve společnosti. Netrpělivě je očekávána návštěva Gorbačova, která by mohla podpořit demokratizační snahy ve společnosti a prosadit změnu vládnoucí garnitury. V průběhu návštěvy však Gorbačov vedení KSČ nejen potvrdil, ale i podpořil. Bylo to však naposled. Pozice normalizátorů se upevnila a již v té době bylo rozhodnuto o odchodu Lubomíra Štrougala z politiky. Na podzim roku 1987 dochází k rozdělení funkce prezidenta a generálního tajemníka ÚV KSČ. Do čela KSČ nastupuje Miloš Jakeš.

II. c) ROK 1988

Počátek roku 1988 zastihuje Komunistickou stranu Československa oslabenou dle jejich představ, neostatečnou podporou Moskvy i rozpory uvnitř vlastního vedení, silicím tlakem občanské společnosti, vznikem nových občanských iniciativ, ale i nespokojeností s vlastní činností mezi samotnými členy KSČ.

Rovněž v řadách opozice dochází k polarizaci názorů a aktivizaci jednotlivých občanských iniciativ i samotných občanů. Začínají vycházet samizdatové Lidové noviny, vytvářejí se nové občanské iniciativy (Demokratická iniciativa, Nezávislé mírové sdružení, Iniciativa sociální obrany, Společnost T. G. M., České děti, Hnutí za občanskou svobodu, Sdružení katolických laiků Pokoj na zemi, Společnost přátel USA, Československý Helsinský výbor, Kruh přátel Československo-polské solidarity, Klub Obroda a další), přibývají podpisy pod Petici moravských katolíků (více jak 600 000 signatářů).

V druhé polovině roku 1988 se z bývalých členů KSČ, vyloučených po roce 1969, počalá sdružovat iniciativa, která postupně vytvořila Klub Obroda. Oficiálním mluvčím Obrody se stal prof. Vojtěch Mencl, autorem programového prohlášení byl dle vlastních slov, Čestmír Císar. Klub Obroda, jako jediná část opozice navázala styk s vedením KSČ. Z rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ s ní vstupuje v kontakt vedoucí oddělení Společenských organizací Jan Bouchal.

Klub Obroda vyvíjel činnost s vědomím ostatních opozičních skupin a zaměřoval se zejména k reformním snahám inspirovaným vývojem v SSSR po nástupu Gorbačova. Obracel se ke komunistickým a socialistickým stranám v zahraničí a pokoušel se i ovlivnit členskou základnu KSČ. V duchu svého rázu usiloval o novou obrodu socialismu, čímž v podstatě navazoval na rok 1968. O tom svědčí citace z jeho prohlášení: "...jako přesvědčení socialisté budeme poskytovat politickou opozenturu... jako socialisté jsme přesvědčeni, že první a zásadní metoda politiky musí být politický dialog. Cesta k demokratizaci není možná jakýmsi svržením dnešní moci a převzetím moci opozicí... proto je nutné, aby se strana ideově obrodila".

Stejně jako ostatní opoziční skupiny i Obroda byla pod přímou kontrolou StB, zejména rozsáhlou infiltrací tajných spolupracovníků StB. Jeden z tajných spolupracovníků, dokonce zorganizoval schůzku v propůjčeném bytě StB, po které byli účastníci zadrženi a u některých z nich následně vykonána domovní prohlídka.

21. srpna 1988, při příležitosti 20. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, se uskutečnila první hromadná demonstrace

občanů, která překvapila představitele státní moci a opozici. Společnost se začíná probouzet.

28. října 1988 při příležitosti 70. výročí vzniku ČSR se opakuje demonstrace občanů na Staroměstském náměstí, a to i přesto, že velká část opozice trávila 96 hodin v zadržení. Tato demonstrace byla opětovně mocenskými prostředky potlačena.

Situace v Československu byla natolik vážná, že tehdejší předseda České vlády Ladislav Adamec, požádal o slyšení u generálního tajemníka ÚV KSČ Miloše Jakeše, aby mu v červnu 1988 sdělil: „...nebudeme-li s tím něco dělat, do dvou let to bude řešit ulice“.

Na podzim roku 1988 se dostává do čela Federální vlády Ladislav Adamec, novým tajemníkem Městského výboru KSČ v Praze se stává Miroslav Štěpán a do funkce ministra vnitra byl jmenován František Kincl. V září 1988 dochází k reorganizaci uvnitř státní bezpečnosti, vytvoření Hlavní správy StB pro boj s vnitřním nepřítelem.

Represe státní moci zcela zdiskreditovaly Jakešem vyhlášené pásmo důvěry, spolupráce a dobrých sousedských vztahů, který mělo v zahraničí mizivý ohlas. Záslouhou rozhlasových stanic Svobodná Evropa, Hlas Ameriky a BBC, exilových časopisů Svědectví a Listy, ale i díky československým samizdatovým tiskovinám, se svět stále více dozvídá o situaci v Československu a silícím tlaku čs. opozice.

Na 10. prosinec 1988 svolávají občanské iniciativy na Václavské náměstí shromáždění, při příležitosti 40. výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv. Po dlouhých jednáních je shromáždění tajemníkem MěV KSČ Miroslavem Štěpánem oficiálně povoleno, avšak na malém žižkovském Škroupově náměstí. Jeho průběh je důkladně dokumentován StB. Překvapivé povolení shromáždění bylo motivováno negativní reakcí Západu na potlačení předchozích demonstrací a neochotu KSČ k dialogu s opozicí, ale i naléháním Moskvy, které šlo o světové veřejné mínění v širším kontextu v jednání Východ – Západ. Byla zde však i vlastní potřeba zjistit, kolik lidí se manifestace zúčastní a co se bude říkat.

V souvislosti se 40. výročím vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv i připravovaným shromážděním opozičních sil na Škroupově náměstí, pocituje KSČ nutnost na toto výročí oficiálně reagovat. 10. prosince 1988 se v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka schází Fórum čs. veřejnosti u příležitosti Dne lidských práv. Ve stejné době, kdy probíhalo opoziční shromáždění na Škroupově náměstí, je vytvořen oficiální Výbor čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci v čele s prof. MUDr. Zdeňkem Dienstbierem DrSc. výbor je od samého počátku pod pevným vedením ÚV KSČ a přísnou kontrolou StB.

Komunistické vedení bylo shromážděním na Škroupově náměstí silně pobouřeno. Videozáznamy StB putovaly republikou. Výzvy Ladislava

Adamce k dialogu s opozicí, jsou v předsednictvu UV KSČ odmítnuty. Miroslav Štěpán je za povolení shromáždění ostře kritizován, což jej nakonec přiblížilo k Miloši Jakešovi.

II. d) ROK 1989

Na začátku ledna 1989 doznívá dědictví roku předchozího a krystalizuje vše, co se ve společnosti i v občanech nastřádalo a zkoncentrovalo z předchozích let.

KSČ oficiálně hodnotí společenskou situaci jako konsolidovanou s úspěšně probíhajícími ekonomickými demokratizačními změnami. Ve skutečnosti se však jedná o neudržitelný stav, vedoucí bezpodmínečně k situaci, kterou bude nutno řešit. Odtrženost vedoucích funkcionářů KSČ od řadových straníků na straně jedné, názorové neshody a boj o moc v KSČ na straně druhé, neschopnost reagovat na měnící se mezinárodní i vnitrostátní situaci.

V řadách opozice vznikají právě v tomto roce nové a nové občanské iniciativy, složené převážně z mladých radikálních občanů, odmítajících jakékoliv kompromisy, bez ochoty k jednání s oficiální mocí. Již tehdy se vytváří protipól Obrodě a všem, kterým jde o pouhé navázání na rok 1968 bez kvalitativních změn.

Dosavadní mocenské vedení opírající své postavení a zajišťující svou existenci o podporu Moskvy, ztrácí své pozice. Podpory z Východu se nedostává.

Propojení všech tří výše uvedených faktů tvoří velmi nepřehlednou, nestabilní a výbušnou společenskou situaci.

Již na leden 1989 připadá 20. výročí upálení a smrti Jana Palacha. Opozice je připravena jej beze zbytku využít. Občanské iniciativy žádají o povolení pietního shromáždění u pomníku sv. Václava na Václavském náměstí. V té době jsou zpracovány součinnostní plány ministerstva vnitra ČSLA a LM. Shromáždění na Václavském náměstí není povoleno a je rozhodnuto jakákoliv veřejná vystoupení potlačit s využitím mocenských prostředků.

V prvé polovině ledna dostávají Václav Havel a mluvčí Charty 77 Dana Němcová anonymní oznámení, že se chystá ve stejný den a na stejném místě upálení dalšího člověka. Dnes lze s určitostí říci, že se jednalo o dezinformační akci StB s cílem odradit občany od účasti na veřejných shromážděních.

Občanské iniciativy vyhlášují ve dnech 15. – 20. ledna týden pietních shromáždění při příležitosti výročí smrti Jana Palacha. FMV vyhláší mimořádná opatření a za součinnosti s LM a pomocnou stráží VB, po celou dobu veřejná shromáždění brutálně potlačují. Mnoho lidí je raně-

no, mnoho lidí je zatčeno. Jeden z prvních je zatčen dne 16. 1. 1989 i Václav Havel. Narychlo je zinscenován soud, Havel je odsouzen k ne-
podmíněnému trestu odnětí svobody v trvání deseti měsíců. Po jeho
odvolání je trest snižen na osm měsíců.

Zatčení Václava Havla, ale zejména brutalita zásahu mocenských sil
na Václavském náměstí a nestoudnost oficiální kampaně ve sdělova-
cích prostředcích, aktivizují veřejnost a politizují ty, kteří se dříve o spo-
lečenskou situaci nezajímali. To dává vzniknout novým občanským
iniciativám a novým podpisům pod množící se petice. První z nich je
Petice občanů za propuštění Václava Havla. Na jejím základě, ale
zejména na základě širokého mezinárodního ohlasu, byl Václav Havel
přesně v polovině trestu, v květnu 1989 podmíněně propuštěn.

Na základě proběhlých událostí a vyhodnocení situace, bylo zřízeno
na ÚV KSČ oddělení kontrapropagandy. V jeho čele stál PhDr. Rudolf
Reiner, CSc., ředitel Městské politické školy v Praze 8, Karlíně. Vypracoval
analýzu společenského vývoje v období osmdesátých let. Zabýbal
se zejména důvody neúspěchu vystupování některých stranických pra-
covníků a navrhl vytvořit vlastní agitační skupinu ÚV KSČ, která se měla
účastnit vystoupení stranických funkcionářů a nově pořádaných diskus-
ních klubů. Úkolem této agitační skupiny bylo vytvořit vlastní klaku, která
měla podporovat vystoupení řečníků, pokládat připravené otázky a vy-
tvářet atmosféru, příznivou pro vedení dialogu. Projekt schválil Miloš
Jakeš. V dubnu 1989 bylo přistoupeno k jeho realizaci.

Realizací projektu byl pověřen štáb lidí, v čele s Dr. Reinerem, který
pracoval na ÚV KSČ v odboru kontrapropagandy a plk. Kiliánem, býva-
lým šéfem ochranky Jakeše, v té době stážístou ÚV KSČ na 13. oddělení
–bezpečnost. Školení agitační skupiny proběhlo ve dnech 6. – 10.
června 1989 ve Slušovicích v hotelu Všemina. Projekt probíhal na ná-
klady ÚV KSČ, avšak pod hlavičkou jednání Vědeckotechnické společ-
nosti. Jednání se zúčastnilo 34 účastníků, kteří byli omluveni ze zaměst-
nání, byla jim refundována mzda a důvodem omluvy bylo školení ekolo-
gů. Náplň vlastního školení byla následující: každodenní rozcvička
s kursem sebeobrany, přednášky z psychologie prováděné videozázna-
my z diskusních klubů, demonstrací na Václavském náměstí apod.,
teorie ochrany před sledováním, rétorika, poznatky o *disidentském hnutí*
apod. V rámci školení byli absolventi rozděleni do několika skupin se
svým vedoucím. Skupiny měly později působit samostatně. Za účast na
školení ve Slušovicích obdržel každý účastník odměnu ve výši 300,– až
400,– Kčs.

Po ukončení školení se jeho absolventi skutečně několikrát zúčast-
nili tehdy pořádaných diskusních klubů a přednášek. Konkrétně 27. 6.
1989 diskusního klubu v domě U Hybernů, 26. 10. 1989 přednášky

v Celetné ulici, někteří členové se zúčastnili i demonstrací dne 21. 8. 1989 na Staroměstském náměstí.

Po 17. 11. 1989 byli členové skupiny pozváni do Městské politické školy v Karlíně, kde se setkali asi 5x za sebou. Dle výpovědi účastníků, se pouze informovali o politické situaci a vydali prohlášení, se kterým vystoupil František Adámek, dnes poslanec ČNR, na Václavském náměstí.

Ze zúčastněných lidí lze zmínit Jiřího Solila, později člena Parlamentní komise pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. listopadu, Františka Adámka, později poslance ČNR, plk. Kiliána, příslušníka StB a několik agentů a spolupracovníků StB. Tento stručný výčet hodně napovídá o druhu a úkolech školení ve Slušovicích.

Jednou z aktivit, zejména později mnohokrát zmiňovaných, byla iniciativa MOST, kterou tvořili Michal Horáček a Michael Kocáb. Vypracovali stanovisko s nímž se obrátili na předsedu federální vlády Ladislava Adamce. Prostředníkem se jim náhodně stal poradce předsedy vlády Oskar Krejčí. Vzhledem k tomu, že Oskar Krejčí je evidován jako rezident StB, s krycím jménem KALAB, r. č. 8478, lze předpokládat, že i o této iniciativě byla StB informována.

Idea iniciativy MOST vycházela z představy o nutnosti vrazit klín mezi vládu v jejímž čele stál Ladislav Adamec a Komunistickou stranu Československa v čele s Milošem Jakešem. Úkolem iniciativy MOST pak bylo vytvořit prostor k dialogu mezi vládou a opozicí s vědomým vynecháním ÚV KSČ a KSČ jako celku.

V měsíci září 1989 došlo k prvnímu setkání Kocába a Horáčka s předsedou vlády Ladislavem Adamcem. K tomuto setkání došlo zcela nepřipraveně náhodnou schůzkou ve foyeru Nové scény Národního divadla.

Iniciativa MOST splnila zcela svůj úkol po 17. listopadu zprostředkováním dialogu Ladislava Adamce a Václava Havla (setkání Krejčí – MOST – 18. 11. 1989 a následně s Adamcem).

Reakcí oficiální státní moci na lednové události 1989 nebyla snaha o dialog, ani řešení vzniklé společenské situace politickými prostředky, nýbrž příprava na politický střet a potlačení opozice prostředky síly. Předsednictvo FS přijalo urychleně zákonné opatření č. 10 ze dne 14. 2. 1989, kterým novelizací trestního zákona v § 156a a zákona o přečinech v § 6, zpřísnilo trestní sazby za účast na demonstracích a šíření zakázaných tiskovin.

V průběhu celého roku pokračuje vlna zatýkání a soudních procesů s účastníky lednové nepovolené manifestace. Mezi občany se zvedla vlna nesouhlasu a stále více lidí začíná chápat, že se blíží rozhodující měření sil. Toto uvědomění se nejvíce odráží v souvislosti s peticí Několik Vět, vydanou Chartou 77 v červenci 1989. Množství signatářů Něko-

lika vět překvapuje její iniciátory, ale především představitele mocenských struktur.

V rychlém sledu v měsíci srpnu a říjnu, následují nepovolená shromáždění občanů. 21. srpna 1989 u příležitosti 21. výročí vstupu spojeneckých vojsk do Československa a 28. října 1989 u příležitosti 71. výročí vzniku Československé republiky. Obě shromáždění byla státní mocí rozeznána a potlačena.

Vypjatá vnitrostátní situace byla výrazně poznamenána a ovlivněna událostmi v zahraničí. Změnami v Maďarské lidové republice, v Polské lidové republice, absencí jakékoliv podpory ze Sovětského svazu, ale zejména hromadným útekem občanů NDR přes naše území do Spolkové republiky Německo. Po uzavření hranic mezi ČSSR a SRN, se občané NDR shromažďovali v Praze na velvyslanectví NSR. Celý svět sledoval pád komunistické diktatury v NDR, bouření berlínské zdi a očekával opětovné sjednocení obou německých států. Bylo jen otázkou několika měsíců, možná i týdnů, kdy dojde k rozhodujícímu střetu v Československu. Po 28. říjnu 1989 se nezadržitelně blížilo další výročí, k němuž se upíraly zraky všech zúčastněných stran – 10. prosinec, Mezinárodní den lidských práv. Události však měly spád daleko rychlejší.

III. 17. 11. 1989 – 19. 11. 1989

III. 1) OBEČNÝ POPIS UDÁLOSTI

17. 11. – 19. 11. 1989

Na podzim roku 1989 trvá již řadu měsíců pouliční válka, kterou vede obyvatelstvo Prahy a dalších míst s pořádkovými jednotkami SNB, které rozhánějí a snaží se znemožnit demonstrace, ke kterým při různých výročích dochází. Na podzim 1989 tato napjatá situace neustálých střetů kulminuje a k větším či menším zákrokům dochází stále častěji. Podobný konflikt mezi mocí a obyvatelstvem se přenáší i do jiných míst republiky (Teplice, Bratislava).

Za této situace dochází k iniciativě řady angažovaných, zejména mladších osob, které pořádají studentskou manifestaci k padesátému výročí 17. listopadu na Albertově. Patří k typickým rysům totalitních režimů, že nemožou nechat takováto větší shromáždění občanů bez pozornosti a neshazit se i tento projev angažovanosti udržet pod svojí kontrolou, včetně použití bezpečnostních složek. K tomuto přístupu vedou také nezávislími organizátory připravené letáčky s provokujícími formulacemi „...za ideály pravdy a svobody, neboť i dnes jsou tyto ideály vážně ohrožen...“, „...nechceme jen pietně vzpomínat...“. Podobný leták, podepsaný za Nezávislé studentské sdružení (dále NSS) Milanem Růžičkou, vyzývající k pochodu do Opletalovy ulice, byl zachycen na VŠE a na ČVUT.

V napjaté celospolečenské atmosféře, kterou možno charakterizovat později skandovaným heslem „poslední v Evropě“, se nakonec plánovaná manifestace uskutečňuje 17. 11. 1989 v 16.00 v Praze 2, v komplexu budov University Karlovy na Albertově. Průběh shromáždění má zjevně protirežimní charakter, což však není v této vypjaté době již příliš vyjimečné.

I když se nepodaří části organizátorů zastupujících SSM pacifikovat tyto protirežimní postoje a projevy, celá manifestace pokračuje oficiálně schváleným průběhem, tedy odchodem manifestantů v 17.00 na Vyšehrad. Je nutno připomenout, že účastníky manifestace k tomuto postupu musejí dosti zásadním způsobem přesvědčovat sami organizátoři (zejm. z řad tzv. Nezávislých studentů), neboť manifestanti projevují spontánní zájem nerespektovat oficiálně schválenou trasu manifestace a vydat se směrem do centra, jak dokazuje mohutné skandování „Václavák, Václavák“. I přes tyto projevy zůstávají orgány SNB pasivní a na vývoj

manifestace otevřeně nereagují. K bezprostřednímu zásahu jim ani sami manifestanti svou ukázněností nezavdávají příčinu, nemluvě o celkovém charakteru shromáždění, které květinami, svíčkami a transparenty „Nenásilí“ se samo prezentuje jako odmítající agresivitu a vyhýbající se konfliktům.

K ukončení oficiální části manifestace dochází kolem 18.00 na Vyšehradě. Nyní však celková atmosféra vede účastníky manifestace k spontánnímu rozhodnutí uskutečnit průvod Prahou původně zamýšlenou trasou, tedy do Opletalovy ulice.

Tento úmysl je zjištěn orgány SNB a postup davu je ve Vyšehradské ulici v 18.25 zastaven. Zde dochází k prvnímu konfliktu, kdy se demonstranti pravděpodobně tlakem zadních řad úspěšně pokoušejí protrhnout kordón příslušníků SNB: Úplnému protržení je však nástupem jednotky Pohotovostního pluku zabráněno.

K místu střetu přicházejí další a další účastníci nyní již nepovolené demonstrace. Průvod, jehož čelo bylo zastaveno ve Vyšehradské ulici, se kolem 18.50 bočnicími ulicemi přelévá na nábřeží a podél Vltavy postupuje směrem do centrálních částí Prahy.

Účastníci této demonstrace sami uvádějí, že v době postupu po nábřeží neměli přesnou a konkrétní představu o cíli pochodu, ale všichni se shodují v obecném úmyslu dosáhnout centra, tedy Václavského náměstí. Dosáhnout tohoto cíle postupem po nábřeží bylo možno několika cestami, a to prakticky vždy přes Karlovo náměstí. Důvod, proč se demonstranti touto cestou nevydali, je nutno hledat ve skutečnosti, že řada účastníků si při cestě na Albertov povšimla v blízkosti Karlova náměstí shromážděných a připravených pořádkových sil SNB a byla si vědoma, že tyto jednotky jsou připraveny zabránit dalšímu postupu stejně, jako tomu bylo v ulici Vyšehradské.

Tímto způsobem se tedy dav demonstrantů dostává v 19.20 cestou po nábřeží Vltavy až k Národnímu divadlu. Jeho účastníci zaplňují celé nábřeží až k Palackého náměstí. Jelikož cílem pochodu je Václavské náměstí, je v tomto místě nejlogičtější, co čelo davu demonstrantů skutečně udělá – totiž zahne na Národní třídu.

Chování davu je umírněné a ukázněné, a demonstrace si přes skandování obsahově ostrých hesel („Chceme novou vládu!“) zachovává celkem pietní ráz. Ojedinelé pokusy některých jedinců vybočit z tohoto rámce jsou umírněny ostatními. Složením se jedná zejména o studující mládež, pedagogy a další představitele inteligence, včetně pamětníků událostí před 50. lety.

Tomuto postupu však zabrání pořádkové jednotky SNB, které se v 19.25 rozestaví zhruba v polovině této cesty na úrovni Albatrosu. Demonstranti pomalu dojdou až ke kordonu SNB, který přehrazuje Národní třídu a postupně se do 19.35 prostor před tímto kordonem vyplní

všemi účastníky demonstrace, kteří se k průvodu buď připojili, nebo průvod ještě neopustili, což bylo po tříhodinovém pochodu také velmi časté. Dav demonstrantů takto vyplní prostor Národní třídy mezi křižovatkou ulice Na Perštýně a křižovatkou s ulicemi Voršilská a Karolíny Světlé. Jedná se přibližně o 10 600 osob.

Z druhé strany Vltavy přijíždí v 19.36 po mostě 1. máje pořádková jednotka SNB, která se zastavuje v prostoru před Národním divadlem a její příslušníci zaujímají postavení v kordonu, který přehrazuje Národní třídu před křižovatkou s ulicemi Voršilská a K. Světlé blíže demonstrantům, kterým je takto znemožněn asi v 19.40 volných odchod směrem k Národnímu divadlu.

Zůstává jediná volná cesta z tohoto po obou stranách uzavřeného prostoru ulicí Mikulandskou. Ta však je přibližně toutéž dobou uzavírána další skupinou příslušníků pořádkových sil SNB.

V takto zcela uzavřeném prostoru zachovávají demonstranti nadále ukázněnost, sedají si na zem a skandovanými hesly i jinými projevy dávají příslušníkům SNB najevo, že nehodlají vůči nim činit jakékoliv agresivní kroky (skandování „Vy nás máte chránit“, „Máme holé ruce“). Značná část davu využívá možnosti, kterou je ještě částečně volný průchod ulicí Mikulandskou, a prostor opouští.

Dochází tím k prořidnutí celého davu, na což reaguje jednotka SNB, umístěná v týle demonstrantů, postupem vpřed. Takto se tato jednotka v průběhu následujících třiceti minut posune po celou část Národní třídy mezi ulicemi Voršilská a Mikulandská až k ústí Mikulandské do Národní třídy.

Jesliže měli demonstranti určitou, velmi omezenou možnost odcházet jednotlivě skrze postupující kordon směrem k Národnímu divadlu, je jim tato možnost v 20.18 již zcela znemožněna.

Absurditu situace zvyšuje skutečnost, že silný tlampač opakovaně vyzývá demonstranty k odchodu, který však není možný.

Okolo prostoru, ve kterém se nachází dav demonstrantů uzavřený dvěma kordony SNB, se vytvářejí kordony další, které brání občanům přístupu blíže k uzavřenému davu demonstrantů a chrání také týl obou uzavírajících kordonů.

Poté co se zmenšený dav demonstrantů stlačí do prostoru mezi Albatrosem a Mikulandskou ulicí, dochází na 20.25 k eskalaci násilí ze strany zasahujících příslušníků SNB. Příslušníci OZU podnikají výpady proti osobám v davu, což způsobuje posuny a tlaky, při kterých hrozí úšlapání. V kordonu, který kolem 20.30 postoupil přes ústí Mikulandské ulice, jsou vytvořeny propustě, na které navazují řady příslušníků, tvořících „uličky“. Těmito propustěmi a následnými „uličkami“ mohou demonstranti odcházet, při průchodu jsou však někteří z nich velmi brutálně

zbiti, jiní popisují alespoň částečně pokusy ohrozit je na zdraví, mj. údery obušky do hlavy.

Kordon je později, ve 20.33 hod. posílen dvěma obrněnými transportéry SNB se zábranami, pocity ohrožení osob v davu se tím dále zvyšují.

Krátce před tím se dal ve 20.45 do pohybu první kordon, který bránil postupu do centra a postupně vytlačuje zbytek demonstrantů k druhému kordonu a k „uličkám“ v něm tvořených tak, až je celá demonstrace tímto způsobem v 21.10 rozptýlena.

Mězi tím ony další pořádkové síly, které bránily přístupu k místu střetu s obklíčenými demonstranty, rozhánějí za použití brutálního násilí ostatní shromážděné občany. Po rozptýlení koncentrovaného davu pak dochází během odjezdu pořádkových sil z místa střetu k dalším útokům na jednotlivce.

Na místo přijíždějí posádky sanitních vozidel první pomoci, které odvázejí některé zraněné účastníky demonstrace. Ošetřující lékaři však konstatují, že vzhledem ke koncentraci sil jednotek SNB, spouští, kterou zásah v prostoru Národní třídy zanechal, i k charakteru zranění osob, které se podaří ještě na místě najít a ošetřit, se domnívají, že největší nápor zranění, způsobených během zásahu, unikl jejich kontrole. Tento odhad je v podstatě správný, neboť řada zraněných osob se dostává z místa zásahu na lékařské ošetření vlastními prostředky.

Na místě provedeného zásahu se shromažďují občané, kteří podléhají celkové psychóze, jakou zásah na demonstrantech zanechal, a objevují se zde první úvahy o možnosti, že si zásah pořádkových sil SNB vyžádá i lidské oběti. Mezi postiženými demonstranty i stejně smýšlejícími občany je provedený zákrok chápán jako úmyslná a adresná odpověď stávající moci na pokusy o prosazení dialogu ve společnosti.

V průběhu následující noci dozrává v řadě ať již konformně či konfrontačně laděných občanů i účastníků demonstrace stanovisko, že se stávající mocí již nelze vést jakýkoliv dialog a je třeba přistoupit k zásadnějším krokům. Vzniká tak idea studentské stávky, která je nakonec dohodnuta v sobotu 18. listopadu 1989 dopoledne na setkání studentů FAMU. Z tohoto setkání vzejde výzva k ostatním fakultám i občanům republiky. Zásah, který proběhl v blízkosti Národního divadla, má značný dopad také mezi herci a ostatními zaměstnanci pražských divadel. Podnět studentů vede nakonec k narychlo svolané schůzi této divadelní obce v sobotu 18.11. 1989 ve 14 hod. v Realistickém divadle vyhlášení týdenní divadelní stávky. Toto vyhlášení stávky je spojeno s výzvou ostatním občanům, aby o týden později uskutečnili stávku generální. Podobně jako v Realistickém divadle i ostatní občanské iniciativy a další seskupení vydávají svá zásadní prohlášení, ve kterých reagují na zásah na Národní třídě.

V sobotu odpoledne se uskuteční protestní shromáždění v prostoru Národní třídy, které se však rozchází díky snaze studentů nepřipustit další násilnou konfrontaci. Po Praze se začíná stále šířit pověst, že si páteční zásah vyžádal lidskou obět.

Takto rozbouraná atmosféra má nakonec své vyústění v neděli dne 19. 11. 1989, kdy dochází ve večerních hodinách v Činoherním klubu ke sjednocení politické opozice. Je vydána řada prohlášení. Současně dochází k dohodě mezi vysokoškoláky, že od pondělka bude stávka probíhat na většině fakult.

Na jedné straně je opozice sjednocená do Občanského fóra, vyzývající k občanské neposlušnosti, generální stávce a jednání o svých požadavcích. Má za sebou zaktivizované studentské hnutí, síť divadel, která propagují projevy odporu a šířením informací o průběhu pátečního zásahu získává na svou stranu další obyvatele.

Na druhé straně je stávající mocenská elita, která se teprve snaží dopátrat se příčin tak rozsáhlého pobouření obyvatelstva, neboť informace poskytnuté vyšším místům pořádkovými jednotkami SNB jsou zkreslené a nepřesné. Takto zaskočená mocenská garnitura, představovaná narychlo svolaným předsednictvem ÚV KSČ, se pokouší jednat v duchu dosavadních pokusů a neopírat se o nic menšího, než jsou armáda, Bezpečnost a stranický aparát, odtržený od obyvatelstva i od nálady v základních organizacích KSČ.

Začíná týdenní politický souboj o získání důvěry a podpory občanů.

III. 2.) ÚLOHA MOCENSKÝCH ORGÁNŮ

Mluvíme-li o mocenských orgánech v předlistopadové ČSSR, musíme konstatovat, že orgány státu byly plně podřízeny orgánům KSČ. K tomu přistupovala provázanost státních představitelů s politickými funkcemi a politickou podřízeností, takže státní orgány byly pouhými realizátory rozhodnutí, učiněných funkcionáři KSČ. Proto je předmětem pozornosti situace v KSČ.

Během r. 1989 stojí ve vedoucích funkcích stranického aparátu skupina, která se realizovala „normalizací“ v 70 letech. Přirozeným procesem stárnutí dochází postupně k oslabování jejích pozic. Do popředí se dere nová generace funkcionářů. Ti si uvědomují, že ve společnosti jsou nezbytné změny alespoň v tom rozsahu, odpovídajícím změnám v SSSR. Další skupina, tedy Jakeš, Fojtík, Hofmann, Bilak a Jindra, odmítají jakýkoli ústupek, zejména v možnosti přehodnocení r. 1968. Těm se daří odstranit Štrougala a Kapka. Pozici konzervativců však oslabuje odchod Bilaka. V tomto prostředí se pohybuje předseda vlády Adamec s programem ekonomické reformy, který postrádá politickou

podporu. Každá skupina hledá spojence, a to zejména v Moskvě. Jakeš a jeho společníci zde svou neústupností oporu postupně ztrácejí. Pro přestavbové vedení SSSR jsou nepřijatelná. Postupně ztrácejí i oporu v jednotlivých státech tzv. socialistického společenství. V tomto politickém spektru se pohybuje, dalo by se říci samostatně R. Hegenbart, vedoucí oddělení státní administrativy na ÚV KSČ. U něj se scházejí veškeré poznatky, zejména z bezpečnostního aparátu, o vývoji ve společnosti. Osobně chápe, že je nutné zahájit dialog, o kterém na předsednictvu ÚV KSČ hovoří Adamec, ale nevystupuje na jeho podporu. V rozhodujících dnech po 17. 11. 1989 se následkem srdečního záchvatu izoluje od veškeré iniciativy. Nejen Hegenbart nechce postoupit zápas se starým vedením. M. Štěpán dává z úrovně MěV KSČ souhlas ke shromáždění na Škoupově náměstí v prosinci 1988. Jde tu o jakýsi pokus o novou politiku. Ovšem po kritice v předsednictvu ÚV KSČ je on osobou, která schvaluje brutální a nezákonný postup bezpečnostních orgánů při lednových demonstracích. Pro úplnost je nutné uvést, že naopak zase při povolání LM do Prahy 22. 11. 1989 je on zásadním odpůrcem jejich nasazení.

V procesech přestavby vidí pokračování i politici vyloučení z KSČ po roce 1968, kteří v té době zakládají Obrodu. Snaží se organizovaně i jednotlivě vstoupit v dialog se stávkujícím stranickým vedením a také hledají spojení s Moskvou. V rámci provedeného vyšetřování nebyla prokázána jediná skutečnost, která by svědčila o tom, že by některá skupina ve straně, vyjma různých spekulativních úvah nepřesahujících rámec kabinetní politiky, podnikla jakýkoliv konkrétní krok vedoucí ke změně společenského vývoje.

Vyšetřováním objasněnou politickou atmosféru před 17. listopadem nelze uzavřít bez konstatování, že podklady a výsledky svědků nepřinesly dostatečné množství věrohodných poznatků o údajně připravovaných demokratizačních a kádrových změnách. Nelze tedy ani uvažovat o tom, který z ambiciózních politiků tehdejší doby spojoval toto plénum se svými záměry či mohl chtít jeho průběh jakkoliv ovlivnit. Každopádně však lze konstatovat, že neadekvátně tvrdý až brutální zásah SNB nebyl v zájmu většiny tehdejších představitelů moci, kteří nebyli strukturováni do frakcí či názorových proudů, jak panuje obecná představa, ale tvořili v podstatě homogenní celek. Tvrdost zásahu na Národní třídě tedy odtud odvozovat nelze.

ÚLOHA MOCENSKÝCH ORGÁNŮ V PŘÍPRAVĚ MANIFESTACE 17. 11. 1989

Myšlenka uspořádat pietní manifestaci k padesátému výročí 17. listopadu vznikla mezi skupinou vysokoškoláků, říkajících si nejprve Nezávislí studenti, později STUHA, zhruba v září 1989. Tato skupina iniciativních studentů, snažících se vytvořit podobnou občanskou iniciativu, jakých v této době vznikaly desítky, svým složením zastupuje většinu pražských vysokých škol. Zde, zejména po lednových událostech Palachova týdne, panovaly silně kritické nálady k tehdejšímu politickému vedení, a to jak mezi studenty, tak i mezi vedením škol. Jelikož výhodnou platformou pro řadu aktivit (např. studentské časopisy, sdružené do seskupení STIS, charakterem umírněný samizdat) byl SSM, existovaly zde vazby na Městskou vysokoškolskou radu SSM, (dále MěVR SSM). To bylo zdrojem myšlenky legalizovat tuto manifestaci spojením s SSM, což pražský MV SSM akceptoval, zvláště pro zrušení organizací SSM na DAMU a VŠUP.

K pražské organizaci SSM je nutno připomenout její téměř radikální postoje, projevené mj. na celostátní konferenci SSM, konané krátce před 17. 11. 1989. S požadavky, jejichž odvážnost je nutno měřit mezi tzv. přestavby, však zůstávají pražští svazáci mezi kariéristy krajského a provinčního formátu osamoceni.

Na zástupce SSM, kteří se k organizování manifestace připojili, připadla úloha zabezpečit politický souhlas KSČ s konáním manifestace. Z tohoto důvodu zejména předseda MěV SSM M. Ulčák a J. Daňhel (vedoucí odbohu MV SSM pro práci s nezávislou mládeží), absolvovali řadu politických jednání s představiteli MěV KSČ, u kterých prosazovali uskutečnění manifestace a jednáním získávali politický souhlas. Ulčák uvádí, že prvně informoval MěV KSČ na schůzi sekretariátu přibližně měsíc před 17. 11. 1989 a zde se setkal, stejně jako jinde, s odmítavým postojem, zejména ing. M. Štěpána. Z tohoto důvodu vyvíjí organizátoři, zastupující SSM, snahu změnit plánovaný průběh manifestace tím způsobem, že pietní pochod se vydá nikoliv do centra, jak bylo zamýšleno Nezávislymi studenty, ale na Vyšehrad, kde položí květiny k hrobu K. H. Máchy, neboť „ten byl také mladý“. Následkem této změny se 31. 10. 1989 setkává M. Ulčák na Městském výboru KSČ již s kladným ohlasem, neboť pro aparátčíky tato změna představuje zásadní zlom v charakteru připravované manifestace.

Původní trasa do Opletalovy ulice by totiž vedla přes Václavské náměstí a bylo by velmi pravděpodobné, že se povolená oficiální manifestace promění v nepovolenou demonstraci. To bylo konečně i skrytým záměrem Nezávislých studentů.

5 Zorganizováním ukončení manifestace na odlehlém Vyšehradě je však toto nebezpečí zásadním způsobem pacifikováno a pro stávající mocenské složky přestává mít tato plánovaná manifestace nebezpečný charakter.

Tato změna však představuje i určitý chaos do přípravy a organizace pietní manifestace, neboť někteří studenti a další mladší představitelé opozice nadále propagují původní trasu.

Podle Ulčáka došlo 7. 11. 1989 k politickému schválení akce na ÚV KSČ. Následující den byla podána žádost o povolení ONV Praha 2, který akci povolil.

V návaznosti na to bylo dne 14. listopadu 1989 projednáno na schůzi sekretariátu MěV KSČ politicko-organizační zabezpečení, které obsahovalo bod č. 7, podle kterého Kašpar (vedoucí odd. Státní administrativy MěV KSČ) a Chmelíček (náčelník S SNB hl. m. Prahy a SČK) měli zabezpečit zamezení eventuálního pochodu manifestantů Prahou mimo povolenou trasu. Oba jmenovaní jsou však v týdnu 13. – 17. 11. 1989 v Moskvě na služební cestě s družební delegací.

Schválením tohoto materiálu jsou prvně aktivovány složky bezpečnostních sil, pro které je rozhodnutí tohoto politického orgánu závazné a ukládá jim zabývat se připravovanou manifestací z hlediska svých úloh. Vyšetřováním nebyla zjištěna jiná dřívější zmínka o zapojení bezpečnostních složek, s výjimkou průběžné informační činnosti StB a aktivní opatření pro minimalizaci účasti studentů, která byla prováděna do doby legalizace připravované manifestace. Z bezpečnostních složek jsou však takto aktivovány pouze síly Správy SNB hl. m. Prahy a SČK. Projednání tohoto politicko-organizačního zabezpečení bylo pouze formální, neboť hlavní argumenty proti manifestaci vyvrátil v řadě neoficiálních střetů s konzervativními aparátčíky MěV KSČ pro práci s mládeží).

Není však známo, kdy a jak se v usnesení ocitá citovaný bod č. 7, kterým byla do akce zainteresována Bezpečnost. Výsledky vyšetřování jsou zde odrazem odstupu doby, což mělo vliv na obsažnost výpovědí svědků k této věci. Pázler popírá, že by tento bod č. 7 do usnesení zapracoval a Generální prokuratura ČR vedla vyšetřování této věci v době, kdy hlavní představitel MěV KSČ Ing. M. Štěpán byl vyšetřován pro trestný čin zneužití pravomoci veřejného činitele.

Rovněž není známo, proč se zpracování podkladů neujal politicko-organizační úsek, který takováto usnesení obvykle zpracovával. Vysvětlení však lze hledat v Pázlerově iniciativě, který akci studentů a svazáků podporoval a nechtěl problematizovat její schválení absencí podkladů pro projednání, k čemuž by pravděpodobně při nepřítomnosti vedoucího politicko-organizačního oddělení došlo.

Dne 15. listopadu 1989 se scházejí M. Ulčák a J. Daňhel u V. Pázlera na MěV KSČ se zástupcem náčelníka pražské S SNB pro věci politické, plk. Bečvářem. Svazáci vyžadují příslib, že nedojde k zásahu pořádkových sil SNB. To je jim již dříve V. Pázlerem a ing. Štěpánem a nyní i plk. Bečvářem přislíbeno s tím, že nesmí dojít k vybočení ze schváleného průběhu. Bečvář jim nabízí návštěvu S SNB hl. m. Prahy a SČK, kam oba od Pázlera odcházejí. Na pražské Správě SNB jednájí s příslušníky 2. odboru Správy StB zabývajícími se „ochranou“ mládeže. Podle svědeckých výpovědí obou jmenovaných projevují tito příslušníci z připravované manifestace značné obavy.

Danihel se proto snaží navázat kontakt s představiteli opozice, což se mu podaří následující den 16. 11. 1989 večer v podobě schůzky s Václavem Bendou a R. Battěkem v bytě u Bendů. Požaduje od nich, aby opozice manifestace nevyužívala, zejména aby nezasahovala do schváleného průběhu a nechala po zahraničních rozhlasových stanicích vyhlásit schválenou trasu. Vše je dohodnuto a také splněno.

Je třeba si povšimnout rozporných postojů politických a mocenských orgánů ve vztahu k plánované akci. Na jednu stranu je spolupořadatelem SSM, na druhou stranu vykazuje připravovaná akce řadu rysů, shodných s tehdy probíhajícími demonstracemi, které se snaží stávající mocenské síly znemožnit a likvidovat pomocí tvrdých zákroků bezpečnostních složek. Nevyhraněnost tohoto přístupu má za následek, že mocenské složky nepostupují jednotně a do poslední chvíle si ujasňují své stanovisko k připravované manifestaci. V důsledku zainteresování pražské Správy SNB a na základě poznatků z bratislavské manifestace studentů dne 16. 11. 1989 dochází po jednání se zastupujícím náčelníkem pražské Správy SNB plk. Bytčánkem k aktivitě ministra vnitra Ing. Kincla, který vydává rozkaz č. 16/1989, kterým vyhláší mimořádnou bezpečnostní akci (MBA) a kterým ukládá náčelníkům jednotlivých správ SNB, zabezpečit dne 17. listopadu veřejný pořádek a klid. Jedná se o stejnou formu, jakou jsou připravována opatření Bezpečnosti i při jiných demonstracích občanů. K posouzení připravované studentské manifestace jako případné nepovolené protirežimní akci dochází tedy těsně před jejím uskutečněním. Federální ministr vnitra Ing. Kincl, takto zainteresovaný na jejím průběhu, jedná s M. Jakešem a Ing. Štěpánem ještě během samotného pátku 17. 11. 1989, kdy údajně dochází ke shodnému stanovisku, totiž že navzdory připravené akci bezpečnostních složek k zásahu z politických důvodů nesmí dojít. Tentýž požadavek vznáší i předseda federální vlády L. Adamec.

Výsledkem těchto jednání je z odborně bezpečnostního hlediska rozporný, protichůdný a nesmyslný rozkaz zabránit manifestantům přístupu do centra Prahy, ale nepoužít při tom pořádkových prostředků, tedy nezasahovat.

Všichni si přitom uvědomovali patovou situaci, kterou požadavek uspořádat manifestaci vyvolal. Nebylo politicky únosné toto uctění významného data protifašistického odboje zakázat, ale současně existovaly určité hranice, za které stávající režim odmítal jít. Touto hranicí byla možnost, že se z plánované akce stane významný projev odporu obyvatelstva proti stávajícímu politickému zřízení, zejména tím, že k projevům odporu dojde v centru města. Určité signály (publikace „Aparát“ Jaroslava Čejky, bývalého pracovníka ÚV KSČ) svědčí tomu, že se s nasazením bezpečnostních sil v případě překročení této hranice počítalo.

ÚLOHA MOCENSKÝCH ORGÁNŮ V PRŮBĚHU DEMONSTRACE

Manifestaci den 17. listopadu 1989 nebyl přikládán zásadní význam. Svědčí tomu pohyb řady stranických funkcionářů, kteří se spokojí s povrchní informací o jejím průběhu v oficiálně povolené části a nikterak zvláštní pozornost této akci nevěnují. Jelikož se jedná o pátek večer, zájem většiny z nich je upřen na víkend. Odlišnou roli zde sehrál JUDR. M. Kružík, nový vedoucí odboru bezpečnosti na oddělení státní administrativy ÚV KSČ, tedy jednoho ze tří odborů tzv. 13. oddělení ÚV KSČ R. Hegenbarta. Tento čerstvě jmenovaný stranický funkcionář na pokyn R. Hegenbarta projevuje intenzivní zájem o průběh manifestace a zejména Bezpečnostního opatření, během odpoledne navštěvuje zastupujícího náčelníka Správy SNB Praha, plk. Bytčánka, po té odjíždí přímo na Albertov, odtud jede navštívit Ing. Lorence, I. náměstka FMV, a zbytek večera do doby těsně před zásahem stráví opět v kanceláři plk. Bytčánka. Tuto svou aktivitu vysvětluje skutečností, že jako nově jmenovaný měl zájem se co nejhluběji seznámit s průběhem a fungováním mimořádných bezpečnostních akcí a opatření (MBA, MBO), které byly na podzim 1989 již pravidlem. Ze svědeckých výpovědí k této jeho činnosti nevyplývají žádné podezřelé okolnosti a tak lze soudit, že toto odůvodnění je pravdivé. Na závěr svého pozorování informuje o průběhu akce v Praze R. Hegenbarta s tím, že vybočení z povoleného průběhu došlo, ale bez potřeby razantnějších kroků Bezpečnosti.

Řada dalších funkcionářů KSČ i představitelů státních orgánů v průběhu akce 17. listopadu 1989 telefonuje na různá velitelská stanoviště bezpečnostních složek a dožaduje se informací o probíhající akci, případně dodává svá doporučení a pokyny. Nejvýznamnější je telefonát pracovníka 13 oddělení ÚV KSČ Cihláře, který se již v průběhu povolené části manifestace na Albertově dožaduje zákroku proti studentům, skandujícím hesla „Ať žije Havel“, „Charta, Charta“

Největší aktivitu projevuje během celé manifestace a pozdější protirežimní demonstrace, Ing. Miroslav Štěpán, vedoucí tajemník MěV KSČ. Ten se nespokojuje s telefonickými informacemi, podanými vedoucími funkcionáři SNB, nýbrž si opatřuje konkrétní informace prostřednictvím pracovníků aparátu MěV KSČ, kteří jej informují o výsledcích svých pozorování na místě v průběhu celé manifestace. Svě jednání odůvodňuje Ing. M. Štěpán tím, že ze své funkce se cítil být odpovědný za situaci v Praze. Přibližně v 19:45 hod. se Ing. M. Štěpán dožaduje na nejvyšším funkcionáři pražské SNB energického postupu Bezpečnosti proti demonstrantům, kteří „narušují veřejný pořádek“ a brání veřejné dopravě. Tento požadavek nenachází u velících důstojníků SNB patřičnou odezvu, neboť ti hodlají respektovat pokyn služebně nadřízeného genpor. Lorence, který nařídil nezasahovat. Ing. Štěpán na odmítání důstojníků Bezpečnosti reaguje snahou dovolat se gen. tajemníkovi KSČ, M. Jakešovi, který je ale tou dobou na cestě na Orlik.

Ing. M. Štěpán se již v době postupu demonstrantů po nábřeží snaží zaktivizovat jednotky Lidových milicí, aby podle jeho tvrzení zabezpečily ochranu budovy ÚV KSČ a dalších objektů KSČ v Praze, pokud by k nim demonstranti směřovali. To však složky LM nejsou schopny zajistit. Zabočením demonstrantů na Národní třídu se tato iniciativa stává zbytečnou.

ÚLOHA MOCENSKÝCH ORGÁNŮ PO ZÁSAHU NA NÁRODNÍ TŘIDĚ

Jednání nejrůznějších funkcionářů státního a stranického aparátu v této době je nutno posuzovat pod zorným úhlem skutečnosti, že byly vesměs hrubě nesprávně informováni o povaze a průběhu zákroku. Poté, co na Národní třídě došlo k nejbrutálnějšímu excesům, se na MěV KSČ v pracovně Ing. M. Štěpána s ním scházejí I. náměstek FMV genpor. Lorenc s náčelníkem II. Správy SNB plk. Vykypělem a primátorem hl.m. Prahy Z. Horčík. Zde je konstatováno, že se podařilo paralyzovat hrozící masovou demonstraci na Václavském náměstí, a to bez potřeby razantnějšího postupu pořádkových sil SNB. Takovouto charakteristiku získávají citovaní funkcionáři telefonicky od nejvyššího velícího důstojníka SNB v Praze plk. J. Bylčánka, přičemž Ing. M. Štěpán potvrzuje, že jím získané informace jsou obdobné. Telefonicky je odtud v tomto duchu informován i generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš, federální ministr vnitra Ing. Kincl a další. Přítomní se před desátou hodinou rozcházejí domů.

Následující den, sobotu 18. 11. 1989, využívá řada mocenských činitelů k odjezdu z Prahy a celkově je z jednání všech osob vyznačující-

cích se významnějším vlivem, patrné, že průběhu demonstrace ukončené na Národní třídě nepřikládají žádný podstatný význam. Nebyly zjištěny žádné poznatky v tom směru, že by některý z představitelů státních nebo stranických orgánů projevoval pochybnosti o věrohodnosti informace podané orgány SNB.

Informace o reakcích na zásah v podobě hromadných projevů občanské neposlušnosti probouzejí některé, zejména níže postavené funkcionáře KSČ, ke zkoumání příčin této napjaté atmosféry. Teprve v průběhu soboty se objevují některé informace, jako např. počty zraněných, svědčících tomu, že zásah na Národní třídě nebyl zcela bezproblémový. Ke skutečnému zaktivizování dochází teprve po odvysílání zprávy VIA o usmrcení M. Šmida. Teprve během těchto aktivit, spočívajících v dementování této zprávy, zvýšené pozornosti dění v Praze a konečně neplánovanému svolání předsednictva ÚV KSČ v neděli 19. listopadu 1989 dochází k opětným projevům zájmu o průběh akce dne 17. 11. 1989.

Z tohoto jednání nejvyššího politického seskupení, které soustředilo do svých rukou prakticky veškerou moc v tehdejší ČSSR, nebyl pořízen žádný zápis. Příslušný pracovník, vedoucí všeobecného odboru ÚV KSČ Jaroslav Molek, toto zdůvodnil tak, že údajně se zápisům tohoto orgánu nepřikládá význam a v tomto případě nebyl ani čas, ani zájem z důvodů obecného depresivního pocitu přítomných, že se vývoj situace vymkhl jejich kontrole.

Paradoxně je nejlépe zachovalým materiálem z tohoto jednání poznámkový sešit přizvaného zástupce FMV Ing. Lorence, ze kterého vyplývá, že předmětem jednání nebyla otázka, zda mělo či nemělo dojít k zásahu na Národní třídě, případně otázka jeho adekvátnosti, ale problémy spojené s projevy občanské neposlušnosti a hledání neefektivnějších způsobů a metod, jak tyto projevy paralyzovat. Samotnému zásahu na Národní třídě je přikládán význam pouze okrajový, a to v souvislosti s již tehdy vznášenými požadavky na jeho přešetření. Za povšimnutí stojí vystoupení Aloise Indry, který toto odmítl s poukazem na možnost, že případné vyšetřování by vyvolalo nedůvěru bezpečnostních složek k nejvyšším stranickým představitelům a oslabilo jejich ochotu slepě podporovat jimi učiněná politická rozhodnutí.

III 3) ÚLOHA BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

Při hodnocení bezpečnostních složek v událostech 17. listopadu 89, zejména okolnosti zásahu pořádkových sil na Národní třídě, je nezbytné předem uvést některé údaje týkající se organizačního rozčlenění těchto složek v bývalé ČSSR.

Předně je zde rozdělení celého Sboru národní bezpečnosti do dvou základních linií. Je to linie Veřejné bezpečnosti (VB) a linie Státní bezpečnosti (StB). Prioritní postavení zaujímá státobezpečnostní složka. Obě tyto linie mají dále kromě bezprostředních výkonných útvarů řadu zabezpečovacích pracovišť, přičemž pod linii státobezpečnostní je zahrnuta většina centrálních útvarů. Útvary SNB se nazývají správy, ty se potom člení na jednotlivé odbory. Pro účely této zprávy je vhodné připomenout, že tzv. vnitřním protivníkem se zabývaly 9. – 12. odbor II. Správy SNB (kontrarozvědka), na krajích potom 2. odbory.

Pokud jde o dále uvedený Odbor zvláštního určení, jeho příslušníci byli součástí vojsk Ministerstva vnitra.

Na úrovni krajů jsou bezpečnostní složky organizovány do krajských Správ SNB, které jsou složeny ze složky VB (příslušníci VB, kriminálka apod.) a StB (operativa, odposlechy, apod.), přičemž každá z těchto linií je řízena odlišným ministerstvem. Složky VB jsou řízeny převážně z úrovně republikového ministerstva, složky StB potom z úrovně ministerstva federálního. Samotné propojení těchto dvou složek je dáno jednak praxí, jednak skutečností, že obě složky pracují ve stejném prostředí a řadou dalších opatření, jako je zástupčí činnost náčelníka složky StB v případě nepřítomnosti náčelníka celé Správy SNB. Tak tomu bylo i v případě 17. listopadu 1989, kdy náčelníka pražské Správy SNB Chmelíčka zastupoval náčelník místně příslušného útvaru StB plk. J. Bytčánek. Tomuto důstojníkovi byly v inkriminové době 13. – 17. listopadu 1989 podřízeny všechny útvary Správy SNB hl.m. Prahy a Středočeského kraje, tedy správy, jejich význam je pro objasnění událostí 17. listopadu 1989 nejdůležitější.

III.3.a) ÚLOHA SLOŽKY VB

Úloha VB v době příprav studentské manifestace

Výchozím materiálem pro objasnění tohoto směru jsou výsledky vyšetřování Vojenské obvodové prokuratury Praha v trestní věci bývalého pplk. SNB JUDr. Michala Danišoviče a bývalého mjr. SNB Bedřicha Houbala stíhaných pro trestné činy zneužívání pravomoci veřejného činitele, spočívající v neadekvátním řízení pořádkových sil SNB v průběhu zásahu a nezabránění neodůvodněnému a nepřiměřenému násilí ze strany těchto pořádkových sil. Dále je to rozsáhlý spis v této trestní věci, obsahující vedle výpovědí stovek účastníků demonstrace i příslušníků SNB také další podrobnou dokumentaci.

K aktivitě složek pražské Správy SNB dochází v souvislosti s usnesením MěV KSČ ze dne 14. listopadu 1989. Přibližně v téže době dochází k jednání plk. Bytčánka s vedením FMV s tím, že bude na 17. 11. 1989 připravena mimofádná bezpečnostní akce (dále MBA), podobná, jaká se připravovala i při jiných demonstracích roku 1989. Dne 16. listopadu 1989 dopoledne se koná u plk. Bytčánka porada, které se účastní jak zástupci VB, tak i StB, a jejímž cílem je připravit toto bezpečnostní opatření. Na této poradě jsou specifikovány síly a prostředky SNB, které mají být do akce 17. listopadu 1989 nasazeny. Jejich podrobný soupis obsahuje. Rozkaz náčelníka Správy SNB hl. m. Prahy a SČK č. 27/1989. Jsou to :

- Pořádková jednotka ŠPO, složená z 72 příslušníků VB, desíti příslušníků StB v maskovacích uniformách a 31 příslušníků OZU a 5 psodů.

- Zálohy, označené pořadovými čísly 1. - 4., každá o počtu 40ti příslušníků VB, zařazených nad rámec běžné pořádkové služby.

- Tři prapory Pohotovostního pluku, chápané jako záloha, v celkovém počtu 300 příslušníků.

Důležitým faktorem je zařazení eskortních autobusů pro zadržené osoby pro případ provádění zákroku.

Podle závěrů porady je s horečnou aktivitou ještě téhož dne zpracován již citovaný rozkaz č. 27/89, obsahující Bezpečnostní opatření (BO) STUDENT a současně je odeslána žádost federálnímu ministru vnitra o vyhlášení MBA. Následující den, 17. 11. 1989, vydává federální ministr vnitra svůj rozkaz č. 16/89, kterým vyhláší na celém území republiky mimořádnou bezpečnostní akci. Zajímavé je, že rozkaz federálního ministra vnitra je svým časovým rozsahem mnohem širší (do 20. 11. 1989) než rozkaz na úrovni pražské Správy SNB (pouze do rána dne 18. 11. 1989). Na úrovni MVŽP ČSR je vydán rozkaz ministra č. 11/1989.

Ještě ráno 17. 11. 1989 jedná plk. Bytčánek s ing. Kinclem a ing. Lorencem. Na základě tohoto jednání upřesňuje na druhé poradě, konané u něj téhož dne dopoledne, všem zástupcům složek velených do MBA cíl celé akce : zabránit případnému postupu demonstrantů do centra Prahy nebo na Pražský hrad, avšak vyhnout se obvyklému násilnému zákroku. Podle rozkazu byl za provedení BO STUDENT odpovědný JUDr. M. Danišovič, velitel štábu pořádkových sil.

Tento narychlo dotvářený štáb se schází v nové budově pražské Správy naproti hotelu Fórum ve 14.00 hod. téhož dne. Zhruba tou dobou prováděná instruktáž příslušníků, velených do pořádkových jednotek, je nejednotná a pouze všeobecná. Skutečnost, že tentokrát nemá k zásahu dojít, není řadovým příslušníkům vůbec formulována.

Zcela netypickým způsobem je do BO STUDENT začleněno 10 příslušníků StB, kteří mají plnit úkoly náležející spíše příslušníkům VB a kteří jsou z tohoto důvodu oblečeni do uniformy. Jejich maskovací stejnokroj vedl později k domněnkám, že se zásahu zúčastnili také Lidové milice. Neobvyklé má být působení i výstroj jednotky OZU. Tato jednotka byla při dřívějších akcích rozčleněna, její příslušníci se v civilním oděvu pohybovali v davu demonstrantů a při provádění zákroku jednotkami SNB zadržovali „organizátory“ demonstrací. Tentokrát mají nastoupit v uniformách a v sevřeném útvaru. Příslušníci StB i OZU zařazením do pořádkových jednotek podléhají velení složky VB a jsou povinni plnit rozkazy velitelů pořádkových sil VB, nikoliv velitelů StB. Rozsah takto připravovaných sil a prostředků je paradoxně v některém směru ještě širší, než při jiných akcích podobného druhu, nicméně ve srovnání s dříve uskutečněnou povolenou demonstrací na Škroupově náměstí dne 10. 12. 1988 není takový rozsah připravených sil SNB nijak překvapující.

Tyto přípravné síly SNB jsou dislokovány před zahájením oficiální části manifestace na Albertově v prostoru mezi Albertovem a centrem města, zejména v okolí Karlova náměstí se zřejmým cílem zabránit účastníkům manifestace postupu tímto směrem.

Úloha VB v průběhu zásahu na Národní třídě

Základním dokumentem o průběhu činnosti složky VB je zachovalý radioprovoz mezi řídicím štábem a pořádkovými silami SNB s výjimkou jednotek Pohotovostního pluku. Tento radioprovoz byl i přes závadu na Operačním středisku MS VB zachycen monitorovacím pracovištěm pražské Správy SNB a předán této komisi a orgánům prokuratury. Jedná se o autentický a autorizovaný záznam, na kterém je průběh celé akce zachycen v podobě povelů řídicího štábu a hlášení pořádkových jednotek, pohybujících se v terénu. Dále se zde vyskytuje hlášení vozidel operativního průzkumu, které podávají řídicímu štábu hlášení o situaci a jejím vývoji přímo z místa pohybu manifestantů.

Pořádkové síly SNB zůstávají po celý průběh manifestace na Albertově v naprosté pasivitě, což potvrzuje tvrzení nejvyšších funkcionářů KSČ i FMV, že neměli zájem na tvrdé represivní akci.

Určité známky oživení nastávají v okamžiku, kdy průvod manifestantů odcházejících z Albertova projevuje tendence obrátit se nikoliv vlevo k Vyšehradu, ale doprava, směrem k Václavskému náměstí. Radioprovoz vykazuje přípravy na případný povel k zásahu, který by takovému postupu zabránil. K tomu však nedojde a úsilím organizátorů se průvod ubírá na Vyšehrad. S výjimkou monitorovací činnosti hlídek nevyvíjejí

orgány VB žádnou aktivitu, pouze zajišťují odklon dopravy z trasy manifestace.

Opětné oživení v řídicím štábu nastává v okamžiku, kdy z informací, dodaných složkami StB, dostává zprávu o hromadném přesunu účastníků manifestace z Vyšehradu směrem ke Karlovu náměstí. Řídicí štáb se snaží získat co nej přesnější informaci o situaci pod Vyšehradem, ale jeho činnost je neefektivní a reakce zpožděné. V důsledku toho je postupující dav demonstrantů zadržován řídkým kordonem příslušníků VB a pořádkové jednotky bez odpovídající výzbroje a výstroje na úrovni MO VB Nové Město ve Vyšehradské ulici. Tento kordon je málo početný a není s to zadržet tlak davu, způsobený jednak tlakem zadních řad, jednak snahou demonstrantů o další postup. V další fázi je dokonce protržen. Na to reagují příslušníci VB použitím služebních obušků, čímž zahánějí demonstranty zpět a bezprostředně poté jejich kordon posiluje jednotka Pohotovostního pluku, vybavená demonstrantům dobře známou pořádkovou výstrojí (tedy helmy a štíty), vysláni z blízkého Karlova náměstí.

Příslušníci VB, kteří se takto první ocitli ve střetu s davem demonstrantů, tvoří zálohu č. 2, která se po pozdějším začlenění do ŠPO účastní nejhorších excesů, ke kterým na Národní třídě došlo. V incidentu ve Vyšehradské lze hledat jejich určitou motivaci k těmto excesům. O úrovni organizace celého BO STUDENT svědčí i hlášení v radioprovozu, následující po srážce ve Vyšehradské ulici, kdy příslušníkům zálohy č.2 je teprve po zákroku dovezena výzbroj a výstroj pořádkové jednotky (helmy, štíty a bílé obušky). Takto špatnou úroveň organizace dochází také tomu, že štáb BO velice pozdě zaregistruje skutečnost, že dav demonstrantů zastavený ve Vyšehradské ulici se přelévá na nábřeží a zde, nikým nezadržován, rychle postupuje směrem k centru Prahy. Z hlediska úkolů a cíle celého BO se jedná o velmi závažnou chybu v činnosti řídicího štábu, který nesplnil rozkaz zabránit demonstrantům přístupu do centra Prahy.

Řídicí štáb začíná improvizovat a jenom s potížemi se mu daří přesunout pořádkové jednotky do takových míst, kde by ještě měly možnost postupu demonstrantů k centru zabránit.

Toto vše se odehrává za situace, kdy samotný řídicí štáb komunikuje s pořádkovými jednotkami prostřednictvím radistů, kteří ani nejsou instruováni, který ze členů ze štábu je oprávněn dávat jim rozkazy. Navíc se tito operátoři radiostanic neměli možnost se plně věnovat pouze zprostředkování povelů a hlášení, protože plnili ještě další úkoly každodenní služby Operačního střediska.

V průběhu postupu demonstrantů po nábřeží Vltavy, směrem k Národnímu divadlu, vyhodnocuje řídicí štáb BO STUDENT situaci takto:

1. může dojít k postupu na Pražský hrad po mostě 1. máje

2. může dojít k postupu dále po nábřeží k budově ÚV KSČ
3. demonstranti mohou zahrnout na Národní třídu a směřovat k dolní části Václavského náměstí.

Z těchto důvodů jsou urychleně a (vzhledem k roztaženosti asi patnáctitisícového průvodu demonstrantů) obtížně přesouvány jednotky SNB na místa, na kterých by mohla dalším postupům demonstrantů bránit. Po 19. hodině jsou aktivizovány dvě roty Pohotovostního pluku, které se z prostoru pod Vyšehradem přesouvají k obchodnímu domu Máj a zde přehrazují Národní třídu. Kordon je sestaven z nejmladších frekventantů PP, kteří jsou teprve dva měsíce příslušníky SNB. Lze věřit tvrzení velitele Pohotovostního pluku, že je pro postavení kordonu vybral v rámci rozkazu nezasahovat, neboť doufal, že tito vrstevníci demonstrantů budou mít menší sklony používat násilí, než starší frekventanti, otrlí zkušenostmi, např. lednových událostí. Jejich přesun je natolik opožděný a natolik problematický, že jejich kordon se staví napříč Národní třídu teprve ve chvíli, kdy je již pomalu postupující čelo průvodu demonstrantů vzdáleno necelých 150 metrů.

K tomu dochází přibližně v 19.25 hod. Ještě před tím je vyslána pořádková jednotka ŠPO pod velením mjr. Houbala k zaujetí postavení na mostě 1. máje u Národního divadla, kde by bránila eventuelnímu přístupu k Pražskému hradu. Rozestavení pořádkových sil a postup demonstrantů, kteří postupně vyplní prostor před kordonem PP u obchodního domu Máj, svádí k domněnce, že v tuto chvíli je konfigurací jednotlivých jednotek inspirovaného velení řídicího štábu k realizaci toho, o co se pořádkové síly SNB pokoušejí již téměř dvanáct měsíců. Totiž obklíčení demonstrantů. Stačí jen přesunout ŠPO mjr. Houbala na opačný konec mostu a vydat mu příkaz postavit kordon na konec davu demonstrantů.

Tomu odpovídají rozkazy, vydané radioprovodem v 19:27 až 19:36, a zejména následující pasáž :

- „ Tady, jsme na tom mostě 1. máje u Národního divadla“
 - „ Rozumím, okamžitě výstup, za davem, za davem, pomalu, bez zákroku natlačit je co nejdál k ulici Spálená, proti vám stojí pluk a vyčkejte dalších pokynů“
 - „... jsem u toho mostu 1. máje u Národního divadla, ale ten dav stojí u ulice, u ulice Voršilská, Voršilská“
 - „Tak se přiblížte k tomu davu, přiblížte k tomu davu, aby se nedostal zpátky na nábřeží, **je potřeba ho uzavřít tam**“
 - „Rozumím, jsme tady, my se posuneme před nový Národní divadlo“.
- Důležitý aspekt zásahu, tedy obklíčení demonstrantů, je takto realizován.

Tento záměr je vzhledem k možnosti úniku demonstrantů z kontrolovaného prostoru ve Vyšehradské pochopitelný. Řídicí štáb si nemůže

vzhledem k blízkosti centra dovolit, aby došlo k podobné situaci, kdy by se dav demonstrantů přelil okolními ulicemi mimo uzavřené trasy a dosáhl tak Václavského náměstí. Z tohoto důvodu je také přibližně v 19.40 hod. uzavírána Mikulandská ulice, tedy jediná možná úniková cesta demonstrantů z uzavřeného prostoru.

Je však nezbytné upozornit na prokazatelný a v radioprovozu zachycený pokyn takto uzavřené demonstranty postupně propouštět, ovšem po provedené kontrole totožnosti.

Řídící štáb dosáhne opět kontroly nad situací a zřejmě vyčkává rozhodnutí na vyšších místech. Neurčitost v přístupu a postojích k studentské manifestaci dne 17. listopadu, jakou projevují vedoucí funkcionáři, vede řídící štáb k pasivitě, neboť není vyloučena ani možnost zrušení příkazu „zabránit postupu do centra“, ani možnost zrušení příkazu „nezasahovat“. Řídící štáb se v této situaci chová alibisticky.

Na jednu stranu vydává pokyn nepropouštět nikoho směrem do centra, tedy přes kordon Pohotovostního pluku u Máje, a obchod osob z uzavřeného prostoru povoluje pouze přes kordon ŠPO mjr. Houbala, ovšem s provedením perlorustrace. Provádění perlorustrací v takto širokém rozsahu je rozkazem v podstatě nesmyslným, ovšem nikoliv z toho hlediska, že řídící štáb zvažuje možnost provedením zákroku a své jednání v dané chvíli nechce od této linie odchýlit.

Jestliže nadřízený velitele řídícího štábu plk. Bytčánek konzultuje průběh celé akce s nadřízeným ing. Lorencem, telefonuje podobně i pplk. Daniševič, velitel BO STUDENT, s pl. náměstkem MVŽP ČSR genmjr. Novákem. Genmjr. Novák je v častém služebním styku s pplk. Daniševičem a je po služební linii VB jeho nadřízeným. V dřívější době se angažoval při organizování zákroků pořádkových sil proti demonstracím. Během celé akce se uskuteční mezi nimi několik telefonátů. Během nich pplk. Daniševič informuje genmjr. Nováka o situaci v průběhu BO STUDENT, umístění pořádkových jednotek a konzultuje s ním další postup. Ačkoliv genmjr. Novák není zcela informovanou osobou v otázce účelu a cíle BO, nezříká se možnosti podílet se svými návrhy pplk. Daniševičovi na průběhu akce. V době, kdy dojde k obklíčení demonstrantů na Národní třídě, genmjr. Novák i přes údajně projevovaný názor o nevhodnosti zásahu, navrhuje pplk. Daniševičovi, aby rozkazem k vytahování iniciátorů a tzv. výtržníků demonstrace oslabil sílu davu. Tento návrh nadřízeného je výjimečný tím, že z rozkazů a pokynů daných pplk. Daniševičovi je v něm výjimečně obsažena možnost určitého zasahování vůči demonstrujícím.

Řídící štáb BO STUDENT je znervózňován informacemi operativních hlídek, tvořených příslušníky SNB, kteří podle zajištěného radioprovozu v některých hlášeních projevují obavy z údajných agresivních tendencí davu. Tyto informace mají značný dopad na atmosféru a postup řídícího

štábu. Situaci komplikuje skutečnost, že z prostoru Národní třídy dochází k výpadkům spojené v důsledku špatné spojovací techniky. K úrovni řízení štábu sestaveného v časovém napětí a zmatcích, díky kterým došlo k opomenutí spustit, respektive zkontrolovat záznamové zařízení radioprovozu, je třeba ještě dodat, že v této době pplk. Daniševič odchází za účelem večeře a soukromých telefonátů z místnosti štábu. V místnosti štábu panuje, zdá se, chaos, způsobený příchody a odchody různých funkcionářů SNB.

Současně jsou pplk. Daniševič i další členové štábu BO vytížení telefonáty s řadou stranických a státních funkcionářů, kteří se dožadují jak informací, tak i určitých kroků ze strany Bezpečnosti, ačkoliv se jedná o vojensky řízenou složku, podléhající vyššímu velení. Z těchto intervencí je nejvýznamnější telefonát plk. Bytčánekovi v 19.45 hod., ve kterém se ing. Štěpán dožaduje zásahu Bezpečnosti „všemi prostředky, které jsou k dispozici“. Plk. Bytčánek však nehodlá ing. Štěpána uposlechnout a zakazuje veliteli řídicího štábu na případný ing. Štěpánův telefonát reagovat.

Tomu odpovídají i radioprovozem vydané rozkazy pořádkovým jednotkám, podle nichž stále nesmí být zasahováno proti demonstrantům, s výjimkou případů, kdy by tito sami napadli příslušníky SNB. Za této situace je však důležité hlášení jedné ze záloh, které posilovaly sestavu kordonu ŠPO, kterým ve 20.19 oznamuje řídicímu štábu, že došlo k napadení jejích příslušníků agresivními demonstranty. Tato skutečnost se vyšetřováním nepotvrdila a vzhledem k nenásilnému průběhu demonstrace je její pravdivost velmi pochybná. Původ hlášení je však možno hledat ve vypjaté atmosféře, jaká v té době na Národní třídě byla, a také v tom, že někteří demonstranti se pokoušeli přes kordon ŠPO prodat.

Z radioprovozu v této době zhruba od 19:40 až 20:20 nevyplývající žádné zprávy o tom, že by na Národní třídě docházelo k nějakým násilnostem. Jsou zvažovány varianty vytlačování demonstrantů směrem k Národnímu divadlu, uhašení pásu hořících svíček, které rozstavělo čelo demonstrantů před sebe a pořádkovou jednotku Pohotovostního pluku a dále jsou řešeny otázky, spojené s přeskupováním dalších pořádkových sil SNB (vytlačování shromážděného davu před Národním divadlem, stavění kordonu okolo křižovatky Perštýna a posilování kordonu ŠPO zálohami).

Na Národní třídě mezitím došlo a nadále dochází k pplk. Daniševičem nenařízenému, ale řídicímu štábu ohlašovanému postupu jednotek, tvořících kordon ŠPO, směrem k OD Máj. Dav demonstrantů je takto vytěsňován na stále menší plochu. Během tohoto postupu projevují zejména příslušníci OZU značnou aktivitu a nad rámec BO provádějí prohlídky přilehlých domů, ve kterých vyhledávají demonstranty, kteří

zde se chtěli ukrýt. Po určitou dobu dochází také k propouštění velmi omezeného počtu osob a umožnění jejich odchodu k uzavřenému prostoru směrem k Národnímu divadlu. Tato možnost ve 20.18 hod končí na přímý rozkaz velitele mjr. Houbala, a to i přes to, že od obchodního domu Máj jsou slyšitelné výzvy k rozchodu demonstrantů tímto směrem.

Ačkoliv mjr. Houbal tyto skutečnosti hlásí řídicímu štábu, ten nereaguje a nebrání jeho dalšímu postupu. Rozkazy mjr. Houbala, na základě kterých se kordon ŠPO posouvá stále dopředu, je třeba chápat s ohledem na skutečnost, že se již ve 20.07 hod. dotazoval v souvislosti s výzvami magafonu řídicího štábu, zda mají demonstranti opravdu možnost odejít z prostoru Národní třídy Mikulandskou ulicí a bylo mu striktně odpovězeno, že tomu tak není a být nemá. Postupně je pak řídicímu štábu hlášeno, že kordon ŠPO ve 20.25 hod. úroveň Mikulandské překračuje.

Na Národní třídě se situace stává kritickou. Dav demonstrantů je stisněn mezi dvěma kordony pořádkových jednotek SNB. V takto uzavřeném prostoru provádějí přibližně od 20:25 příslušníci OZU předvádění iniciativních jedinců z řad účastníků demonstrace. Toto předvádění probíhá tak, že skupina příslušníků především OZU si prorazí za použití násilí cestu davem k vyhlédnutému jedinci, toho zadrží a násilím jej odvádějí za hranici tvořenou kordonem ŠPO. Dav před těmito útoky couvá a vznikají v něm značné tlaky, které hrozí některým slabším jedincům téměř udušením a vzniká zde vážné nebezpečí ušlapání osob.

Do uvolněného prostoru opět postupuje kordon ŠPO, který se nakonec zastaví na konci podloubí Kaňkova domu. V kordonu ŠPO vytváří zasahující příslušníci SNB propustí, kterými mohou demonstranti odcházet a zde dochází k projevům násilných excesů. Tyto nejbrutálnější projevy násilí jsou však páčány pouze řádově několika desítkami příslušníků na koncentrovaných místech, zejména v podloubí, kam není možný průhled z okolí. To je později důsledkem dohadů a malé informovanosti složek SNB o skutečném průběhu zásahu na Národní třídě.

Rozhled v místě zásahu snižují i dva obrněné transportéry. Tyto obrněné transportéry patří do sestavy Pohotovostního pluku a jsou určeny k tomu, aby po dosažení určitého místa zabránily průchodu osob rozevřením zábran, které mají instalované na čelní části vozidla. Původně byly vyslány, aby takto uzavřely průchod ulicemi Voršilskou a Mikulandskou. Jelikož příjezd na takto určená postavení nebyl pro zaparkovaná vozidla možný, ocitly se tyto obrněné transportéry při hledání jiné cesty na Národní třídě. Zde byly rozkazem velitele ŠPO mjr. Houbala vyslány posílit jeho kordon. V té době docházelo k výpadkům spojení s řídicím štábem a vzhledem k tomu, že byly špatně viditelné na stacionární kameře, způsobily značné překvapení velících důstojníků SNB,

když se jim podařilo tyto ztracené a opět nalezené obrněné transportéry na obrazovce monitoru rozeznat.

Tlaky, vznikající v davu při výpadech příslušníků OZU, doléhají i na kordon Pohotovostního pluku. Jeho velitel, kpt. Valčík, žádá štáb BO, aby zastavil postup kordonu, jdoucího proti jeho jednotce. Mjr. Houbalovi je pak skutečně nařizováno zastavit postup, ale ten se zase dožaduje umožnění odchodu demonstrantů uvolněním protějšího kordonu, stojícího u OD Máj před Spálenou ulicí.

V 19:45 se pak dává do pohybu kordon, tvořený Pohotovostním plukem, stojícím za křižovatkou u obchod. domu Máj. Příčiny, pro které se tento kordon začal pohybovat proti davu demonstrantů, se nepodařilo zcela jednoznačně objasnit.

Tento kordon postoupí až k úrovni podloubí pasáže Metro, avšak ani zde není zastaven svým velitelem, nýbrž po kratší prodlevě postupuje dále. Tímto způsobem je celý dav demonstrantů donucen opustit uzavřený prostor zmíněnými propustěmi a „uličkami“, ve kterých dochází ke koncentraci násilí extrémní povahy, vzbuzující podezření na defektnost osobností jeho pachatelů (kopání žen do rozkroku a pod.).

Provokujícím impulsem k tomuto násilí bylo nepřiměřeně tvrdé zasahování příslušníků OZU při předvádění údajných agresivních jedinců a organizátorů demonstrace z davu. Někteří příslušníci projevovali značně negativní postoj vůči demonstrantům, což je vysvětlitelné skutečností, že při předchozím zásahu 28. 10. 1989 byl jejich kolega demonstranty napaden a zraněn.

Příčinou tak značného rozsahu násilnosti, je skutečnost, že vytvořením „uliček“ dostávají řadoví příslušníci VB nezvyklou možnost odreagovat své nahromaděné antipatie k demonstrantům. Podle služebního předpisu může totiž příslušník SNB použít mírnější prostředek (služební obušek) pouze při přemáhání odporu zadržené nebo předváděné osoby. V takovémto případě je písemně zaznamenáno, který konkrétní příslušník VB konkrétní osobu předváděl či zadržoval a v případě jakýchkoli známek zranění na takovéto osobě je možné okamžitě najít v jejich možného původce. Vytvořením uliček však takovýto adresní vztah naprosto mizí, neboť postižené osoby utíkají mimo prostor zásahu a ani později, v průběhu vyšetřování, nejsou schopni pachatele identifikovat.

Okolo 21.00 hod jsou potom dávány pokyny k rozehnutí dalších skupin občanů shromážděných v okolí prováděného zásahu, a to jak před Novou scénou Národního divadla, tak i v prodloužení Národní třídy směrem k Můstku. Při tomto rozhánění dochází k dalším excesům a nepřiměřenému napadání ze strany příslušníků SNB, které nezastaví ani prostory eskalátorů a nástupiště metra. Osoby zadržené v průběhu zásahu jsou rozváženy na jednotlivá MO VB, kde dochází k dalšímu napadání občanů a dalším násilnostem, jako tomu bylo např. na MO VB

Benediktská, které vyústilo v trestní stíhání celé řady zde usvědčených příslušníků VB.

Na místo zásahu přijíždějí sanity Záchrané služby, přičemž první z nich je přivolána orgány SNB až ve 21:02, po opakovaných urgencích mjr. Houbala, k srdeční příhodě. Tato sanita informuje centrálu Záchrané služby o situaci a na místo jsou vysílány sanity další.

Jednotky SNB opouštějí prostor Národní třídy, přičemž dochází k některým dalším násilným excesům (napadení Dr. Vávrové por. Oudránem). Tyto další, již zcela bezdůvodné projevy agresivity po ukončení samotného zásahu dokazují, že předcházející násilnosti či nepřiměřené tvrdosti nebyly dílem velících složek, ale osobní motivace a agresivity zasahujících příslušníků SNB.

Objektivně zjištěné následky zásahu představují těžkou újmu na zdraví u 4 osob, zranění dosahují intenzity ublížení na zdraví utrpělo celkem 22 osob a několik set potom různá drobná až nepatrná poranění.

Jako příčiny toho, k čemu na Národní třídě došlo, je možno kromě již výše popsaných uvést:

1. Nedostatečné a chybné řízení celého BO STUDENT, jehož prokazatelné nedostatky konstataje obžaloba, podaná na JUDr. M. Danišoviče, a svévolné prvky ve velitelském postupu B. Houbala, který je žalován spolu s ním zejména za to, že jako velitel nezabránil násilným excesům jemu podřízených příslušníků.
2. Atmosféra, jaká se vytvořila mezi příslušníky SNB pražské Správy SNB v důsledku značného zatížení úkoly nad rámec běžné služby v souvislosti s demonstracemi v měsících, které předcházely 17. listopadu 1989. V rámci vyšetřování zásahu byl vypracován znalecký posudek z oblasti psychologie, který v části, zabývající se psychologickým stavem příslušníků pořádkových jednotek SNB, konstatují, že „zaměřené, systematické a dlouhodobé ovlivňování prožívání a chování příslušníků SNB ideologickou indoktrinací a sociálním učením při předchozích zákrocích vytvářelo vhodné psychické klima pro využití těchto příslušníků k zákrokům proti opozičním skupinám a nespokojeným občanům. K tomu přispívalo i omezování osobního volna příslušníků, které vedlo k řadě případů k podrážděnosti a zlostnému vyladění příslušníků, jež mohlo být v situaci na místě zákroku uvolněno proti demonstrantům“.
3. Skutečnost, že SNB byl budován nikoliv jako nástroj ochrany veřejného pořádku a služby občanům, ale jako mocenská opora úzké kliky dogmatiků a aparátčiků, uzurpujících veškerou moc ve společnosti. Z těchto důvodů byly již samotného od nábory při výkonu služby preferováni ti, kteří projevovali slepou oddanost politickému systému. Vytvářel se tak systém, pracující na zásadách bezduchého drilu,

ve kterém se nejlépe dařilo jednodušším osobnostem, neschopným projevů vlastní iniciativy a inteligence. A že se právě takové osobnosti ocitly na Národní třídě v konfliktu s představiteli vysokoškolské inteligence, dosvědčují svědecké výpovědi, zachycující verbální projevy agresivních příslušníků SNB během násilných excesů (svine študácky, flákači, zrádci).

4. Poslední, ale nikoliv svým významem; příčinou byl stav společnosti, ve které nepozorovaně odumíral systém tzv. reálného socialismu. Důsledkem toho byl všeobecně laxní přístup k plnění jakýchkoliv povinností, podrážděnost, kdykoliv taková povinnost nastala a všeobecně nízká úroveň pocitu odpovědnosti. Typickým projevem je např. obhajoba obou zmíněných obviněných, kteří se hájí mj. tím, že neznali příslušný služební předpis, kterým je stanoven dovolený postup orgánů SNB při provádění pořádkových zákroků.

Úloha složky VB po zásahu na Národní třídě

Ze zachovaných dokumentačních materiálů, jako je radioprovoz, záznam stacionární kamery, i ze svědeckých výpovědí účastníků zásahu i zasahujících příslušníků SNB, včetně velitelských složek, nevyplývá, že by řídicí štáb byl zcela informován o skutečné intenzitě průběhu zásahu na Národní třídě. Stejně vypovídali i operátoři radiostanic, kteří zprostředkovávali spojení mezi štábem BO a zasahujícími jednotkami SNB.

Z některých svědeckých výpovědí, zejména pak příslušníků SNB, kteří měli možnost seznámit velitele řídicího štábu, pplk. Danišoviče, jako přímí účastníci akce se skutečným průběhem celého zásahu, a z reakcí pplk. Danišoviče na tuto informaci, kterou obdržel až za několik dnů po 17. 11. 1989, lze věrohodně soudit, že si velení pořádkových sil SNB skutečného průběhu zásahu na Národní třídě nebylo ani po jeho provedení vědomo.

Z tohoto důvodu dochází ke stažení zasahujících jednotek zpátky na základní útvary a zpracování takového záznamu o průběhu celé akce, ze kterého nevyplývají žádné poznatky o tvrdosti zásahu, ani o dalších specifických rysech toho, co se na Národní třídě odehrálo. Obsah tohoto služebního záznamu je potom přenesen do svodné informace, poskytované Správou SNB hl.m. Prahy a SČK nadřízeným útvarům, zejm. FMV, a odtud politickým činitelům. Jelikož osmou hodinou ráno dne 18. 11. 1989 končí pohotovost, vyhlášená pro složky SNB pražského kraje, aktivita složky VB naprosto vyhasíná. Příslušníci Pohotovostního pluku se již v sobotu ráno rozjíždějí do svých domovů na dovolenky.

Následující den dochází ke shromažďování občanů na Národní třídě. Pražská Správa SNB jen obtížně sestavuje dostatečný počet příslušníků SNB pro pořádkové jednotky. Příslušníci VB proto uvítají iniciativu studentského aktivisty, který úspěšně přesvědčuje shromážděné k dobrovolnému rozchodu. Studenti se již nehodlají vystavovat policejnímu násilí při rozhánění demonstrací – jejich formou odporu je nyní již stávka.

Dochází k výtkám I. náměstka MVŽP ČSR genpor. Nováka veliteli Pohotovostního pluku, že oslabil stavy své jednotky čerpáním dovolenek a rozkazu tyto příslušníky telegraficky povolat zpět. V neděli se shromáždění na Národní třídě opakuje. Dav demonstrantů se odtud vydává k Pražskému hradu a je zastaven na druhém břehu Vltavy, na Újezdě. K zásahu však nedochází a účastníci této demonstrace vesměs uvádějí, že pociťovali ze strany příslušníků pořádkových jednotek jakousi rezervovanost. O pět dnů později odmítá velitel Pohotovostního pluku nasazení svých jednotek proti občanům.

III. 3. b) ÚLOHA SLOŽKY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

V závěrech minulé komise bylo konstatováno, že zůstává neobjasněná úloha složky StB v událostech 17. listopadu 1989. Dále je zde vyslovena domněnka, že mnohé z aktivit, které StB vyvíjela dne 17. 11. 1989, jí zůstalo utajeno. Z konečných výsledků vyšetřování plyne, že podezření na výraznější aktivitu StB bylo mylné, ale oprávněné vzhledem k úloze por. Zifčáka a zejména jeho svědecké výpovědi ze dne 30. 3. 1990, kterou označil StB za rozhodující faktor v pozadí celého listopadového procesu. Proto byla této složce při vyšetřování věnována eminentní pozornost a byla prověřována činnost téměř všech příslušníků StB, kteří byli do akce 17. 11. 1989 více či méně zainteresováni.

Přednostní význam z hlediska objasnění úlohy StB má pražská Správa StB, která byla útvarem, ve kterém působil býv. por. SNB L. Zifčák. Další významnou složkou byla II. Správa SNB, která plnila úlohu centrálního útvaru složek StB kontrarozvědného zaměření. Úloha IV, a VI. Správy SNB, tedy Hlavní správy sledování a Správy zpravodajské techniky a sledování, je spíše podružná, neboť tyto útvary vždy plnily pouze úkoly zadané výkonnými úseky a sami vlastní iniciativu nevyvíjely. Zkoumáním činnosti těchto posledně jmenovaných Správ SNB je možné pouze ověřovat, jaké úkoly výkonné složky StB skutečně plnily.

Úloha StB v době příprav studentské manifestace

V době přípravy studentské manifestace je StB poměrně málo informována o občanské iniciativě Nezávislí studenti (STUHA). V zachovaných dokumentech zpracovávaných StB se zmínky o této iniciativě téměř nevyskytují. Snahu organizovat veřejné vystoupení však StB s předstihem zachytí a vyhodnocuje ji jako nebezpečnou. V tomto směru jsou jak z II. Správy SNB, tak i z pražské Správy StB podávány informace politickým činitelům. To je důvodem, proč ze strany stranických orgánů je kladen vyjednávacím zástupcům SSM zásadní požadavek, podmiňující schválení celé akce odklonem trasy manifestace z centra. Poté, co stranické vedení dostává od SSM ujištění o změně cíle trasy místo centra na Vyšehrad a manifestaci schvaluje, aktivita II. Správy SNB naprosto vyhasíná. Jiná je situace na pražské Správě StB, jejíž příslušníci jsou dobře známi mezi představiteli disentu jako iniciativní zasahovatelé proti jejich aktivitám, často překračující rámec svých povinností, uložených zákony. Zatímco na úrovni II. Správy SNB se setkáváme spíše s profesionálním přístupem a ukázněností, na úrovni kraje tomu tolik není. Tito příslušníci StB potom při jednáních s Ulčákem a Daňhelem projevují značné obavy z celé akce.

O informacích, jaké StB měla v době před zásahem svědčí i skutečnost, že do pořádkové jednotky mezi deset příslušníků StB, ustrojených v maskovací uniformě se zařazuje náčelník oddělení mládeže JUDr. A. Prochal. To nasvědčuje tomu, že pražská S StB pokládala manifestaci 17. 11. 1989 za projev především mladší generace opozičních proudů, jako bylo Nezávislé mírové sdružení, či mladší aktivisté HOSu. Pražská Správa StB tedy nepřikládala při organizování manifestace 17. 11. 1989 velký význam hlavním představitelům a rozhodujícím proudům opozice. Účelem zařazení příslušníků StB do pořádkové jednotky nebylo podílet se bezprostředně na násilí páchaném na demonstrantech, ale zajištění účasti těch příslušníků, kteří se zabývali rozpracováním předpokládaných organizátorů protistátních vystoupení a kteří je z tohoto důvodu osobně znali a snadno mohli na jejich činnost upozornit příslušníky pořádkové jednotky, kteří by potom sami takovéto jedince zadrželi.

Při plnění tohoto úkoly by postupovali příslušníci StB zařazení do pořádkové jednotky v úzké součinnosti s jednotkou OZU. Tak tomu skutečně bylo. Tčicet příslušníků OZU spolu s deseti příslušníky StB bylo rozděleno do tříčlenných skupin.

Spolupráce Správy StB Praha a útvaru OZU probíhala i při předcházejících manifestacích, kdy příslušníci obou těchto složek působili v civilním oděvu a byli rozptýleni v davu demonstrantů.

Při provádění zákroku pořádkovou jednotkou SNB potom zadržovali nejaktivnější jedince.

Při hodnocení těchto akcí se podle některých signálů měl objevit požadavek ze strany pražské Správy StB, aby příslušníci OZU v davu vyprovokovali rvačku, která by pak odůvodnila zákrok pořádkových sil SNB proti celé demonstraci. Právě nynější zařazení OZU, jako pořádkové jednotky v uniformách možnost podobných provokací vylučuje.

Je třeba připomenout také fakt, že sestavení jednotky OZU bylo dilem okamžité improvizace na základě požadavku jejich nasazení, ke kterému došlo až dopoledne 17. 11. 1989.

Trestní spisy Vojenské obvodové prokuratury Praha obsahují mimo jiné také zápis o návrhu, který útvar OZU zpracoval po zkušenostech ze své účasti na předchozích demonstracích. V něm hodnotí negativně předcházející způsob nasazení, tedy rozptýlení v civilním oděvu v davu demonstrantů a navrhuje pro některou z příštích akcí nasazení v té podobě, v jaké byli nasazení samotného 17. listopadu 1987. Jejich výstroj a šok, který tato jednotka způsobila, je překvapivě obsažen již ve zmiňovaném návrhu, kde je psychologickému dopadu takto ustrojené a zasahující jednotky přikládán značný význam. Nasazení OZU v této formě je zřejmě způsobeno skutečností, že při předcházející akci dne 28. 10. 1989 byl jeden z příslušníků OZU poznán demonstranty jako příslušník SNB v civilu a jako předpokládaný příslušník složky StB při provádění zákroku napaden a zraněn.

Proti různým podezřením, které se snaží bez znalosti věci démonizovat úlohu OZU, je nutno konstatovat, že se jednalo o vojensky řízený útvar, který takto měl podstatně menší možnost vlastní iniciativy, než tomu bylo při předchozích zákrocích.

K zasahování samotných příslušníků StB v průběhu předchozích demonstrací je nutno uvést, že byli většinou veleni pouze do operativního průzkumu a jejich účast na zadržování demonstrantů byla spíše záležitostí jejich osobní iniciativy. Někteří z nich se navíc takovýchto akcí účastnili zcela svévolně, aniž byli do nich veleni.

Úloha StB v průběhu zásahu na Národní třídě

Pro činnost StB během zákroku je nutno úvodem uvést, že úkoly jejich příslušníků spočívaly v hlásné činnosti o vývoji manifestace, dokumentování nejzávažnějších projevů na videokamery a operativní průzkum v lokalitách, ve kterých byl předpokládán nepovolený pochod demonstrantů. V podstatě se tedy jednalo o přiřazení operativních (přímo výkonných) složek StB k činnosti, jakou vykonávala IV. Správa, tedy útvar

sledování. Podle takto získaných informací potom postupovalo velení pořádkových jednotek SNB.

Dne 17. listopadu 1989, na rozdíl od jiných zásahů, nebylo vyhlášeno MBO (mimořádné bezpečnostní opatření), skládající se z celé řady akcí jak složek VB, tak i složek StB, nýbrž svým rozsahem užší MBA (mimořádná bezpečnostní akce). Urychleně jsou zpracovávány součinnostní plány jednotlivých útvarů, tedy Správy StB Praha a II. Správou SNB a IV. Správou SNB. Všechny tyto plány obsahují úkoly, spočívající v bedlivém sledování pohybu osob na předpokládané nepovolené trase demonstrantů, tedy trase Albertov – Opletalova ulice. Na této trase bylo určeno celkem pět stanovišť, na kterých provádělo celkem 21 příslušníků IV. Správy SNB již zmíněnou hláskou a informační činnost. Po provedení výslechů téměř všech těchto příslušníků StB bylo konstatováno, že do vývoje situace nijak nezasahovali, a to ani když se pohybovali v blízkosti manifestace na oficiálně povolené trase Albertov – Vyšehrad.

Co se týče VI. Správy SNB (zpravodajská technika), která zajišťovala odposlechy a další technické úkony, bylo zjištěno, že byl nařízen výkon služby zintenzivněný o sledování případných signálů o pokusech narušit veřejný klid a pořádek. Tento postup je v podstatě opisem opatření, jaká byla nařizována při jiných demonstracích a nejednalo se o nic překračujícího běžný rámec.

K činnosti pražské Správy StB, která hraje dominantní úlohu z důvodů své přímé odpovědnosti za vývoj situace na svém obvodu, bylo zjištěno, že měla určené pouze dva úkoly. Prvním z nich bylo zajištění již zmíněných deseti příslušníků StB v maskovacích uniformách do pořádkové jednotky.

Druhým bylo potom vyčlenění tří příslušníků do operativního průzkumu, který zabezpečoval získávání informací podle potřeb a požadavků řídicího štábu BO STUDENT. Jejich hlášení jsou zachycena v radioprovozu, který byl pro vyšetřování k dispozici.

I když obsah některých hlášení, jaké tito příslušníci StB dodávali řídicímu štábu, je poněkud zkreslený ve směru zdůrazňování údajných tendencí k agresivitě, které měli tito příslušníci StB registrovat v davu manifestantů, nebylo vyšetřováním zjištěno, že by tyto informace byly podávány se skrytou motivací a úmyslem ovlivnit řídicí činnost štábu BO STUDENT. Jelikož se tito příslušníci StB pohybovali v civilních vozidlech neustále poblíž celé demonstrace, byla zde značná možnost jejich dekonspirace před demonstranty a v případě nějakého konfliktu možnost jejich ohrožení. Z tohoto důvodu projevují ve svých hlášeních přemrštěnou pozornost jakýmkoliv poznámkám, či jiným projevům, z nichž bylo možno jen s velkou dávkou fantazie usuzovat, že jsou projevy případných budoucích projevů násilností.

Bohužel právě hlášení tohoto druhu, i když jejich podíl je nepatrný, mají značný dopad na řídicí štáb BO STUDENT, který je izolován v budově MS VB Praha a informace o atmosféře a průběhu akce získává prostřednictvím takovýchto hlášení.

Dále byly vyčleněny čtyři skupiny příslušníků Správy StB Praha, které se pohybovaly v prostoru Albertova, Karlova náměstí, Václavského náměstí a Opletalovy ulice. Výsledky účastníků tohoto operativního průzkumu bylo zjištěno, že jejich úkolem bylo nijak se neangažovat v případných zákrocích, pouze plnit hlášenou činnost o situaci na svém úseku. Z vyšetřování nevyplýval žádný poznatek o tom, že by činnost těchto příslušníků pražské Správy StB byla jiného charakteru, než pouze pasivní.

Ostatní příslušníci Správy StB Praha měli přítomnosti na pracovišti v průběhu bezpečnostní akce tvořit zálohy. V rozporu s tím se někteří příslušníci 2. odboru (jehož zaměřením byla opatření proti antisocialistickým silám) S StB Praha odebrali na Národní třídu a zde se účastnili zásahu napadáním zejména zahraničních novinářů. Spolu s nimi se na Národní třídě pohybuje i plk. Bečvář, zástupce náčelníka pražské Správy SNB a nejvyšší funkcionář SNB na místě zásahu, který se také účastní útoků na demonstranty, a mjr. Špringer z II. S SNB, který je zde také v rozporu s uloženými úkoly.

Poznatky získávané z terénu byly v případě IV. Správy SNB předávány radiostanicemi cestou operačního střediska IV. správy, který byl dislokován na velitelském stanovišti pražské Správy StB. Všechny tyto poznatky předával mjr. Bahník zastupujícímu náčelníkovi Správy SNB hl.m. Prahy a SČK plk. Bytčánekovi a odtud tyto informace dostával i samotný řídicí štáb BO STUDENT. Tímto informačním kanálem procházely také informace získané a předané příslušníky II. Správy SNB.

Na této II. Správě SNB byl formálně zřízen štáb, který však svou činnost nevykonával. Zástupce náčelníka II. S SNB pro 9. – 12. odbor, pplk. Chovanec, odcestoval již v odpoledne na Slovensko za rodinou. Veškeré informace se proto soustřeďovaly u náčelníka 10. odboru mjr. Žáka. Ten také zprostředkoval zadržení A. Dubčeka.

Setkání A. Dubčeka se zástupcem italské komunistické strany v Praze bylo již předem předmětem pozornosti StB. Z tohoto důvodu byl také odposloucháván telefon v bytě, ve kterém se A. Dubček zdržoval. Po zachycení telefonátu J. Urbana z Albertova, kterým přesvědčoval A. Dubčeka k účasti na manifestaci, byl o jeho úmyslu účastnit se informován nejprve mjr. Žák, který tuto informaci sdělil náčelníkovi II. Správy SNB plk. Vykypělovi a ten potom genpor. Lorencovi. Na základě rozhodnutí genpor. Lorence mjr. Žák vysílá své podřízené, aby A. Dubčeka na Vyšehradě zadrželi. Tam však plní své úkoly ve vztahu k MSS další příslušníci II. S SNB, kteří zadržení nechali provést. Zadržení A. Dubče-

ka lze tedy interpretovat jako běžnou rutinu v práci StB. Otázkou zůstává, zda by se toto zadržení skutečně tak rychle uskutečnilo, kdyby se A. Dubček sám neoddělil z davu v důsledku svého rozhodnutí oficiální manifestaci, přerůstající na Vyšehradě v nepovolenou demonstraci, opět opustit.

Příslušníci II. Správy SNB v počtu 10 příslušníků posilovali operativní průzkum příslušníků pražské Správy StB. I na této Správě byly získány informace o skutečném průběhu zásahu až o návratu jeho svědků z řad příslušníků. Nebylo zjištěno, že by vyslaní příslušníci vykonávali jakoukoliv činnost ve směru ovlivňování ať demonstrantů, tak zasahujících jednotek SNB.

Co se dalších složek týče, v případě I. Správy SNB (rozvědka) bylo zjištěno, že opět velice formálním způsobem byly zřízeny celkem tři jednotky různého zaměření. Činnost těchto jednotek spočívala v tom, že do nich zařazení příslušníci byli telefonicky dosažitelní. Provedeným vyšetřováním nebyla jiná aktivita I. Správy SNB zjištěna.

K III. S SNB (vojenská kontrarozvědka) je možno konstatovat, že podle rozkazu federálního ministra vnitra byla nařízena opatření ve vztahu k objektům nebo příslušníkům ČSLA, která nijak nesouvisela se studentskou akcí v Praze. I když byla nařízena úzká součinnost útvarů III. S SNB s teritoriálními útvary SNB, vztahovala se opět na problematiku ČSLA. Vyšetřováním VOP bylo zjištěno, že se příslušníci této III. S SNB nijak neúčastnili na BO STUDENT.

V. Správa SNB (ochrana stranických a státních činitelů) se věnovala ochraně objektů, kterým se demonstranti dne 17. 11. 1989 ani nepřiblížili. Tudíž ani tato Správa SNB se v událostech 17. 11. 1989 neangažovala. Co se ostatních útvarů FMV týče, bylo zjištěno, že zde nebylo, snad pro opožděné vydání rozkazu ministra vnitra ČSSR, žádné opatření k MBA ani vyhlášeno, natož realizováno.

Pokud jde o samotné vedení FMV, nepřítomno federálního ministra vnitra ing. Kincla, který v pátek 17. 11. 1989 odletěl v 16 hodin do svého bydliště v Ostravě, zastupoval v době MBA I. náměstek FMV genpor. ing. Lorenc. Ten nebyl v průběhu akce o žádných opatřeních StB informován a také žádné pokyny složce StB nevydával, s výjimkou zadržení A. Dubčeka. Další náměstek plk. O. Sedlák se věnoval informativnímu poslechu radioprovozu v průběhu BO STUDENT a do průběhu akce nijak nezasahoval.

Úloha StB po zásahu na Národní třídě

Co se týče prioritní pražské Správy StB, její příslušníci zaregistrovali již těsně po zásahu pořádkových sil, že mezi různě shromážděnými

občany se diskutuje jako o pravděpodobné možnosti, že během zásahu přišel někdo o život. Z tohoto důvodu prověřují příslušníci této správy okolo půlnoci situaci na pražských nemocnicích.

Skutečnost, že svoboda informace pražské Správy SNB i přes to neobsahuje žádné údaje o tvrdosti zásahu, si lze snadno vysvětlit tím, že vedení S SNB nemělo zájem zdůrazňovat, že pokyn nezasahovat proti případným demonstrantům nebyl splněn.

Následující den plk. Bytčánek odjíždí mimo Prahu k předem smluvené účasti na svatbě. Až do odpoledních hodin, kdy má být zachyceno v odposlechu pravděpodobně Dr. V. Bendy diskutování o svědkyni údajného usmrcení studenta Šmída, S StB aktivitu nevyvíjí.

Podobně i na II. S SNB panuje klid. Pouze náčelník II. S SNB plk. Vykypěl obdrží informaci o tom, že zákrok pořádkových jednotek SNB byl podstatně tvrdší, než dosud předpokládal. Po příjezdu na letiště, kde se společně s genpor. Lorencem loučí se sovětskou delegací gen. KGB Gruška, tuto informaci podává překvapenému genpor. Lorencovi. Ten potom odlétá do Bratislavy, plk. Vykypěl se vrací domů.

Na základě odposlechnutých informací a neklidu v Praze se plk. Vykypěl vrací pozdě odpoledne zpátky na pracoviště. Konzultuje vzniklou situaci telefonicky s genpor. Lorencem, který mu ukládá zabezpečit maximální informovanost a zdržet se jakéhokoliv zásahu do vývoje. Okolo půlnoci informuje Vykypěl také Ing. Kincla.

Prověření okolností vzniku a šíření smyšlenky D. Dražské o usmrcení studenta Šmída byla dohodou mezi II. S SNB a pražskou S StB přenechána tato záležitost k řešení poslední jmenované složce. Informovanost StB jako celku byla evidentně lepší, než Ing. P. Uhla, neboť již v 21.00 hod. je prověřován stav obou Martinů Šmidů, studujících MFF, příslušníky místních oddělení VB, evidentně na žádost StB. Přístupu příslušníků pražské Správy StB však plně odpovídá možnost, že úmyslně nezabránili ing. P. Uhlovi vydat nepravdivou zprávu VIA, aby ho vystavili trestnému stíhání. Podobné úvahy jsou však pouhou spekulací, přičemž objasnění této otázky uvázlo na malé ochotě svědků, bývalých příslušníků S StB Praha, vypovídat.

Dopad této zprávy nebylo možno předem předvídat. Nepřiměřené násilí, ke kterému na Národní třídě došlo, se zásadně neodlišovalo od průběhu např. zásahu 19. ledna 1989, kdy došlo ke značným újmám na zdraví zejména starších osob, a reakce veřejnosti nebyly nijak otevřené odmítavé.

Účast pražské správy StB na vzniku dezinformace o usmrcení studenta Šmída vyvrací skutečnost, že následující neděli 19. 11. 1989 zadržují všechny osoby, které navštíví byt dr. V. Bendy, neboť mají z odposlechu informace, že se tam má dostavit svědkyně údajného usmrcení. Osobou

D. Dražské však neznají, proto zadržují všechny, kteří během dopoledne rodinu Bendových navštíví.

Současně znemožňují tiskovou konferenci u D. Němcové, na které má být po oficiálním dementi vysvětleny okolnosti vzniku zprávy ing. P. Uhla. Ten je potom při odchodu z bydlíště zadržen a po zahájení trestního stíhání je na něj uvalena vazba. Ještě předtím je součinností StB s masmédií požádán o rozhovor pro Televizní noviny, který odmítne.

StB se snaží pomoci tohoto omylu ing. P. Uhla diskreditovat opozici. Současně však projevuje obavy z možnosti, že by na skutečného M. Šmída, studenta MFF, žijícího v Praze, mohl být podniknut nějaký útok. Tutéž obavu projevují i další funkcionáři FMV, takže bydlíště rodiny Šmídů je během neděle 19. 11. 1989 sledováno celkem čtyřmi různými skupinami příslušníků SNB, vyslanými nezávisle na sobě svými veliteli.

Genpor. Lorenc v neděli ráno odlétá do Prahy. Jeho rozkaz, vydaný ještě v noci ze soboty, podle něj složky StB nesmějí aktivně zasáhnout do vývoje situace, není odvolán. V důsledku toho se na pracoviště spěšně svolávají příslušníci StB neprojevují žádným zásahem, kterým by se pokusili běh věci změnit. Výjimku tvoří pouze zadržení ing. Uhla, proti kterému je během neděle vzneseno obvinění z tr. činu a je vzat do vazby.

Ing. Lorenc odůvodňuje svůj rozkaz tím, že se obával, že jakékoliv zatčení by mohlo vyvolat střet SNB s rozhořčenými občany. Pak by SNB nezbylo, než prosadit splnění úkolu i za cenu dalšího pobouření obyvatelstva. Vytvořila by se tak ve společnosti propast, kterou by mohly oddělovat skutečné barikády.

A ing. Lorenc, který si po pádu berlínské zdi uvědomoval své ošidné postavení, je dnes svým způsobem rád, že je trestně stíhán „jen“ za skartace.

III. 4) Úloha opozice

ÚLOHA OPOZICE V PŘÍPRAVĚ MANIFESTACE 17. LISTOPADU 1989

Hovoříme-li o opozici v Československu před listopadem 1989, rozumíme tím celou řadu nejrůznějších seskupení, které samotné materiály StB charakterizují jako nesourodou směs nejrůznějších názorů, od konzervativně-křesťanských po extrémně levicové. Před tlakem totálního režimu a jeho represivních orgánů však opoziční síly projevují silnou vzájemnou soudružnost, vyjádřenou zejména platformou Charty 77, ačkoliv jsou jinak jejich názorová východiska často zásadně rozporná.

Jako příklad lze uvést právě úzkou spolupráci představitelů výše zmíněných proudů, tedy dr. V. Bendy a Ing. P. Uhla. Období r. 1989 je navíc charakteristické tím, že dochází k geometrickému nárůstu celé řady dalších opozičních seskupení a platform, na kterých projevovali svou nespokojenost s daným politickým uspořádáním ČSSR mnozí další, zejména mladí občané. Jsou to např. NMS, HOS, SVS a další. Tato nová seskupení se v životě ČSSR projevují často výraznějšími a zjevnějšími akcemi než samotná Charta 77, omezující se na vydávání prohlášení k různým příležitostem a událostem, což byla forma, která vzhledem k represivním opatřením proti šíření obsahu těchto prohlášení neměla větší dopad, než odvysílání v zahraničních stanicích. Nově uvedené platformy však inklinují spíše k organizování konkrétních veřejných projevů či k rozsáhlým petičním akcím.

K tomu přistupuje skutečnost, že i v samotné Chartě 77 se začíná v období posledních let před listopadem 1989 projevovat vliv mladších aktivistů, kteří chápou svou účast v Chartě 77 jako součást aktivity, pojmávané jako zásadně odbojová. Tento mladší proud v Chartě 77 nepředstavují natolik světoznámé osobnosti, jako např. dr. Jiří Hájek a V. Havel, a odlišuje se od starších představitelů disentu zejména neochotou vést se stávající mocí jakýkoliv dialog, uzavírat jakékoli kompromisy a v jakémkoli směru s představiteli tehdejšího režimu jednak v podobných kulatých stolů, jako tomu bylo v Polsku, nebo napomáhat vývoji, složeném z řady vzájemných ústupků, jako tomu bylo v Maďarsku. Cílem tohoto proudu je bezprostřední odstranění hegemonie KSČ a odstoupení jejich zkompromitovaných představitelů.

Vliv tohoto mladšího proudu, na které se ostře zaměřují represivní akce bezpečnostních orgánů, spolu s celkovou radikalizací vývoje ve společnosti, způsobuje zvýšenou aktivitu opozičních seskupení jako celku a jejich přípravu na okamžik, kdy v důsledku politického vývoje bude muset stávající mocenská garnitura akceptovat opozici jako součást politického života.

Známky blížícího se okamžiku politického zlomu vedou opozici k vytváření různých koncepcí spojení opozičních aktivit do jednoho centra, které by jejich aktivitu koordinovalo a soustředilo. Tyto snahy se datují přibližně polovinou r. 1989. Poznatky o nich jsou zachycovány StB a vyhodnocovány v rámci této složky jako nebezpečný faktor, jehož uskutečnění je třeba bránit. To se za pomoci celkové taktiky, spočívající v prohlubování rozporů mezi jednotlivými proudy opozice, v podstatě daří, ale hlavní překážkou není ani tak opatření StB, jako nepraktičnost a politická neschopnost samotného disentu.

Za této situace dochází ke snaze sdružení studijních pražských vysokých škol, nazývajících se Nezávislí studenti (později STUHA), uspořádat pietní manifestaci k 50. výročí 17. listopadu. Tato občanská iniciativa

se do doby, kdy se snaží zlegalizovat zmíněnou akci v veřejném životě výrazněji neprojevuje a svou aktivitu koncentruje pouze do prostředí vysokoškolské mládeže. Nejedná se ani o významnější seskupení z hlediska celkové struktury opozice. I když mezi jeho členy nacházíme rodinné příslušníky významných signatářů Charty 77 (Benda, Diensbier), nesnaží se tato platforma o výraznější propojení ani o spolupráci v tomto směru. Projevuje se zde určitý „generační konflikt“ v prostředí disentu.

Tato úmyslná izolace na vlastní platformu však způsobuje nezávislým studentům určité potíže při propagaci jimi připravované pietní akce. V důsledku toho přijímají pomoc některých významnějších představitelů disentu, ale zároveň při této příležitosti výslovně odmítají jejich větší angažovanost v organizaci a přípravě akce, jak dosvědčují dr. V. Benda, L. Lis a R. Battěk.

Výsledkem této vyšetřování skutečnosti potom je, že příprava pietní manifestace probíhá mimo hlavní kruhy disentu. Státní bezpečnost, která se intenzivně sbírá informace z prostředí disentu, nezískává odtud žádné signály o přípravě studentské manifestace, které by ji charakterizovaly jako jedno z řady jiných vystoupení, ke kterým docházelo v předchozích měsících. Disent sám sleduje aktivity studentů se sympatiemi a porozuměním, nicméně jako nezainteresovaný divák. Jelikož StB přikládá význam pouze aktivitám disentu a jeho čelných představitelů, nepokládá připravovanou veřejnou akci za hodnou zvláštní pozornosti. Důsledkem tohoto přístupu je absence dlouhodobě připravovaných opatření, jak tomu bylo při všech předtím konaných demonstracích (zadržování osob, prokurátorské výstrahy apod.)

Hlavní síly opozice se koncentrují místo na 17. listopad na termín 10. prosinec 1989, Den lidských práv, kdy chtějí uskutečnit své vlastní vystoupení. Zájem o 17. listopad projevují pouze někteří, např. L. Lis, ovšem tyto aktivity na základě požadavku studentů končí. Studenti žádají oddělení disentu od manifestace mimo jiné i z toho důvodu, aby tím nevznikla záminka k nepovolení či zakázání akce těsně před jejím začátkem. Tento požadavek je opozicí plně respektován a výjimku tvoří pouze Obroda. Ta měla podle záznamů pražské Správy StB vydat svůj leták, zvoucí k účasti na studentské manifestaci, který byl údajně zachycen na VŠCHT a VŠE.

ÚLOHA OPOZICE V PRŮBĚHU ZÁSAHU NA NÁRODNÍ TRÍDĚ

Vzhledem k výše popsané situaci se opozice v průběhu studentské manifestace neangažuje a její čelní představitelé, pokud se jí účastní,

potom pouze jako soukromé osoby. Týká se to L. Lise, dr. Jičínského a zejména mluvčího Charty Alexandra Vondry, představitele mladší generace, a okruhem jeho přátel. Řada disidentů ignoruje tuto akci s pokukem na spolupořadající SSM. Citovani představitelé disentu se účastní jen vyjimečně celé manifestace a následného pochodu Prahou, přičemž zde nevystupují nijak aktivně a jejich účast je doložena spíše jejich svědeckými výpovědmi. Výjimku představuje účast Alexandra Dubčeka. Ten je 17. 11. 1989 v Praze za účelem schůzky s italskými komunisty a v průběhu manifestace na Albertově je vyzván Janem Urbanem (který v době akce nebyl v Praze), aby se zúčastnil této manifestace. Jelikož tento telefonát byl zachycen orgány StB, dochází k informování nejvyšších představitelů FMV a na základě jejich souhlasu k rozhodnutí Alexandra Dubčeka zadržet. K provedení tohoto úkolu dostávají příkaz příslušníci II. Správy SNB, kteří jej na Vyšehradě provedou a zde také A. Dubčeka na MO VB zadržují do 21.00 hod.

Řada představitelů opozice odchází na rozloučení se zástupcem britského velvyslanectví, který byl s nimi v úzkém kontaktu za dobu svého pobytu v Československu a který na den 17. 11. 1989 uspořádal večeři na rozloučenou. Účastníky jsou Petr Uhl s manželkou, Jan Urban a další. O úloze opozice během zásahu svědčí nejméně zachované záznamy StB, které zaměstnávala celé své odbory sledováním aktivit vedoucích i méně známých osob disentu. Z těchto záznamů nevyplývá žádná zmínka o výraznější aktivitě opozice v průběhu 17. listopadu 1989, kromě konstatování faktu, že se jí několik z nich účastnilo. Řada z nich nebyla orgány StB ani zjištěna. Pakliže vezmeme v úvahu skutečnost, že zájem StB a tyto osoby byl značný, a zjišťujeme, že StB žádné jejich aktivity nezaznamenala, musíme konstatovat, že podíl opozice na událostech, které vyústily zásahem pořádkových jednotek na Národní třídě, nebyl i hlediska dalších důkazů téměř žádný.

ÚLOHA OPOZICE PO ZÁSAHU NA NÁRODNÍ TRÍDĚ

Vzhledem ke snížené pozornosti studentské manifestaci, kterou představitelé opozice projevovali, musíme i v hodnocení jejich aktivity konstatovat přibližně totéž, co u čelních představitelů tehdejší moci – tedy nezájem a pasivitu. To samozřejmě neplatí úplně, celá řada občanských aktivit a méně známých opozičních proudů vydává následujícího dne svá rozhořčená prohlášení, ve kterých odsuzuje páteční zásah, jehož byli jejich členové účastníky. Paradoxně nejpružněji reagují ty nespokojené složky obyvatelstva, které nepředstavují hlavní opoziční proudy.

Jsou to studenti, vyhlašující studentskou stávkou, a zaměstnanci a herci pražských divadel, kteří se k nim připojují.

Situace jaká během soboty nastává, charakterizuje nejlépe vyjádření Alexandra Vondry, mluvčího Charty 77. Ten uvádí, že pod dojmem zážitků z potlačení studentské manifestace zpracoval v sobotu dopoledne velice ostré prohlášení Charty 77 k této události, ale již krátce na to zjišťuje na odpoledním setkání v Realistickém divadle, jak toto prohlášení svou „ostrostí“ rychle zastaralo a stalo se naopak mírným ve srovnání s radikálními požadavky stávkujících divadel.

K úloze Václava Havla v událostech 17. listopadu 1989 je nutno uvést, že celý předchozí týden trávil mimo Prahu na Hrádečku, kde se zabýval uměleckou tvorbou. Jeho poslední významnější opoziční aktivitou byla schůzka 12. 11. 1989 s řadou spolupracovníků (Vondra, Křížan a další), kdy připravovali organizaci manifestace, chystané na 10. prosince 1989. V. Havel přijíždí do Prahy ne proto, aby se stal vůdcem právě propukající revoluce, ale proto, aby shlédl představení Res publika II, ve kterém má být použita ukázka z jeho hry.

Toto představení se má konat v sobotu večer a V. Havel se proto dostaví do stávkujícího divadla ve společenském obleku.

V následujících hodinách si začínají představitelé disentu uvědomovat, jak napjatá politická situace nastala a jak velký výbuch občanské nespokojenosti zásah pořádkových sil SNB způsobil. Aktivizující svou činnost, scházejí se a hledají možnosti dalšího postupu. Na schůzce u V. Havla v neděli dopoledne je konstatováno, že nastala situace, vyžadující okamžité uskutečnění již dlouho připravovaného sjednocení opozice do společného orgánu, který by mohl v nastávající politické krizi vystupovat jako mluvčí protestujících občanů a protistrana ve snad otevírajícím se dialogu se stávajícími mocenskými orgány.

Jelikož taktika V. Havla spočívá v naprosté otevřenosti (jako obrany před obviněním, že je jakýmsi zakonspirovaným agentem CIA), toto hromadné setkání opozice (tedy akce, které byly v předchozích měsících a letech znemožňována StB) s ohledem na současnou situaci organizuje tím způsobem, že předá svému tajemníkovi Vladimíru Hanzelovi svůj soukromý adresář, aby telefonicky každého pozval. Místem setkání má být Činoherní klub v Praze 1. Tyto telefonáty jsou samozřejmě odposlouchávány StB, která je šokována žertem V. Hanzela, který v souvislosti s vyřizováním jiné záležitosti pozve mj. Evženu Erbanu, člena ÚV KSČ. Pro jistotu se však V. Havel vypraví do Činoherního klubu již v 15.00 hodin odpoledne.

Představitelé opozice postupně zjišťují, že nastala poměrně nezvyklá a mimořádná situace. Ačkoliv jindy jsou při prvních známkách nějakého neklidu okamžitě zadržováni nebo vyzýváni k opuštění Prahy, k ničemu takovému nedochází. Pokud orgány StB zadrží nějaké osoby, působí

na opozici její postup chaoticky. Zadrženi jsou po krátké době propuštěni.

Ve večerních hodinách se uskutečňuje ono setkání všech opozičních sil, které se podařilo včas informovat a které měly možnost pozvání využít. Účastní se i představitelé různých reformních tendencí, mj. i členové KSČ. V průběhu setkání je založeno Občanské fórum.

III.5) DEZINFORMACE O ÚDAJNÉM ÚMRTÍ STUDENTA ŠMÍDA

Děni, spojené se vznikem a rozšířením fámy o usmrcení účastníka demonstrace 17.11.1989, lze rozdělit na tři základní úseky:

I) Kdo je to Drahomíra Dražská a jakou úlohu hrála v událostech 17. listopadu 1989.

II) Zda byla nebo mohla být ke svému jednání někým navedena.

III) Jak došlo k tak rozsáhlému rozšíření její myšlenky a zda lze za tím vidět něčí úmysl.

I) D.Dražská a její úloha

O osobě Drahomíry Dražské rozené Habartové vypovídá psychologický posudek, vypracovaný pro potřeby vyšetřovací trestní věci Bytčánek a spol. na Vojsenské obvodové prokuratuře Praha. Podle tohoto posudku je D.Dražská osobou se sníženou věrohodností.

V podstatě každá osoba, která s D.Dražskou přišla do styku, může uvést některé její tvrzení závažného druhu (např. že jí zemřela matka), které je naprosto vylhané a směřují k dosažení nějakého prospěchu D.Dražské.

K objasnění úlohy Drahomíry Dražské v listopadových událostech roku 1989 je potřebné udělat si časový přehled jejího pohybu a činnosti:

– listopad 1989

neexistují spolehlivé informace.

Pátek 17. listopadu 1989

– 7.30

Dražská odchází z domova na ranní směnu do zaměstnání,

XXX svědek Habancová

– přibližně 14.00

Dražská se schází se svědkyní Kadlečkovou a nakupují v centru Prahy. Schůzku navrhla sama Kadlečková ve dnech 11. – 13.11.1989. Po nějaké době si vlivem chladu jdou obě sednout asi na 2 hodiny do nově

otevřené vinárny v Panské, rozhovor je beze zminky o manifestaci, která tou dobou probíhá na Albertově.

XXX svědek Kadlečková

- asi 18.00

Obě odjíždějí od OD Máj tramvají č. 18, která je v průběhu jízdy odkloněna od původní trasy do Vyšehradské, ve které tou dobou probíhá zákrok.

XXX svědek Kadlečková

- asi 18.30

Dražská a Kadlečková opouštějí tramvaj č. 18, která uvízla na Palacého náměstí, neboť nábřeží je zaplněno pochodujícími demonstranty, a obě se k demonstraci připojují. Iniciativa k tomuto jednání vychází pravděpodobně od Kadlečkové, studentky PedF UK.

XXX svědek Kadlečková

- 20.30

Začátek zákroku odrhl Dražskou od Kadlečkové, která s ní byla po celou dobu demonstrace. Nepozorovala na Dražské nic zvláštního.

XXX svědek Kadlečková

- asi 21.30 až 21.45

Litomiská a Kulhánek potkávají Dražskou v Černé ulici, necelou minutu chůze od posledního zasahujícího příslušníka SNB. Zastavují nákladní taxi a odvázejí ji do nemocnice na Karlo náměstí, kde je již čekárna zaplněna pacienty, zraněnými během zákroku na Národní třídě.

XXX s. Litomiská, Kulhánek

Sobota 18. listopadu 1989

- přibližně 0.30

Dražská, Litomiská a Kulhánek odcházejí na I.P.Pavlova na noční autobus, přičemž cestou Dražská prvně hovoří o kamarádovi, který byl na Národní zbit do bezvědomí, což měl příslušník SNB v červeném baretu komentovat slovy: „To je dobrý, ten už má dost“. Jméno Šmíd však dosud nepoužila.

XXX sy. Litomiská, Kulhánek

- 2.00

Dražská přišla domů k matce a jde spát.

XXX svědek Habancová

- 10.00

Dražská telefonuje Litomiské na jí poskytnuté číslo, ptá se, zda by jí nedoprovodila na lékařskou kontrolu a říká „že jí musí něco říct“. Litomiská, povoláním pečovatelka, svoluje a domlouvá setkání v metru.

XXX svědek Litomiská

- asi 10.45

Litomiská přistupuje na stanici metra Pražského povstání do soupravy, ve které jede Dražská.

XXX dtto

– přibližně 11.15

Dražská cestou z náměstí I.P.Pavlova sděluje Litomiské na její výslovnou otázku po osudech kamaráda Dražské, že jí volal bratr Martina Šmída z MFF, který jí sdělil, že ráno bylo rodině Šmídů oznámeno příslušníky VB úmrtí jejich syna. Litomiská uvádí, že nyní prvně užila Dražská jména Šmíd, kdy poprvé použila jméno Martin, si není jista. Pro Mírku Litomiskou znamenalo toto sdělení lehký šok.

Dražská dále uvádí, že celou noc nespala (srovnej sv. Habancová).

XXX dtto

– přibližně 12.00

Dražská je v ordinaci a hovoří o mrtvém Martinu Šmídovi, Litomiská se snaží své traumatizování odreagovat psaním, ale nakonec volá z jedné volné ošetřovny svému faráři, Petru Mackovi, kterému sděluje smyšlenku D.Dražské (viz. ROZŠÍŘENÍ FÁMY)

XXX dtto, sv. P. Macek

– přibližně 13.00

Dražská s Litomiskou odcházejí z nemocnice na Karlovo náměstí do ulice Politických vězňů, kde je sídlo telekomunikací a kde má Dražská nastoupit odpolední směnu.

XXX dtto

– 14.05

Dražská odchází na pracoviště, Litomiská na autobus a domů na Žižkov, kde je do 16.00 sama. Dražská je do 20.00 na pracovišti, kde svou smyšlenku šíří dále. Je třeba zde připomenout sobotní frekvenci spojů a domýšlet, co asi telefonní manipulantky celé odpoledne dělaly.

XXX dtto, svědkyně z pracoviště Dražské

– 18.00

Dražskou navštěvuje na pracovišti Petr Payne s Litomiskou. Dražská sděluje, že všichni členové údajné rodiny Šmídů odjeli mimo Prahu. Payne dává Dražské plánek cesty do svého bytu s tím, aby po skončení směny za ním přišla.

XXX dtto, P.Payne

– 20.00

P.Payne a Litomiská vyzvedávají Dražskou při odchodu z práce a jdou s ní k bytu Paynů.

XXX sv. Litomiská, P.Payne

– po 20.00

Dražská znovu vypráví svou smyšlenku o M.Šmídovi a je nahrávána s jejím souhlasem na magnetofonovou kazetu. Přítomni jsou Payne

Petr, Payne Jan MUDr., Litomiská, Rychvalský Petr a blíže neurčený student bohoslovecké fakulty.

Dražská, dotazovaná na podrobnosti své smyšlenky, uvádí, že jí není dobře a odchází.

XXX sv. dtto, Payne Jan

- 21.30

Dražská přichází domů.

XXX sv. Habancová

Neděle 19. listopadu 1989

- asi 9.30

Dražská uvádí matce, že odchází na směnu do práce.

XXX sv. Habancová

- asi 10.00

Dražská se setkává s Litomiskou podle dohody z předchozího dne v baptistické modlitebně Na Topolce, Praha 4. Přítomna je i A. Šabatová, která přesvědčí Dražskou, aby poskytla své svědectví i štábu americké televize. Do hotelu Fórum za televizním štábem jsou odvezeny Šabatová, Litomiská a Dražská známým Šabatové, která se dotazuje na bydliště údajného M.Šmída a Dražská sděluje, že celá rodina Šmídů odjela k babičce někde u Berouna. Přítomen je i MUDr. Jan Payne, který potvrzuje ujednání z předchozího dne o návštěvě Dražské u něj téhož dne večer.

XXX sv. Šabatová, Litomiská

- přibližně 11.00

Dražská je natáčena štábem americké TV ABC.

XXX sv. Šabatové, Litomiská

- přibližně 12.00

Dražská a Šabatová odjíždějí metrem z tehdejší stanice Gottwaldova na stanici I.P.Pavlova a odtud cestují do bytu V. Bendy. Přes naléhání Šabatové a přítomných odmítá uvést adresu údajných Šmídů s tím, že bratrovi M.Šmída slíbila adresu nikomu nezdělovat.

XXX sv. Šabatová, Litomiská

- asi 14.00

Při odchodu z bytu V.Bendy jsou Litomiská a Dražská zadrženy příslušníky VB na pokyn příslušníků StB z pražské Správy. Konkrétního příslušníka, dávajícího pokyn, se nepodařilo ustanovit. Obě jsou odvezeny na MO VB Náměstí Míru.

XXX sv. Litomiská, zadržující

přísl.VB

- velmi přibližně 16.00

Dražská je jako jediná odvezena k výsledku do Bartolomějské. U výsledku popírá, že by kdy slyšela o M.Šmídovi i že se účastnila páteční demonstrace.

XXX sv. Šabatová, sv. výpověď Dražské

– asi 19.00

Dražská je orgány SNB propuštěna

– asi 21.00

Zde je rozpor mezi J.Paynem a A.Šabatovou. Payne uvádí, že k němu přišla Dražská s Šabatovou, ta však uvádí, že kolem 22.00 volal někdo od Paynů, že je Dražská u nich. Nepřesnosti v této otázce obsahuje výpověď Petra Payne.

Na naléhání Jana Payne a Šabatové předává Dražská zalepenou obálku, která má údajně obsahovat adresu M. Šmída. Dražská požaduje, aby obálka nebyla otevřena dříve než v pondělí 20.11.1989 po polední.

Dražská odchází neznámo kam (čas přibližně 22.00 až 23.00).

XXX sv. Šabatová, Payne Jan a Petr

Pondělí 20. listopadu 1989

– kolem 12.00

Dražská přichází k Paynům, kde je tou dobou Šabatová, která již ověřovala adresu Šmídů z obálky od Dražské. Na adrese v Topolové ulici nikoho takového nenašla.

Dražská, Šabatová a P.Payne odjíždějí na Zahradní Město, kde jim má Dražská bydliště Šmídů ukázat. Zde ukazuje na jeden z panelových domů s tím, že tam ona nepůjde. Šabatová nenachází žádného nájemníka jménem Šmíd. Po jejím návratu k taxíku Dražská uvádí rozzlobené Šabatové, že si Šmída vymyslela, ale na Národní prý skutečně zahynul nějaký student, kterého od vidění zná.

Dražská odmítá možnost odvozu zpět do centra a zůstává na Zahradním Městě.

XXX sv. Šabatová, Payne P.

– přibližně 12.00 až 13.00

Dražská oslovuje Zitu Niklošovou, která agituje u sochy sv. Václava k návštěvě stávkujících divadel, a ptá se jí, zda není v nějakém organizačním výboru. Představuje se a *prokazuje se průkazem min. spojů*. Miklošová odvádí Dražskou do Činoherního klubu, kde smluví se studenty FAMU dokumentaci „svědectví“ Dražské na videozáznamu. O.Vetchý posílá Miklošovou s Dražskou mimo Činoherní klub pro nevhodnost její přítomnosti z důvodů nedůvěryhodnosti Dražské, takže obě odcházejí do kavárny Mocca v Žitné ulici.

XXX sv. Miklošová

– 13.30

Miklošová potkává v kavárně Mocca přítelkyni Schneiderovou. Přichází Vetchý a sděluje, že před kavárnou postává podezřelý muž v civilu, o kterém soudí, že je příslušníkem StB. Schneiderová nabízí jako úkryt Dražské svůj byt, předává Miklošové klíče a umlouvá videonahrávku se studentem FAMU, který poblíž kavárny čeká na Dražskou. Ta mezi tím z kavárny proklouzla a jde s Miklošovou do bytu Schneiderových.

XXX sv. Miklošová, Schneiderová

– přibližně 14.00

Dražská podává svou smyšlenku studentům FAMU, kteří pořizují videozáznam. Na závěr ukazuje svou legitimaci pracovnice spoju. Nádále zůstává v bytě Schneiderových.

XXX sv. Miklošová, Schneiderová

– odpoledne a večer

Schneiderovi shánějí někoho, kdo by Dražskou umožnil na úkryt. Je diskutována možnost zajistit videozáznam pro VIDEOJOURNAL přes Josku Skalníka. Nic z toho se nerealizuje, Dražská zůstává v bytě přes noc.

XXX sv. Schneiderová

Úterý 21. listopadu 1989

– dopoledne

Schneiderovou navštěvuje Miklošová, obě se obrací na Svobodovu Svobodovou, provozní klubu v Řeznické. Ta chce využít přítomnosti Dražské k zápisu jejího svědectví advokátem JUDr. Lžičařem. Ten však nemá zájem, proto se Svobodová obrací na JUDr. Petrmichla. Dražská si po vyslechnutí zpráv rozhlasu rozstříhává sádku na ruce, neboť se obává, že by to mohlo napomoci její identifikaci.

XXX sv. Schneiderová

– odpoledne a večer

JUDr. Petrmichlovi se nepodaří zajistit notáře, proto sepisuje prohlášení D. Dražské sám. Pravost potvrzuje Dražská kromě podpisu i otiskem palce.

Schneiderovi nemají telefon, Dražská po dobu pobytu u nich mluvila jen omezeným okruhem lidí, který je znám. Stále jevíla snahu odejít a jít někam, kde by mohla svou smyšlenku dále šířit. Současně hovořila s obavami o StB. Po celou dobu nic nejedla, pouze pila vodu.

XXX sv. Schneiderová, Petrmichl

– asi po 23.00

Dražská odchází z bytu Schneiderové

XXX sv. Schneiderová

Čtvrtek 23. listopadu

– večer

Dražská se zastavuje u Paynů se svým sepsaným svěděctvím a dotazuje se po možnosti je rozmnožit. Listinu odmítá do druhého dne zapůjčit. Je však pořízen opis, který ona podepisuje.

XXX sv. Payne Petr a Jan

II. Zda byla nebo mohla být ke svému jednání někým navedena

Již byla zmíněna souvislost smyšlenky Dražské s násilným průběhem zásahu na Národní třídě. Z této souvislosti je často vyvozována hypotéza, že Dražská byla agentkou jakýchsi sil v pozadí události 17. 11. 1989, na jejichž pokyn ona sama šířila svou smyšlenku.

Pokud budeme zkoumat možnost spojení Dražské s týmiž silami, které mohly iniciovat brutální průběh zákroku na Národní třídě, či jednodušejší s někým, kdo nebyl pouhým objektem události 17. listopadu 1989, ale jejich vědomým spoluvůrcem, nacházíme v jejím jednání z hlediska této možnosti řadu rozporů.

StB používala někdy ve vztahu k vnitřnímu protivníkovi drobných kombinací či provokací, které však měly mít pouze preventivní charakter, tj. jejich cílem bylo něčemu spíše zabránit, než nějaký děj iniciovat. Akce tohoto typu pak musejí být promyšlenější a hlavně pod kontrolou, aby nevyvolaly nežádoucí efekt. Nic takového v souvislosti s Dražskou ani při nejpečlivějším zkoumání a zvažování hypotéz, nenacházíme.

Jako nepravděpodobná se jeví možnost, že by Dražská byla vybrána pro spolupráci při tradičním systému práce zpravodajských služeb, kdy verbování agenta předchází jeho důkladná prověrka. Důležité rysy v osobnosti Dražské, jako je její sklon k toxikománii, lhavost, neserióznost apod., prakticky vylučují, že by si tuto osobu mohl někdo vybrat pro splnění jakéhokoli úkolu. Zejména nepřichází tato možnost v úvahu ve vztahu k StB, kde byl systém výběru a verbování agentů náročný a okleštěn řadou podmínek.

Možnost ovlivňování Dražské jako agentky StB vylučuje konečně skutečnost, že agentkou StB, ať už kterékoliv složky, být nemohla. Toto tvrzení je možné provést díky energické a obětavé akci komise, která shromáždila veškeré registrační materiály agentury StB a provedla jejich počítačový soupis. Tímto nezfalšovaným materiálem Dražská neprochází. Dalším z faktorů, vylučujícím vazby Dražské na StB, je prokázána skutečnost, že byla orgány StB pracně zajišťována a vyhledávána.

Možnost nějakého vztahu Dražské k jiné složce podobného nebo příbuzného charakteru se nepodařilo naprosto vyloučit, nicméně se tato možnost jeví být velmi pochybná.

Proti možnosti, že Dražská svým jednáním plnila úkol agenta, který byl součástí důležité akce, odporuje skutečnosti, že by jí v tom případě byla pravděpodobně poskytnuta vhodná legenda, která by byla obtížně prověřitelná. Namísto toho se Dražská neustále prokazuje, zejména ji neznámým osobám, průkazem do zaměstnání a prozrazuje tak svou pravou a snadno ověřitelnou totožnost.

Pro hypotézu, že její jednání bylo kýmisi řízeno, se jeví nepochopitelnou skutečností, že se nadále pohybuje v prostředí, ve kterém šířila svou smyšlenku, a to i poté, co se některé osoby v důsledku jejího „splněního úkolu“ dostávají do značných obtíží, v důsledku nichž chtějí prověřit věrohodnost Dražské (Uhl, Paynové, Šabatová). Tímto jednáním by bezprostředně ohrožovala každého, kdo by stál za ní v pozadí.

Je třeba zdůraznit, že přenos smyšlenky k Uhlům a na RSE není ani v nejmenším dílem její iniciativy, ale aktivity bratří Paynů, A.Šabatové a ochoty M.Litomiské. Nebýt tohoto přenosu a fixace Dražské na okruh přátel M.Litomiské, těžko bychom autorku fámy o mrtvém M.Šmídovi dodnes hledali. Během tohoto procesu se vyskytuje takové množství rizik jeho uskutečnění, provázející cestu smyšlenky Dražské od počátku jejího prvního sdělení M.Litomiské 18.11.1989 v 11.15 hod. do dovysílání této fámy zahraničními vysílačkami téhož dne ve večerních hodinách, že široké rozšíření její smyšlenky uskutečněným způsobem je zjevně věcí náhody.

Nelze opominout ani možnost, že mohlo dojít k pečlivému a úplnému dokumentování celého zásahu videoteknikou (sama StB vyslala do prostoru zásahu dva takové týmy), čímž by bylo možno její dezinformaci lehce vyvrátit.

Konečně výsledky vyšetřování samotného zásahu přesvědčivě dokazují, že nepřiměřené násilí a brutalitu během zásahu nebylo možno prakticky vůbec předem předvídat, neboť byly dílem individuálního nepřipraveného jednání zasahujících příslušníků pořádkových sil SNB.

Pokud by měla být smyšlenka Dražské někým iniciována k dosažení určitého cíle, zřejmě by ona sama nadále v uvádění této zveřejněné a posléze i oficiálně vyvrácené zprávy nepokračovala, což však činila nadále, jakmile se mohla v nějaké společnosti stát zajímavou.

V případě připravené akce bychom mohli také čekat, že bude tato fáma šířena více zdroji. Nebyl však zjištěn jediný poznatek, že by někdo měl jakékoliv vědomí o konkrétním usmrčeném studentu v takové době a místě, že by tento údaj mohl pramenit od jiné osoby, než od Dražské.

Dražskou podaná smyšlenka je navíc pro daný účel, tedy vyvolání psychózy a pobouření obyvatelstva, poměrně nevhodná. I když ověření, že na MFF studují jen 2 studenti jména Martin Šmíd je o víkendových dnech velice složité, lze si velmi dobře představit jinou verzi, ověřitelnou např. rozšířeností jména mnohem obtížněji. Charakter její smyšlenky

a množství vedlejších informací v ní podaných, na kterých je možno si všimnout rozporů této smyšlenky, svědčí o nepromyšlenosti verze, podané Dražskou.

Způsob, jakým svou smyšlenku rozšiřuje, je poměrně nepochopitelný. Kdyby vyhledala prostředí koleje MFF, které sama dobře zná, našla by dostatek osob, které díky menší životní zkušenosti mají nižší práh kritičnosti a fáma by se rozlétla silou a rychlostí blesku.

Je důležité si povšimnout toho, že Dražská projevuje obavy z případného postihu ze strany orgánů bezpečnosti teprve poté, kdy si reálnou možnost takového následku uvědomí v důsledku jejího zadržení a posléze výsledku vyšetřovatelem StB v neděli 19.11.1989.

Do tohoto okamžiku neprojevuje Dražská žádné známky toho, že by měla nějaké obavy z případných následků, kdežto po projeveném zájmu o její osobu v souvislosti s dezinformací o mrtvém Šmídovi se začíná skrývat, u svědkyně Schneiderové odstraňuje sádku z ruky, neboť se obává, že by mohla napomoci její identifikaci, vyhýbá se domovu a podobným způsobem dává najevo obavu z orgánů SNB. Lze soudit, že toto její jednání není předstírané. Pokud by jednala podle vůle kohosi mocnějšího v pozadí, zřejmě by její vztah k případnému zodpovídání se ze svého jednání byl trvalý a neměnil by se. Dále by se ho snažila nějak kontaktovat, k čemuž nenacházíme v rekonstrukci jejího pohybu žádnou iniciativu.

I když pro objasnění původu dezinformace o M.Šmídovi je třeba jakékoliv tvrzení D.Dražské zásadně nepoužitelné, nelze pominout, že ona sama uvádí již 20. listopadu A.Šabatové, že si mnohé sama vymyslela. Dále jsou to její svědecké výpovědi, ve kterých uvádí sebe jako autorku celé smyšlenky.

Z profilu osobnosti Dražské, podaného výše vyplývá, že Dražská mohla být sama autorkou této fámy.

K jejímu sdělení M.Litomiské, že na Národní třídě byl do bezvědomí zbit její kamarád a posléze sdělení, že se jmenoval Martin Šmíd a že příslušníci VB sdělili jeho rodině zprávu o Šmídově úmrtí, dochází k vyjaté atmosféře po zásahu na Národní třídě. Dražská je obklopena nebo v úzkém kontaktu s lidmi, kteří o následcích zákroku diskutují a vzájemně si sdělují, čeho všeho byli svědky. Pro osobnost Dražské je toto prostředí logickou pobídkou k fabulaci mrtvého studenta jako největšího „trumfu“.

Obsah její fabulace je přitom složen z řady skutečností, které Dražská důvěrně zná a které se promítají jako asociace do jí vyfabulované tvrzení. Předně jméno Martin Šmíd je pravděpodobně odvozeno od jmen jejích spolužáků z učiliště, která znějí téměř identicky (Martin Šmídl, Martin Schmid). Dále fakulta, na které měl usmrčený student studovat, je uváděna Matematicko fyzikální fakulta. Na kolejích této fakulty

Dražská v době okolo listopadu 1989 pracovala jako vrátná. Dražská uvádí údajné datum narození usmrčeného studenta, a to je překvapivě identické s datem narození svědkyně Kadlečkové, se kterou se 17.11.1989 demonstrace zúčastnila.

Z výše popsaného a chronologického přehledu činnosti Dražské lze usuzovat, že dezinformace o usmrcení studenta Šmída je jejím autorstvím. Jediná možnost jejího ovlivnění je v době mezi okamžikem, kdy se ztrácí z očí svědkyně Kadlečkové v průběhu zásahu a sobotním dopolednem, kdy svou smyšlenku uvede M. Litomiské. Toto časové rozpětí je však prakticky přesně zmapováno, s výjimkou krátké časové periody během zásahu a těsně po něm.

Nasvědčuje tomu i to, jak tuto smyšlenku opakuje při každé příležitosti, kdy pociťuje možnost, že se díky ní stane centrem společnosti (viz. svědci Schneiderová, Petrmichl), a to i po té, co jinde již před tím přiznala, že tvrzení o mrtvém Šmídovi je její výmysl, jako tomu bylo 20.11.1989 (viz. svědek Šabatová) stejným způsobem.

Nelze opomenout byť poněkud primitivní hypotézu, že Dražská plnila jakousi úlohu ve prospěch nikoli tehdejších mocenských struktur, snažících se odstranit vedoucí garnituru, či ve prospěch cizozemské složky, nýbrž ve prospěch těch, kteří měli z její smyšlenky a dalších nezbytných faktorů nakonec prospěch – tedy opozice.

Proti této možnosti svědčí opět celá řada skutečností. První z nich je snaha dokumentovat existenci informátora – Dražské – pomocí magnetofonového pásku, jak to učinil MUDr. Jan Payne. Dále je to intenzivní snaha prověřovat pravdivost jejího tvrzení, jak bylo popsáno výše. Konečně je zde i snaha A. Šabatové neneset žádné rysy snahy nějak zakrývat pravý stav věci. Opět se stává absurdním jednání Dražské po vydání její smyšlenky jako zprávy agentury VIA. Provokační úmysly Petra Uhla je možné korigovat skutečností, že jeho zprávu ihned přebírají renomovaní zpravodajové věhlasných agentur, jako REUTER, a AFP. Sami šířitelé fámy o mrtvém Šmídovi chtějí prezentovat veřejnosti celý stav věci na tiskové konferenci u Dany Němcové v neděli 19.11.1989 odpoledne, která je však orgány StB znemožněna. Další ze skutečností, odporujících záměru vyvolat tuto fámu a z ní vyplývající psychózu opozicí, je skutečnost, že Petr Uhl opakovaně žádal vyšetření této otázky. Pokud by na ní měl mít nějaký podíl, pravděpodobně by o další vyšetřování nemohl mít zájem.

III) Jak došlo k tak rozsáhlému rozšíření její smyšlenky a zda lze za tím vidět něčí úmysl

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED:

Pátek 17. listopadu 1989

– po zásahu, asi 21.30 až po půlnoc
mezi svědky a účastníky zásahu se šíří psychóza, projevující se názory, že brutální postup jednotek SNB mohl způsobit vedle značné újmy na zdraví i oběti na životech. Řada svědků uvádí, že viděli ležící, bezvědomé a zakrvácené osoby.

XXX sv. účastníci zásahu; přísl: SNB

Sobota 18. listopadu 1989

– po půlnoci
příslušníci pražské StB prověřují informaci, zachycenou mezi lidmi na Národní třídě po zásahu, že zásah si vyžádal oběť na životě. Dále viz svědek Mejstřík na VoP.

XXX sv. Koloros, Fyrit, M.Mejstřík

– dopoledne

Na setkání studentů FAMU, na kterém vzniklo prohlášení o stávce, panuje představa, že možná někdo ze studentů včerejší zásah nepřežil.

XXX sv. Benda Martin

– 11.15

Dražská tvrdí Litomiské, že rodině Šmídů bylo sděleno příslušníky VB úmrtí jejich syna.

XXX sv. Litomiská

– asi 12.00

Litomiská telefonuje Petru Mackovi, svému faráři. Svěřuje se s duševním pohnutím, které v ní informace Dražské zanechala. Hovoří zejména s jeho manželkou Harrietou. Ta zůstává doma u telefonu, ale P.Macek ihned odjíždí na synod Českobratrské církve evangelické v Korunní ulici v Praze 2.

XXX sv. Litomiská, Macek

– asi 13.00

P.Macek potkává na ukončeném synodu už jen hloučky opozdílů. Všem přítomným sděluje informaci, kterou právě obdržel s tím, že pramenem jeho zprávy je M.Litomiská, která je ve styku s očitou svědkyní usmrčením M.Šmída. Přítomen je Petr Payne, který se obírá myšlenkami na shromáždění informací o pátečním brutálním zásahu. Svolává do bytu jeho bratra Jana. Přítomní se rozcházejí vesměs ke známým a přátelům, u kterých po dobu synodu přespávají, a zde zřejmě smyš-

lenka dále šíří. Podle P.Payne se však jméno Martina Šmída dozvěděl až odpoledne přímo od Litomiské.

XXX sv. Macek, Payne Petr

- v téže době

Litomiská konstatuje podle reakcí zdravotní sestry, že Dražská během ošetření na poliklinice Karlovo náměstí sděluje svou smyšlenku ošetřujícím.

XXX sv. Litomiská

- 14.00

Dražská přichází na odpolední směnu telefonní manipulanky a vypráví kolegyním svou smyšlenku. Sobotní provoz poskytuje dostatek možností jejím spolupracovnicím, podělit se o ni s dalšími osobami.

XXX sv. spolupracovnice

- odpoledne

Podle Litomiské v 16.00 ji navštěvují Petr Hampl a Zdeněk Fencel. Návštěvníky je vyzvána k účasti na schůzce u Paynů.

XXX sv. Litomiská

- 16.45

Petr Payne potkává na stanici metra Muzeum A.Šabatovou a informuje ji o jím svolané schůzce, informaci o usmrcení M. Šmída a o účasti Litomiské na schůzce.

Šabatová volá po příchodu domů jeden známý s tím, že na shromáždění na Václavském náměstí se říká, že byl zabit jeden student.

XXX sv. Šabatová

Pozn.: V předcházející hodině opustili schůzku u Paynů dva její účastníci, kteří informace o usmrcení M.Šmída šíří mimo jiné i na Václavském náměstí

- okolo 17.00

Litomiská přichází k Paynům a volá Dražskou do práce na jí poskytnuté telefonní číslo. Na chvíli přichází i Šabatová.

XXX sv. Litomiská, Payne

- 17.22

Agency France Press (AFP) informuje o neověřené zvěsti, podle které studenti hovoří o čtyřech mrtvých, dvou dívkách a dvou hoších.

XXX svodka AFP

- v téže době

Šabatová uvádí, že po návratu od Paynů byli jako VIA intenzivně dotazováni zahraničními agenturami, zda vědí něco o úmrtí na Národní třídě. Odpovídají s ing. Uhlem, že dosud nemají tuto informaci potvrzenou.

XXX sv. Šabatová

- v téže době

plk. Vykypěl, náčelník II. správy SNB, dostává domů telefonickou informaci o šířící se fámě. Tuto informaci zachytila StB pravděpodobně odposlechem telefonátů mezi Uhlem a Bendou. První zachycuje tuto fámu pražská StB, která o ní informuje II. Správu SNB.

XXX sv. Vykypěl, Maliňák

- okolo 18.00

Informaci o mrtvém studentovi je možno zachytit kdekoliv v centru Prahy. Rychvalský a Payne Jan se pohybují v centru a smyšlenku Dražské rozšiřují mezi shromážděné.

XXX sv. Šabatová, Payne a mnoho dalších

-20.00

Dražská u Paynů opakuje svou smyšlenku a je nahrávána na mag. kazetu. Pravděpodobně neví, jak a k čemu bude nahrávka využita.

XXX sv. Payne Petr, Jan

- asi 20.30

Payne Jan a Petr odnášejí kazetu P.Uhlovi. Uhl, Šabatová, P.Pospíchal a J.Urban za přítomnosti Paynů rozvažují, jak s informací naložit. Při zvažování věrohodnosti Dražská převládne názor Payne Petra a Pospíšila, účastníků zásahu, o věrohodnosti informace, takže VIA vydává příslušnou zprávu.

XXX Payne Petr

- asi 21.00

U Martina Šmída, Praha, Písecká ul a Martina Šmída, Beroun, oba studenti MFF, je návštěva hlídky příslušníků pořádkové služby VB, kteří se dotazují otce prvního z nich, zda je jeho syn zdravý a přítomen. V případě druhého provádějí fyzickou kontrolu zachovalosti přítomného. Jiné studující osoby téhož jména kontaktovány nejsou.

XXX sv. Šmíd Milan, Šmíd Martin

- 21.40

Reuter dálkopisuje smyšlenku Dražské

XXX svodka REUTER

- 22.15

P.Uhl telefonuje hotovou zprávu VIA do Svobodné Evropy

XXX sv. P.Uhl

- večer 18. listopadu

Vykypěl konzultuje situaci s Kinclem a Lorencem

XXX sv. Vykypěl, Maliňák

Neděle 19. listopadu 1989

- asi 11.00

Dražská natáčí svou výpověď pro TV tým ABC z USA v Hotelu Fórum

XXX sv. Šabatová

- asi 12.00

Ministryně školství Synková dementuje zprávu VIA o usmrcení Martina Šmída

XXX archiv ČTK

– asi 14.00

Ministerstvem vnitra předáno oficiální dementi ČTK

XXX archiv ČTK

Dezinformace D. Dražské je šířena v prostředí totalitní diktatury. Toto prostředí se obecně vyznačuje nedůvěrou obyvatelstva k masmédiím, u kterých je potlačena jejich informační funkce a slouží především jako prostředek propagandy a manipulace. Z těchto důvodů dochází k zvýšené úrovni důvěry v neověřené, neboť v tomto prostředí současné i neověřitelné informace, šířené ústním podáním.

Základem pro pochopení toho, proč došlo k tak širokému rozšíření dezinformace o usmrcení Martina Šmída, je průběh a následky zásahu na Národní třídě.

Zde je třeba připomenout, zejména psychické následky, jaké zásah u řady jeho účastníků vyvolal. Znalci z oboru psychologie projevují spíše překvapení, že v průběhu zásahu nedošlo k větším známkám panických reakcí.

Z hlediska závažnosti zranění, ke kterým došlo, je třeba zdůraznit řadu komocí a otřesů mozku. Toto postižení se vyznačuje krátkým bezvědomím, nepřesahujícím 10–20 sekund. Téměř každý druhý účastník demonstrace takto viděl ležící bezvládné osoby. Ty pak měly tržné rány na hlavě, způsobující silné krvácení, i když jsou jen povrchové. Je možno připomenout známou fotografii čs. žurnalistiky Rybáře během srpnového puče v SSSR, kdy se jednalo o podobné zranění, přičemž nebylo provázeno bezvědomím. Vizualní vjem, jaký takováto zranění působí, svádí i neobjektivněji uvažující jedince k hypotézám o podstatně vážnějším zranění.

Na místě zásahu zůstala hrůzná spoušť, ve které se válely ztracené boty, kusy oděvů, rozbité brýle a podobně. Dokonce se mezi těmito věcmi nacházely součásti prádla, což se později vysvětlilo tím, že někteří studenti měli v úmyslu z manifestace odejít na nádraží a odejet na víkend do mimopražských domovů. Součásti oblečení pocházely mj. i z jejich zavazadel.

Nepříčetná aktivita v provádění excesů ze strany některých příslušníků SNB byla také důvodem k domněnce, že v průběhu zásahu mohlo dojít k vážným zraněním.

Přestože žádné ze zranění z Národní třídy se nepřiblížilo k hranici ohrožení života, byla výše popsaným způsobem vytvořena živná půda pro akceptování smyšlenky o usmrcení studenta Šmída.

Značný vliv zde hrály i zkušenosti zahraničních reportérů, zvyklých na náročné podmínky mj. válečných konfliktů, pro které byla brutalita ně-

kterých zakročujících ochránců veřejného pořádku reálného socialismu šokující.

III. 6) ÚLOHA POR. ZIFČÁKA

Výchozím materiálem, ze kterého je nutno posuzovat úlohu L. Zifčáka, je usnesení o zastavení trestního stíhání, vedeného proti J. Bytčankovi, Z. Šípkovi, F. Havlíčkovi a samotnému L. Zifčákovi za organizaci a řízení fyzického napadení L. Zifčáka v průběhu zásahu pořádkových sil SNB na Národní třídě, spojené s předstíráním vážného zranění studenta – účastníka demonstrace (čj. K-1325/91). Dalším pramenem, který je možno použít, je rozsáhlý trestní spis k této věci. Výsledkem dokazování, provedeného Vojenskou obvodovou prokuraturou Praha, je skutečnost, že Zifčákova svědecká výpověď ze dne 30. 3. 1990, podle které měl být součástí širšího spiknutí, jehož cílem bylo odstranit zkompromitované vedoucí představitele, je ve všech svých zásadních bodech nepravdivá. Tato výpověď byla jediným přímým důkazem, který nasvědčoval o významnější úloze StB v průběhu zásahu a dalších jevů, spojených s událostmi 17. listopadu 1989.

Právě touto výpovědí začala být StB pokládána za onen faktor v pozadí neobjasněných okolností 17. listopadu 1989, který byl rozhodující. Výsledky provedeného vyšetřování dokazují, že tomu tak není.

K Ludvíku Zifčákovi je třeba uvést, že od vykonání základní vojenské služby působil jako příslušník SNB, ovšem po celou dobu jako příslušník složky VB. Poslední dobu před přechodem ke složce StB byl zařazen v Pohotovostním pluku. Po nástupu k pražské Správě StB, byla jeho nadřizenými využita relativní neznalost osoby L. Zifčáka mezi politickou opozicí a byl nasazen i přes značnou nezkušenost a začátečnictví v oblasti činnosti StB jako „podstava“ do prostředí mladších osob, vytvářejících v té době nejružnější nezávislá seskupení, se zvláštním zaměřením na seskupení studentská. Kromě důležitějšího faktoru začátečnictví a neznalosti L. Zifčáka v práci StB je nutno blíže rozvést charakter činnosti, připadající na jeho úlohu „podstavy“. Pro tuto činnost musel L. Zifčák dodržovat maximální míru konspirace, aby nevzbudil podezření osob, jejichž důvěru se snažil získat. Tato konspirace šla tak daleko, že nemohl svou identitu projeviti před nikým jiným, než před přímými nadřízenými, tedy ani před ostatními složkami SNB, jak příslušníky VB, tak i příslušníky StB jiných složek.

Jeho úloha spočívala v tom, že byl „prodlouženými smysly“ StB, kterými mohla vidět a slyšet informace, které jiným způsobem nemohla jinak získat. Úkolem Zifčáka tedy bylo nevyvíjet žádnou aktivitu a dělat vše pro to, aby se v daném prostředí, co nejdéle a co nejvěrohodněji

udržel. Z tohoto důvodu se Zifčák často dostával do situací, které přímo odporovaly jeho přesvědčení a byly pro nezkušeného operativního pracovníka velmi náročné. Příkladem může být jeho zadržení během demonstrace 21 srpna 1989, kdy jeho pravá identita byla zatajena i před orgány VB, a Zifčák sám musel strávit 48 hodin v cele předběžného zadržení.

Přibližně od září 1989 měla být, podle procensního objasňování, činnost „podstavy“ studenta Růžičky v rozporu s vůlí vedení Správy StB Praha. V přípravách na studenta Růžičky v rozporu s vůlí vedení Správy StB Praha. V přípravách na studentskou manifestaci 17. listopadu a jejím samotném průběhu se však Zifčák chová vůči této skutečnosti poněkud nelogicky, neboť se intezivně vystavuje možnosti, že bude ostatními příslušníky zjištěn a dokumentován. Vysvětlení lze ovšem nalézt v samotných Zifčákových schopnostech domýšlet si okolnosti vyplývající z jeho postavení.

Velmi důležitou osobou při mapování Zifčákovy činnosti v průběhu dne 17. listopadu 1989 je svědkyně Jana Matějková. Tato dívka byla se Zifčákem prakticky po celou dobu manifestace v jeho bezprostřední blízkosti, a díky jejímu svědectví je tak pohyb a chování Zifčáka v průběhu celé demonstrace poměrně dokonale zdokumentováno. To, že se Zifčák nemohl z průvodu demonstrantů vzdálit, ani kdyby vývoj situace byl pro jeho záměry nepříznivý a on sám chtěl svou účast v demonstraci ukončit, neboť by tím vzbudil podezření a ohrozil tak dlouhodobě budovanou konspiraci, je možné přičíst skutečnosti, že právě Matějková doprovázela Zifčáka po celou dobu demonstrace. Podle svědkyně Matějkové i dalších svědectví dále zjišťujeme, že Zifčákův záměr zúčastnit se manifestace 17. listopadu 1989 vznikl již týden před jejím uskutečněním, kdy si Zifčák domlouvá s různými osobami společnou účast na této akci přičemž jeho záměrem již od těchto dohod až po samotný průběh manifestace na Albertově je uskutečnit nepovolenou trasu manifestace směrem přes Karlovo náměstí do Opletalovy ulice, a tedy zcela mimo Národní třídu. Jeho účast na demonstraci je v rozporu s rozkazem náčelníka Správy, který vyhlásil 100% dosažitelnost pro všechny příslušníky pražské Správy StB, takže účast jinak velice disciplinovaného L. Zifčáka si můžeme vysvětlit jen pokynem přímého nadřízeného, mjr.. Šípka, nebo udělením nějaké velmi málo pravděpodobné výjimky pro nebezpečí ztráty věrohodnosti v případě absence tohoto „vůdce studentského hnutí“.

Meritem otázky, jakou úlohu hrál L. Zifčák, je objasnění otázky, **proč a z jakých důvodů právě on zůstává ležet na zemi v bezvědomí po poměrně dlouhou dobu v prostoru zásahu na Národní třídě.** Z dosavadního vyšetřování je patrné, že se nemohlo jednat o verzi, kterou uvádí sám Zifčák. Naopak výsledkem vyšetřování odborníků z přísluš-

ných lékařských odborů se jeví jako nejvíce pravděpodobná možnost, že poté, co v bezprostřední blízkosti postupujícího kordonu Pohotovostního pluku, dostal jednu ránu obuškem do předloktí (což bylo vyšetřováním v nemocnici Na Františku prokázáno) se stáhl do větší vzdálenosti od kordonu a zde v důsledku psychického i fyzického vypětí omdlel. Šlo o asi desetiminutový stav zastřeného vědomí, aniž by bylo možné rozhodnout, zda šlo o stav poruchy vědomí, na podkladě synkopy a kolapsu.

Toto vysvětlení je nejvíce pravděpodobné z hlediska vysvětlení skutečnosti, že zůstává po tvrdém zásahu jednotek SNB na Národní třídě ležet podstavený příslušník StB. Je třeba si uvědomit předchozí působení L. Zifčáka v Pohotovostním pluku, jeho nezkušenost v operativní práci, skutečnost, že přítomnost Matějkové ho zbavovala možnosti úniku a další faktory specifického charakteru, typické jen pro jeho osobu, včetně skutečnosti, že jako bývalý příslušník PP stál před pravděpodobnou možností fyzického napadení svými bývalými kolegy.

V situaci, kdy se obává prozrazení své pravé identity a přitom se identifikuje se zasahujícími příslušníky SNB (díky této identifikaci se zasahujícími a sympatiím k nim vlastně přitakává zákroku na jeho vlastní osobu), dostává se Zifčák do specifického stavu, vyústující nakonec kolapsem. Odpovídá tomu i svědecká výpověď jednoho z příslušníků zasahujících jednotek, který ležícího Zifčáka chránil před ušlapáním a byl v době jeho pádu jemu nejbliže. Tento svědek uvádí, že Zifčák jakoby vypadl, či vyběhl z davu a v jeho blízkosti padl na zem.

Poloha ležícího Zifčáka nasvědčuje tomu, že jeho pád a bezvládný stav nebyl jednáním vědomého člověka, neboť jeho svědeckými výpověďmi rekonstruovaná poloha je taková, že tuto možnost vylučuje. Člověk, který by byl při vědomí, by si nikdy nelehl hlavou blíže k davu, ve kterém vznikají tlaky, hrozící ušlapaním. Pro skutečné bezvědomí svědčí i dotazy, kterými se Zifčák snažil od J. Matějkové vyzvědět, co se s ním v tuto dobu na Národní třídě vlastně dělo.

Prošetřováním okolností jeho odvozu sanitkou ministerstva vnitra, bylo zjištěno, že se nemohlo jednat o odvoz podle připraveného scénáře. Svědčí proti tomu totiž naložení další zraněné osoby z řad účastníků demonstrace a snaha příslušníků pražské Správy StB upozornit lékaře na potřebu neprozradit skutečnou Zifčákovu totožnost a příslušnost k bezpečnostním složkám.

Zásadní skutečností, vyvracející Zifčákovu tvrzení, že jeho úlohou na Národní třídě bylo předstírat vážné zranění účastníka demonstrace, je jeho jednání v době po zásahu a následujících dnech. Údajný student Růžička se nadále pohybuje v opozičním prostředí a účastní se protrestního shromáždění na Národní třídě. Tato jeho činnost je v přímém rozporu s jeho údajným záměrem sehrát roli mrtvého, neboť tímto jed-

nánim se stává velice pravděpodobnou možností, že bude identifikován osobami, které si ho pamatují jako bezvládně ležícího na Národní třídě. Takto postupuje Zifčák ještě zhruba týden po 17. 11. 1989.

I když je jednání a úloha poručíka Zifčáka definitivně objasněna, zůstávají nezodpovězené otázky o úloze, jakou hráli jeho bezprostřední spolupracovníci vzdálené v době zásahu jen několik metrů od něj za kordomen Pohotovostního pluku. Situace na místě byla takového charakteru, že lze pokládat za vyloučené, že by Zifčák a jeho kolegové svou společnou přítomnost zaregistrovali. Pohyb Zifčáka v přední řadě davu demonstrantů je možno chápat jako snahu upozornit právě své kolegy na problematičnost situace, do které se dostal, případně naznačit připravenost k plnění nějaké součinnosti akce.

Dále zůstává neobjasněnou otázkou jeho spolupracovníků. V letáčích a prohlášeních NSS (Nezávislého studentského sdružení) jsou vedle Milana Růžičky (Zifčáka) uvedena ještě jména Vaněk a Fiala. Osoby, mající tato jména (mělo se jednat o studenty VŠ), se nepodařilo zjistit. není ovšem vyloučeno, že tyto osoby jsou zcela vymyšlené, jako perspektivní krycí legenda dalších příslušníků StB, kteří měli být nasazeni se stejným úkolem, jako por. Zifčák.

O něco závažnější je otázka konkrétní fyzické osoby vystupující jako „studentka Pedagogické fakulty v Praze Ivana Růžičková“, která spolupracovala se Zifčákem v rámci činnosti NSS a jako studentka se měla také účastnit demonstrace 17. listopadu 1989. Objasněním úlohy L. Zifčáka v událostech 17. listopadu se však rapidně snižuje možný význam působení této bohužel nezjištěné osoby.

K úplnému uzavření úlohy por. Zifčáka je třeba postupem času zodpovědět na otázku, jaký je jeho vztah k jím podané nepravdivé výpovědi ze dne 30. 3. 1990. Vzhledem k silným dopadům na společenské vědomí, které tato svědecká výpověď měla, se naskýtá vhodnost prověřit eventualitu, že se tehdy jednalo o cílenou dezinformaci. Určité podezření poskytuje i analytický rozbor jeho tzv. „Paměti“, a to, že byly vytvářeny za pomoci někoho dosud neznámého, disponujícího písemnostmi z fondů bývalé StB.

Ze shromážděných materiálů vztahujících se k činnosti a úloze L. Zifčáka v událostech 17. listopadu 1989 lze tedy dovozovat, že bývalý poručík SNB L. Zifčák hrál v těchto událostech úlohu pouze okrajovou, bez vazby na rozhodující dějové momenty a bez jakékoliv aktivní snahy tyto události ovlivnit.

Vyšetřováním souvisejících okolností bylo nevyvratitelně prokázáno, že tvrzení L. Zifčáka, kterým si podsouvá klíčovou úlohu v listopadových událostech, je opřeno o skutečnosti, které byly buď technicky nemožné a neuskutečnitelné, anebo jsou v rozporu s jednáním jím uváděných osob, které však směřovali ke zcela jinému cíli. Dále tomu odporuje

rozpornost výpovědi samotného L. Zifčáka, kdy nejprve uváděl, že 17. listopadu 1989 plnil úkoly spojené s jeho činností postavy studenta Růžičky a jeho hlavním úkolem bylo kontaktovat některé informátory. Takto popisoval svou účast i svému spolupracovníkovi, jak vyplývá z jeho svědecké výpovědi. Uváděl, že se skutečně manifestace zúčastnil, špatně odhadl situaci a z Národní třídy již nemohl odejít. Dále tomuto nejpravděpodobnějšímu výkladu odpovídají i jeho první svědecké výpovědi po odhalení jeho účasti v studentské demonstraci. Výpovědi samotného L. Zifčáka v sobě skrývají navíc tolik rozporů, že věrohodnost jeho tvrzení je tím zásadně snížena. Po vydání jeho tzv. „Paměti“ v bulvárním tisku můžeme konstatovat dokonce opakovanou snahu přisuzovat své osobě a reálným údálostem podstatně jiný význam, než jaký ve skutečnosti měly, přičemž jeho „vylepšování verzi“ připomíná verze D. Drážské. Obsah těchto tzv. „Pamětí“ sám L. Zifčák ve svědecké výpovědi na VoP Praha označil jako svou smyšlenku.

Úloha poručíka Zifčáka je tedy na základě zjištěných faktů třeba chápat jako zcela okrajovou, zákonitou z hlediska jeho předchozího působení, avšak bez zásadní a závažné důležitosti pro proces společenského přerodu, ke kterému v listopadu 1989 v Československu došlo.

III. 7.) ÚLOHA TZV. DRUHÉHO CENTRA

V závěrech minulé komise, určené pro dohled nad vyšetřováním, se objevuje tvrzení, že při tehdejšímu stavu a výsledcích vyšetřování se jeví pravděpodobná možnost řízení zásahu jakýmsi druhým „stínovým“ štábem, který zasahováním do průběhu akce způsobil onu příčinu značného pobouření veřejnosti. Skutečností však zůstává, že vyšetřování okolností zásahu jednotek SNB dne 17. 11. 1989 nepřineslo ani jedinný věrohodný a nevyvratitelný poznatek, že by pořádkové jednotky SNB postupovaly na Národní třídě v kterémkoliv okamžiku tak, že by se dostaly do zásadního rozporu s příkazy oficiálního známého velení, představovaného řídicím štábem BO STUDENT, kterému velel pplk. Danišovič. Určité rozpory a nelogičnosti, které jsou v postupu zasahujících jednotek SNB nejasné, je nutné chápat v souvislosti s faktem, že při řízení podobných akcí nelze rozkazy velení chápat doslova, ale s tím, že mají být přizpůsobeny konkrétním podmínkám přímo na místě.

Tyto podezřelé okolnosti v postupu jednotek SNB spočívají v následných vysvětlitelných momentech:

- a) Spekulativní úvahy, že k zastavení postupu demonstrantů ve Vyšehradské ulici došlo proto, aby se demonstrace převalila na nábřeží a odtud došla na Národní třídu, vylučuje již samotný charakter, jakým

- bylo přehrazeno vytvořeno. Je prokázanou skutečností, že tento kordon byl postaven narychlo a spíše iniciativou příslušníku SNB na místě, než pokyny řídicího štábu.
- b) Svědecké výpovědi účastníků demonstrace, kteří se po dobu pochodu demonstrantů pohybovali v čele průvodu (Matějková, Chudomelová, M. Benda a mnoho dalších) vyvracejí hypotézy o možném ovlivňování trasy průvodu demonstrantů. Naopak je jak z těchto výpovědí, tak i ze zachovalé dokumentace patrné, že průvod nebyl nikým ovlivňován a na Národní třídu došel vlivem náhodných okolností, které jeho cestu provázely.
- c) Nezájemná není ani skutečnost, že zatímco pro celou řadu míst, vhodnou pro shromažďování většího množství osob, měly pořádkové jednotky SNB zpracovány typové plány zákroků, Národní třída mezi nimi chybí. Přitom bylo možné nechat dojít demonstranty o kousek dále, na Jungmanovo náměstí, pro které varianty zákroků již zpracovány byly. Po celou dobu zákroku také projevují důstojníci SNB obavy z hromadění osob v blízkosti sídla krajské Správy SNB – Bartolomějské ulici.
- d) Pokud se jedná zejména o postup kordonu ŠPO od výchozího postavení až k podloubí Kaňkova domu, je nutno připomenout, že tento postup byl řídicímu štábu hlášen a z této strany se v průběhu celého zákroku neobjevuje proti němu jediná námitka ze strany řídicího štábu. Velitel této jednotky mjr. Haubal uvádí, že postupoval v intencích dřívějších pokynů, tedy udržovat neustálý kontakt s davem. Je objektivní skutečností, že zatímco na počátku zásahu na Národní třídě ukazuje stacionární kamera prostor mezi kordony plně zaplněný demonstranty v takovém množství, které by se fyzicky nemohlo vtěsnat do později zúženého prostoru, že tedy mohlo dojít k tomuto postupu mj. s úbytkem množství demonstrantů z Národní třídy.
- e) Postup kordonu Pohotovostního pluku, ke kterému nebyl dán povel. Absence tohoto povelu je konstatována závěry trestního spisu, jehož obsahem je vyšetřování zásahu. Zde je třeba připomenout skutečnost, že není k dispozici záznam radioprovozu, kterým komunikoval řídicí štáb s jednotkami Pohotovostního pluku, ve kterém by se takový povel mohl vyskytnout. Některé poznatky tuto možnost zcela nevylučují, ale jiné poznatky činí pravděpodobnější možnost, že pohybu tohoto kordonu dochází na základě iniciativy příslušníku StB pražské Správy, kteří se v té době pohybovali těsně za tímto kordonom, bezdůvodně napadali demonstranty a většinou byli vyšších hodností, než zasahující příslušníci Pohotovostního pluku. Tito příslušníci StB měli bezprostřední osobní kontakt s příslušníky pořádkové jednotky, jejich velitel byl vzdálen několik desítek metrů u radiostanice.

- f) Nepřiměřené násilí, ke kterému v průběhu zákroku ze strany zejména sestavy ŠPO dochází, lze vysvětlit osobní zainteresovaností zasahujících příslušníků a jejich silně negativním postojem vůči demonstrujícím. Toto odůvodnění jejich agresivity je možno akceptovat jako vyčerpávající, zejména pod zorným úhlem skutečnosti, že ti z nich, kteří byli usvědčení a stíháni, se nahájili žádným případným rozkazem k této tvrdosti při zákroku. Z hlediska odpovědnosti příslušníka vojensky organizovaného sboru, jakým byl SNB, by poukaz na takovou, byť i neprokázanou, existenci rozkazu vyššího nadřízeného představoval pro tyto obviněné a stíhané příslušníky tu nejlepší obhajobu, kterou by došlo k zásadnímu snížení jejich trestní odpovědnosti, ne-li zbavení trestního postihu vůbec. Lze pokládat za vyloučený případ, že by některý z takto stíhaných příslušníků SNB tuto možnost v některé fázi vyšetřování nevyužil. To se však nestalo.
- g) O vlastní iniciativě svědčí i ta skutečnost, že k násilným excesům dochází i ve chvíli, kdy je dav již rozptýlen a zasahující jednotky, zejména OZU, nadále napadají občany ze zcela malicherných záminek.

Za nejvýznamnější a nejvíce podezřelou, je možno pokládat právě večeři genpor. Lorence v břevnovské vile. Ovšem jen do té doby, než si uvědomíme absurditu představy, že by jeden z nejvyšších funkcionářů KGB osobně a veřejně přijel do ČSSR s celou delegací dalších významných funkcionářů KGB, v průběhu téměř týdne zde navštívil řadu míst po celé republice, opět zcela oficiálně, a na konci své návštěvy mezi sousty slavnostní večeře řídil či alespoň inicioval provedení státního převratu v ČSSR.

Vyšetřováním bylo zjištěno, že se jednalo o oficiální, měsíce předem smlouvenou a stejně tak dlouho odkládanou návštěvu, jejímž cílem byl podpis smlouvy o spolupráci StB a KGB, jelikož platnost předchozí smlouvy již vypršela.

Průběh tohoto večera v břevnovské vile FMV byl rozsáhlým vyšetřováním důkladně objasňován. Výpovědi všech zúčastněných osob se shodují i v nejzazších podrobnostech a všechny shodně konstatují, že se jednalo o skutečně spíše slavnostní akt po podpisu důležitého dokumentu, nežli o pracovní záležitost. Pokoj, ve kterém sovětští i českoslovenští zástupci pobývali, byl bez telefonního přístroje, ke kterému odcházeli zástupci čs. strany, tedy genpor. Lorenc a plk. Vykypěl, jen v nejnnutnějších případech do vedlejších místností. Veškeré telefonáty, které byly vyřizovány, se týkaly pouze situace v centru Prahy v souvislosti se studentskou demonstrací. Telefonáty směrem z vily tvořily jen nepatrný zlomek z celkem asi osmi až šestnácti hovorů, kdy se podřízení funkcionářů FMV obraceli na vyšší velení.

V průběhu večere byla při diskusi konstatována zástupci československé i sovětské strany teze, že se jedná o záležitost pořádkových sil, tedy VB, nikoliv státobezpečnostních složek. Postoj přítomných je obzvláště pochopitelný pod zorným úhlem faktu, že tzv. „vnitřní protivník“ není buď vůbec nebo jen občasně jejich pracovní problematikou. Také podepsaná smlouva se týká spolupráce proti zpravodajským službám států NATO. Zájem genpor. Lorence o právě probíhající události v centru Prahy a reakce sovětských důstojníků na ně byla důsledkem skutečnosti, že v tuto dobu statutárně zastupoval federálního ministra vnitra, ing. Kincla, vzdáleného mimi Prahu. Pro genpor. Lorence byl typický velmi iniciativní přístup k pracovním úkolům a podřízení předpokládali, že je s požadavkem konzultace neodmítne.

Takto popsaný charakter večere potvrzují i svědci z řad obsluhujících a další osoby, tvořící personál vily. Neobjevila se v podstatě žádná skutečnost, opravňující v tomto zpochybnit závěry vyšetřování. Je třeba si také povšimnout toho, že genpor. Lorenc odjíždí spolu s plk. Vykypělem z Břevnova již krátce po 20.00 hod., tedy v době, kdy vývoj na Národní třídě spěje ke svému dramatickému konci. Dobu, kdy se obklíčení demonstrantů promění v nepřiměřeně tvrdý zásah, stráví tito funkcionáři ve služebním voze plk. Vykypěla, který není z důvodu výměny spojovací techniky vybaven žádným spojovým zařízením, jako např. mobilním telefonem nebo vysílačkou. Národní třídu míjí v prostoru Národního divadla a odtud míří zpět na MěV KSČ za Ing. Štěpánem. O zástupcích sovětské strany na slavnostní večeri je známo pouze to, že se po večeri odebrali na své pokoje, přítomní zástupci StB odjíždějí domů.

MěV KSČ – jeho tajemník Ing. Štěpán si opatřoval vedle informací, podávaných bezpečnostními složkami, informace od svých spolupracovníků, pohybujících se postupně v blízkosti celé akce. Je také známa jeho aktivita, se kterou po skandování hanlivých hesel vůči jeho osobě požadoval rázné zakročení proti demonstrantům. Vyšetřování bylo zjištěno, že během večera budovu MěV KSČ neopustil a jeho spojovací prostředky se omezovaly na telefonické spojení. Jeho aktivita se omezovala na pokusy ovlivňovat náčelníky Pražské Správy SNB plk. Bytčánka, který jej však odkazoval na své nadřízené složky a úrovně velení FMV. tento rozpor mezi nejvyšším politickým a bezpečnostním funkcionářem daného obvodu byl zřejmě po rozhovoru s ing. Štěpánem důvodem k osobní návštěvě genpor. Lorence na místě.

V případě osob soustředěných okolo ing. Štěpána je největší možnost zmiňovaného přímého ovlivnění zasahujících jednotek SNB přímo na místě. Je to dáno provázaností osobních vztahů mezi důstojníky SNB a funkcionáři MěV KSČ. Vyšetřováním se nicméně nenašel ani jeden věcný poznatek tohoto druhu.

Tuto možnost dále zpochybňuje ta skutečnost, že v řadě svědeckých výpovědí vyšších funkcionářů KSČ se objevují zmínky o připravovaném prosincovém plénu ÚV KSČ, které mělo přinést některé demokratizační i kádrové změny. V souvislosti s očekáváním těchto změn nebylo zřejmé v zájmu Ing. Štěpána, aby své politické ambice poškodil incidentem v jemu svěřeném úseku, tj. v hl. m. Praze. Incident spočívající ve vyvolání tvrdého zásahu demonstrujícím by nebyl v intencích připravovaných opatřeních prosincového pléna, neboť zde mělo jít o přizpůsobení, lhostejno jak velkého rozsahu, k demokratickým změnám v okolním světě.

Posledním místem, ze kterého by se mohlo účinně zasahovat do vývoje konfliktu demonstrantů a pořádkových sil, je pracoviště plk. Bytčánka. Podezřelou okolností zde byla v první řadě skutečnost, že se jedná o nejvyššího pražského funkcionáře StB, jehož podřízení se aktivně účastní zásahu v prostoru obchodního domu Máj, včetně souvislosti s pohybem kordonu PP. Proti této teorii však stojí zásadní svědecky doložená skutečnost, že po návratu náčelníka celé Správy SNB hl. m. Prahy a SČK, plk. Chmelíčka, okolo páté hodiny, se tento náčelník Správy SNB dostavuje na pracoviště vedení správy a zde je mu nabízeno plk. Bytčánkem, aby převzal velení a dohled nad celou akcí. Toto je plk. Chmelíčkem odmítnuto s tím, že byl týden mimo republiku a nezná konkrétní vývoj situace, důvody BO, ani instrukce k němu. Jelikož je tato nabídka a odmítnutí vyšetřování velmi seriózně prokázána, jeví se být opět absurdní myšlenka, že by tento „druhý řídicí štáb“ se vzdával těsně před započítím akce velení a možnosti získávání informací z průběhu akce.

Otázka přítomnosti zástupce tzv. 13. oddělení ÚV KSČ, vedeného R. Hegenbartem, tedy dr. Kružika, byla řešena v souvislosti s vyšetřováním GP ČR vedeného pod č.j. IV/3 Vg 6/90 a byla jí věnována i pozornost orgánů Vojenské prokuratury. Výsledky tohoto vyšetřování konstatují, že určitá podezření na jakýsi „vnitrostranický puč“ se naprosto nepotvrdilo.

Žádné další centrum nebo skupinu osob informovaných o průběhu BO nenacházíme, je možno pokládat otázku „druhého centra“ za vyčerpávanou s tím, že závěr minulé komise je v tomto směru mylný a opírá se o tehdejší neúplný stav objasnění událostí 17. listopadu 1989.

IV. ČESKOSLOVENSKÁ LIDOVÁ ARMÁDA

- 1) Jestliže Komunistická strana v souladu s tezí o své vedoucí úloze ovládala všechny oblasti společenského života, pak Československá armáda byla vedle SNB a LM chápána jako jeden z přímých mocenských nástrojů ovládnutí společnosti a bezprostředního zvládnutí vnitropolitických potíží, KSC prostřednictvím obrovského aparátu **Hlavní politické správy ČSLA** prolínajícího se do nejnižších jednotek prakticky kontrolovala svůj absolutní vliv v armádě. Velení ČSLA, velitelský sbor i potřebná část mužstva byly vždy připraveny splnit vnitřní funkci armády.
- 2) Na počátku 70 let, v období tzv. „normalizace“, zpracovává velení ČSLA na přímý pokyn ÚV KSC a Rady obrany státu „**Centrální plán mimořádných bezpečnostních opatření**“, který, cit. „... vyjadřuje souhrn úkonů a postupů bezpečnostních a jiných orgánů směřující ke včasnému zachycení signálů o připravovaných hromadných protispolečenských vystoupeních, zabránění jejich vzniku a k potlačení těchto vystoupení na území ČSSR...“ (konec citace). Součástí těchto úkonů byly plány zásahů ve směru potlačovacím tj. k zabezpečení likvidace hromadných protispolečenských vystoupení a postižení pachatelů.
- 3) Pro výkon mimořádných bezpečnostních opatření se počítalo s těmito složkami v závislosti na vyhlášeném stupni mimořádných bezpečnostních opatření (MBO): StB, VB, ČSLA, LM, Civilní obrana, Požární ochrana a Sbor nápravné výchovy. V případě vyhlášení MBO byl ústředním orgánem pro řízení úkolů **Společný operační štáb ČSSR**, který tvořili ministr FMV ČSSR, ministři vnitra obou republik, náměstci FMV, ministr Národní obrany ČSSR a náčelník Hlavního štábu Lidových milicí (HŠLM). Obdobné operační štáby se při MBO zřizovali na národních, krajských a okresních úrovních. Určené jednotky a velitelé procházeli pravidelným výcvikem pro plnění úkolů vyplývajících z MBO.
- 4) Události v listopadu 1989 zastihly ČSLA organizačně i technicky připravenou k plnění úkolů, které by pro ni vyplývaly v situaci mimořádných bezpečnostních opatření. V souvislosti s demonstrací 17. listopadu 1989 se nepočítalo s použitím sil ČSLA. První reakcí armády lze zaznamenat v pondělí 20.11. 1989. Ministr Národní obrany gen. Václavík svolává poradu FMNO na 23.11. 1989. V tuto dobu však již někteří velitelé divizí z vlastní iniciativy

provádějí prověrky připravenosti vyčleněných sil a prostředků. Politický aparát HPS ČSLA zahajuje intenzivní tlak na podřízené složky k podpoře policejního zákroku na Národní třídě, k podpoře současného vedení KSČ a k očerňení manifestujících. Tato činnost HPS ČSLA neustává po celé období listopad – začátek prosince 1989. Je zintenzivněna činnost VKR ve vojenských útvech. Ve chvíli, kdy síly ministerstva vnitra a povolání oddíly LM neprokazují dostatečnou akceschopnost potřebnou ke zvládnutí situace, cítí nejvyšší velení armády nutnost koordinovat velitelský sbor, zaujmout jasný postoj a vyjádřit své stanovisko. Na 72. kolegiu ministra obrany dne 21. 11. 1989 hodnotí ministr Václavík situaci a vyjadřuje jednoznačnou podporu stávajícímu mocenskému systému a deklaruje v této souvislosti úkol armády jako síly k zachování tohoto systému.

5) Situace v ČSLA se zostřuje dne 23. 11. 1989, kdy organizuje ministr Václavík v budově „Na Valech“ spolu se svým kolegiem a náčelníky správ, shromáždění s veliteli vojenských okruhů, armád, divizí, vysokých vojenských škol a jejich politickými zástupci. Na shromáždění je zpřesňována situace u vojsk a jsou vydány zásadní pokyny pro prověrku připravenosti vyčleněných sil a prostředků k mimořádným bezpečnostním opatřením.

Dle „**Metodiky činnosti při vyčlenění sil a prostředků ČSLA k zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR**“ je vyhlášení MBO v ČSLA vázáno na rozkaz ministra FMV ČSSR po dohodě s ÚV KSČ či předsedou Rady obrany státu. Přestože takový rozkaz vydán nebyl, jsou prováděna opatření dle „**Plánu činnosti**“ při vyhlášení MBO. Na FMNO, v místnosti č. 32, je stanovena stálá služba příslušníků FMNO zahrnující všechny složky armády v počtu 18 generálů a vyšších důstojníků. Pohotovost – nástup je stanoven od 8.00 hod. 24.11. 1989. V ranních hodinách je na jednotlivé podřízené složky armády rozeslán rozkaz ke kontrole vyčleněných sil pro akci „**ZÁSAH**“. Nejaktivnější bylo velitelství 1. armády, které určilo:

- a) trvalou dosažitelnost hlavních funkcionářů a vojáků z povolání ve vyčleněných silách s dobou pohotovosti 40 min.
- b) vyčlenění vozidel a bezprostřední přípravu vyčleňovaných osob,
- c) odpovědný výběr vojáků z povolání a vojáků základní služby pro vyčleňované síly z řad komunistů v úzké součinnosti s orgány ZO KSČ a VKR,
- d) ověřit seznamy vybraných osob pro výkon strážní služby cestou orgánů VKR,
- e) vyhodnotit nepozorovaně a skrytě přístupy k objektům kasáren z vnější strany, do tohoto prostoru vysílat hlídky na dobu 18.00 – 6.00 hod. či celodenně. Nedovolit parkování vozidel okolo kasáren,
- f) kontrolovat soukromé návštěvy, prověřovat obsah odesílaných balíků

- g) práce vojáků základní služby na štábech jen za dozoru vojáka z povolání,
h) nepřetržitou kontrolu spojení včetně přesných záznamů hovorů vedených z veřejné telefonní sítě,
i) trvalou službu vyčleněných funkcionářů.

Velitelství 4. armády vydalo podobný rozkaz:
nástupu vyčleněných jednotek

6) prověřit určený materiál k zabezpečení vyčleněných sil s důrazem na munici, PHM, proviant, jeho zabezpečení a způsob výdeje,

7) veškeré kontroly provést v tichosti, bez nástupu voj. základní služby.

Vyčleněné síly armády jsou defacto v bojové připravenosti k zásahu v určených oblastech. Při plném nasazení, které předpokládalo velení armády, bylo připraveno v České republice zasáhnout 7 632 důstojníků a vojáků s 476 automobily, 92 obrněnými transportéry, 155 tanky a 63 vozidly speciální techniky. Ve Slovenské republice bylo připraveno 2 033 důstojníků a vojáků, 110 automobilů, 38 obrněných transportérů, 63 tanků a 18 vozidel speciální techniky.

Dne 24. 11. 1989 svolává tehdejší náčelník generálního štábu gen. Vacek součinnosti poradu s pracovníky federálního ministerstva vnitra s účastí: gen. Vacek, gen. Ducháček, gen. Vincenc, gen. Rychál a další pracovníci FMNO, za FMV gen. Lorenc, plk. Vykypěl a plk. Šmíd odpovědný za akci NORBERT, podle níž mělo být internováno devět a půl tisíce odpůrců režimu. Zatímco ze strany FMV panuje určitá opatrnost, armádní složky jsou připraveny zasáhnout.

Je určen velitel jednotek zasahujícím v Praze – genpor. Rygel. Je připraveno a soustředěno cca 100 odborných vojenských pracovníků pro akci VLNA, tj. obsazení televize a rozsahu, pro případ, že by pracovníci těchto masmédií odmítli vysílat provládní výzvy.

U Západního vojenského okruhu je shromážděna celá operační správa a velitel ZVO seznámuje štáb s úkolem, který vydal ministr.

8) S takto připravenou armádou odjíždí ministr gen. Václavík na zasedání ÚV KSČ. Signalizuje politickému vedení schopnost armády okamžitě uskutečnit takové kroky, které by vedly k zachování vedoucí úlohy KSČ a socialismu.

V odpoledních hodinách vystupuje na plénu s nekompromisním návrhem:

„Navrhují... uvést do bojové pohotovosti armádu, Bezpečnost, Milici bez nějakých zásahů, aby tyto složky byly připraveny, jestliže k něčemu dojde, věci řešit. Není možno čekat, až nám něco udělají, je potřeba mít tyto síly připraveny. Já nevolám tady po žádném krveprolítí, já navrhují, aby jednoznačně byla přijata opatření k sdělovacím prostředkům. Jaká-

koliv, jestliže ne po dobrém, pak po zlém, ale tyto sdělovací prostředky jim vzít z rukou..."

Zastánci násilného řešení v ÚV KSČ nenalezli dostatečnou podporu a návrhy gen. Václavíka nebyly akceptovány. Buď proto, že ÚV KSČ byl již politicky rozložen nebo proto, že vlastní zasedání 24. 11. upnulo hlavní pozornost k obsazení vrcholných funkcí v KSČ po odstoupení Jakeše a jeho předsednictva.

Ještě na mimořádném nočním zasedání ÚV KSČ dne 26. listopadu se snaží prosadit tvrdé řešení krize, ale zůstává podstatně v menšině..

"... Při 41. výročí Února jsme si řekli, že republiku si rozvracet nedáme. Už ji máme rozvrácenou. Čí vinou? ... Pro neschopnost centrálních orgánů, naší vlády. Tedy je třeba se teď vzpamatovat... v televizi udělat opatření. Rychle. Je třeba udělat opatření, tak se postavíme k našemu protivníku. Soudruzi, to už je vážné... Už nemáme co zkazit. Je třeba jednat."

Vyčleněné síly a prostředky jsou sice vzhledem k provedeným opatřením připraveny zahájit činnost a tento stav trvá až do 30. listopadu, ale další rozklad ve vedení KSČ je provázen definitivní ztrátou motivace použít faktorů síly. Nové vedení KSČ muselo už vyloučit jinou než politickou alternativu a 30. 11. zaslá na pol. správu armády zřetelné stanovisko k řešení situace politickými prostředky. Dne 3. 12. je jmenován nový ministr obrany, který 22. 12. 1989 ruší „Rozkaz pro vyčlenění sil a prostředků k zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR" i platnost příslušné dokumentace.

V. LIDOVÉ MILICE

Přísaha příslušníka Lidových milicí.

Já, příslušník Lidových milicí, přísahám, že budu vždy obětavě a věrně sloužit Komunistické straně Československa, dělnické třídě a své socialistické vlasti a upevňovat internacionální svazky se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi.

Budu s plnou odpovědností a svědomitostí zvyšovat svoji politickou a bojovou připravenost a uvědoměle plnit usnesení stranických orgánů, rozkazy nadřízených a všechny úkoly vyplývající z příslušnosti k Lidovým milicím.

Jsem připraven chránit se zbraní v ruce zájmy strany, revoluční vymoženosti dělnické třídy a socialistický stát před vnitřním nepřítelem a v případě potřeby nebudu váhat při jejich obraně položit i svůj život.

Tak přísahám.

Lidové milice vznikly jako mocenský nástroj vnitřní politiky KSČ a nelegální ozbrojená složka KSČ v únoru 1948. Existence a fungování Lidových milicí včetně nepovolené dražby zbraní a nebyla zákonně upravena. Základní úloha spočívala v účasti na boji proti hromadným protisocialistickým vystoupením na nejrozličnějších místech našeho státu. LM byly tedy kromě ČSLA a SNB chápány jako mocenský nástroj k ovládnutí společnosti a jejich prvořadá úloha byla bezprostředně působit při vnitropolitických problémech, zejména při „možných protispolečenských vystoupeních.“

Hlavní odpovědnost při tzv. „zabezpečování klidu a pořádku na území ČSSR“ měly orgány a složky FMV. Při vyhlášení MBO právě FMV mělo právo povolát k součinnosti další ozbrojené složky, včetně LM.

K aktivnějšímu zapojení LM do represivních složek minulého režimu došlo v podstatě v období po potlačení „Pražského jara“.

Počínaje rokem 1970 byly LM zapojovány do MBO jako další „pojistka“ k zabezpečení vedoucí úlohy Strany při možných hromadných protispolečenských vystoupeních „pro futuro“. Od vzpomenutého období se počítalo právě s MBO a s výpomocí této ozbrojené pěti KSČ.

ŘÍZENÍ LIDOVÝCH MILICÍ

Podle řádu LM byl hlavním velitelem LM generální tajemník KSČ a na úrovni krajů a okresů vedoucí tajemník KV (MV) KSČ nebo OV KSČ.

kteří byli náčelníky příslušných štábů LM. Zapojení LM do MBO upravovaly interní předpisy.

Tzv. „Centrální plán MBO“ z roku 1970 byl rozpracovaný dalšími složkami až na úroveň okresu. Těmito dalšími složkami byly : StB, VB, LM, ČSLA, CO, PO a SNV.

MBO se vyhlášovaly ve dvou variantách, spolu o sedmi stupních, přičemž sedmý stupeň MBO platil pro všechny ozbrojené služby ČSSR.

Sedm stupňů MBO se vyhlášovalo celkem ve dvou variantách:

VARIANTA I – první až pátý stupeň MBO se vyhlášoval „jestli jsou hromadná protispolečenská vystoupení (HPSV) možná, až pravděpodobná“.

VARIANTA II – šestý až sedmý stupeň MBI se vyhlášovaly, „jestli HPSV bezprostředně hrozí, nebo k nim už dochází“.

Ústředním orgánem v řízení v případě vyhlášení MBO byl tzv. „Společný operační štáb ČSSR“, kterého členem byl i náčelník hlavního štábu LM. Náčelníkem tohoto operačního štábu byl Federální ministr vnitra s dalšími členy, kromě náčelníka HS LM byli ministr vnitra České republiky, Ministr vnitra Slovenské republiky, náměstci FMV a federální ministr národní obrany.

Při MBO obdobné operační štáby byly i v obou národních republikách na úrovni krajů i okresů a do jejich dispozice byly odevzdány vyčleněné jednotky ozbrojených složek, jako i tzv. „speciální technika“. Metodiku přípravy a použití prostředků a sil LM za MBO upravovaly „Zásady centrálního plánu MBO“, vydané GŠ ČSLA pod čj. : 0053040 – 1/1971 v následujících ustanoveních :

Všeobecná část I, čl. 2, odst. 1. písm. c:

„úlohy vyplývající z Centrálního plánu MBO a vykonávací plány plní:
c) vyčlenění příslušníci a jednotky CO ČSLA a LM“

čl. 2 odst. 4)

„na podporu činnosti SNB v MBO se sestavují a vyčleňují z pravidelných útvarů...LM...a) příslušníci LM do smíšených pořádkových jednotek VB, e) posilové pořádkové jednotky k potlačování HPSV“.

čl. 2 odst. 10)

„vyčlenění příslušníci...LM, určení do smíšených pořádkových hlídek se odevzdávají do dispozice příslušným operačním štábům jako zálohy...“

čl. 12. odst. 1)

„vyčleněně pořádkové jednotky...LM...“ a speciální technika se odevzdávají příslušným operačním štábům jako zálohy s pravidelnou organizací a velením. Po přidělení k nasazení podléhají velitelé těchto jednotek, případně obsluhujícími velitelům SNB, resp. velitelům bezpečnostních akcí, u jednotek prostřednictvím styčného důstojníka SNB vyslaného k jednotce. Tento styčný důstojník SNB je bezprostředním nadřízeným velitelem jednotky LM.

LM byly aktivizovány a účastny MBO od 4. stupně I. varianty. Při 6. stupni II. varianty se počítalo s aktivizováním nebo nasazením vyčleněných potlačovacích sil a prostředků LM.

V části „Výkoňné složky MBO II.“ jsou úkoly LM, orgány LM a jejich činnost upravené v oddílu E v člancích 21 – 22 „Zásad centrálního plánu MBO“ takto:

čl. 21 – „Úlohy a funkce LM vcelku“

LM při plnění pravidelných funkcí za MBO:

- a) posilující výkon pořádkové služby VB při udržování veřejného pořádku a předcházení HPSV,
- b) podlejí se na zvýšené ochraně (strážní) osobně uvedených objektů,
- c) podporují činnost SNB při potlačování HPSV.

čl. 22 – „Orgány LM a jejich činnost“

1) na úseku pořádkové služby VB:

- a) vyčleňují se příslušníci LM do smíšených pořádkových hlídek VB,
 - b) tyto příslušníci vykonávají činnost pod vedením velitele hlídky – příslušníka VB, podle předpisu VB,
- 2) na úseku ochrany (hlídání) osobně uvedených objektů:
- a) vyčleňují se stráže jednotky LM s pravidelnou organizací a velením,
 - b) tyto jednotky postupují podle příslušných předpisů LM, upravujících strážní službu,

3) k podpoře potlačování HPSV:

- a) vyčleňují se posilové pořádkové jednotky, s pravidelnou organizací a velením,
- b) tyto jednotky postupují podle předpisu VB „p o d v e d e n í m styčného důstojníka VB.“

Z věstníku FMV částka 9, ze dne 1. 7. 1982 o MBO vyplývá jednoznačná úloha LM při MBO : „podle zásad schválených Radou obrany státu (ROS), jsou ve sboru SNB, vojskách MV, resortech MV, FMNO, LM a V SNV zpracovávány plány MBO 1. – 7 – stupně.“

Aktivizaci jednotek LM je nutno sledovat zejména v předrevolučních letech 1988 – 1989. Pro vytvoření obrazu o LM je potřebné se vyhnout hodnocení svědeckých výpovědí všech zainteresovaných a je nutné

naopak zaměřit se na citování z jejich výpovědí před Vyšetřovací komisí, resp. před orgány činnými v trestním řízení. Osobně je nutné zaměřit se na zásahy LM do potlačování HPSV od počátku roku 1988 až do listopadových událostí 1989.

U k o n ě n í č i n n o s t i L M v r á m c i M B O

Dne 22. 12. 1989 ministr Národní obrany gen. Vacek svým rozkazem zrušil platnost „Rozkazu MNO pro vyčlenění sil a prostředků pro zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR“ č. j. 0053002/28–11/1971. Dne 28. 3. 1990 na základě Nařízení náčelníka GŠ ČSLA gen. A. Slimáka, byla veškerá dokumentace pro MBO zničena, resp. na štábech vojenských okruhů, jako i na GŠ vytríděna a částečně archivována.

Ze svědeckých výpovědí zainteresovaných plyne, že podle náčelníka HS čs. kontrarozvědky plk. Karla Vykypěla součinnost s LM měl zabezpečovat plk. Šmíd, bývalý náčelník obrany FMV.

K zásahům LM proti „HPSV“ v Praze v letech 1988–1989 je nutno uvést, že LM byly použity 19. 1. 1988, 21. 8. 1988, 28. 10. 1988 v rámci vyhlášených stupňů MBO k „přehrazování směru“ a nebo „na pořádkovou službu na chodnicích“.

V roce 1989 byly LM použité v rámci smíšených hlídek se SNB na ochranu objektů „v Palachově týdnu“ ve dnech 15. – 20. 1. 1989 v centru Prahy v rámci 4. stupně MBO, zejména dne 19. 1. 1989. Dne 21. 8. 1989 na 21. výročí okupace byly připravené protestní akce, avšak proti vystoupení zhruba 2000 mladých lidí zasahovaly LM, společně s VB, podle obvyklého scénáře.

Dne 28. 10. 1989, při výročí vzniku republiky se konaly dvě manifestace. V pátek tzv. oficiální a v sobotu občanská, spontánní. Při obou opět zasahovaly silné oddíly VB a LM. LM byly použity zejména k „přehrazování směrů a nebo na pořádkovou službu na chodnicích“.

LIDOVÉ MILICE A 17. LISTOPAD 1989

K použití LM 17. 11. 1989 a ve dnech následujících, je nutno vycházet z dále uváděných svědeckých výpovědí.

DANDA Vilém, nar. 28. 5. 1939, trvale bytem Praha 5, Stodůlky, Kálíkova 1557/5, náčelník MŠ LM Praha uvádí:

– str. 262 „od 1. 6. 1987 jsem z OV KSČ Praha 5 přešel na MV KSČ do funkce náčelníka Městského štábu LM – politického pracovníka, protože obě tyto funkce jsou propojeny. Mým nadřízeným – pro mou funkci náčelníka MŠ LM, byl vedoucí tajemník MV KSČ Praha, tj. Antonín

Kapek a později Miroslav Štěpán a dále po linii LM náčelník HŠ LM ČSSR Miroslav Novák." (výpověď dne 26. 1. 1990)

– str. 267 „jednotky LM byly použity dne 21. 8. 1988 k přehrazení směru a dne 28. 10. 1988 k přehrazování směru anebo na pořádkovou službu na chodnících.“

– str. 270 „jednotky LM byly použity už dne 13. 1. 1989 ve smíšených hlídkách s příslušníky SNB na ochranu objektů a taktéž dne 15. 1. 1989, 19. 1. 1989 byly jednotky LM použity v rámci 4. stupně MBO a potom také při vyhlášení 4. stupně MBO dne 21. 8. 1989“ (výpověď ze dne 20. 2. 1990,.

– str. 271 “pokud se týká dne 17. 11. 1989, jednotky LM se v podstatě této akce nezúčastnily, předem se s jejich účastí nebo součinností nepočítalo, až z momentální situace vyplynul jeden úkol... Asi v 19.00 hod. dne 17. 11. 1989 mě telefonicky volal do bytu Štěpán a žádal mě, přesněji řečeno, žádal informaci, kolik lidí jsme schopni dát dohromady na ochranu budovy ÚV a MV KSČ,.

“Sice byl v té době na MV KSČ u Štěpána můj zástupce ing. Petr Škorpík, ale Štěpán se obrátil přímo na mě s tím, že bych měl být u toho. Já se krátce po 19. hodině na MV KSČ dostavil, Škorpík již organizoval svolávání příslušníků LM na pražských obvodech. Celá akce byla zastavena asi ve 21.30 hod.

– str. 273 „k nasazení jednotek LM docházelo vždy ze shora, tj. z HŠ LM, s konkrétními úkoly pro MŠ LM v Praze“.

„mohu také uvést, že někteří funkcionáři SNB, speciálně Carda, Štěpána někdy nesprávně informovali a všemožně mu lezli do zadku.“

– str. 276 „v úterý 21. 11. 1989 v 19.00 hod. jsem byl povolán na Hlavní štáb LM k náčelníkovi Miroslavu Novákovi, kam se též dostavilo všech 10 náčelníků OS SNB a byl přítomen i federální ministr vnitra Kincl, ten jen krátce, asi 5–7 minut zpočátku. Bylo nám oznámeno, že vzhledem k situaci, která v Praze nastala, zejména v pražských jednotkách LM (kde došlo k dost velkému úbytku příslušníků LM) budou povolány jednotky LM z venkova, tj. ze Stř. kraje, Zpč. kraje, Vč., Jč., Sč., a Jm. kraje, prostě všech českých krajů a Jižní Moravy, že mají tyto jednotky dosáhnout okraje Prahy k ránu, tj. k 5 až 6 hodině dne 22. 11. 1989. Byl nám vydán písemný rozkaz pro vedoucí tajemníky KV KSČ, tedy i MV KSČ, ve kterém byly uvedeny konkrétní údaje a úkoly... jsem s ním seznámil Štěpána, přesněji řečeno, onen Rozkaz byl určen do jeho rukou, tak jsem mu ho předal. Po společném shodnocení jsme došli k názoru, že takové povolání by LM by situaci moc nepomohlo a v naší přítomnosti telefonoval Štěpán Kinclovi, žádal další vysvětlení a měl vážné, nesouhlasné připomínky k obsahu tohoto rozkazu. Podotýkám, že tento Rozkaz před tím vším projednalo předsednictvo ÚV KSČ... Po telefonickém rozhovoru Štěpána s Kinclm jsem se dostavil na S SNB

k plk. Chmelíčkoví a se mnou dva zástupci Miroslava Nováka (náč. HŠ LM), kde jsme opět měli vážné připomínky k úkolu... Pokud je mi známo, v 02.00 hod. v noci se dostavil Miroslav Novák do vily Jakeše, kde dosáhl zrušení tohoto rozkazu s tím, že mezi tím dorazily resp. vyrazily ku Praze jednotky LM, jen některých krajů českých. Pak dne 22. 11. 1989, po setkání s veliteli těchto jednotek, se tyto jednotky vrátily zpět.“

JAKEŠ Milouš, nar. 12. 8. 1922 bytem Praha 6, Kozlovská 5, dne 13. 3. 1990 vypovídá (str. 384 – 385);

– „vzhledem k růstu demonstrací a potřebě udržet pořádek předložil náčelník štábu LM návrh (pan Novák) pozvat na pomoc k udržení veřejného pořádku určitý počet příslušníků LM do Prahy. Tento návrh byl projednán v předsednictvu ÚV KSČ za jeho přítomnosti a byl schválen. S. Novák byl pověřen jejich příjezd do Prahy organizovat. Jak je mi známo, ve večerních hodinách se konala porada tajemníků (vedoucích) strany, na niž bylo konstatováno, že není nezbytné, aby milicionáři do Prahy přijeli. V nočních hodinách mě o této situaci informoval náčelník Novák s tím, co má dělat. Sdělil jsem mu, aby příjezd do Prahy zastavil, on sdělil, že některé jednotky jsou na cestě, na což jsem doporučil, aby po příjezdu do Prahy se event. zapojily do pořádkové služby a nebo se vrátily. V odpoledních hodinách mne znovu volal s tím, že pro jednotky není využití a že se šíří fámy, načež jsem mu sdělil, aby se tedy všechny jednotky vrátily do míst, odkud přijely, což se také stalo... Chtěl bych dodat, že poté na čtvrtčním zasedání předsednictva jsme Nováka zbavili funkce náčelníka LM, vzhledem k tomu, že tuto otázku předem nekonzultoval ani s MV KSČ ani s federálním ministrem vnitra a způsobil tak určitý chaos a určité nesprávné dohady.“

JUDr. NOVÁK Jaroslav, nar. 14. 9. 1942, bytem Praha 4, K Orionce 1846/2, člen řídicího štábu MBA ve svazku III, ČVT: IV/3 Vg 4/89 na str. 516 vypovídá:

„V období od srpna 1988 do listopadu 1989, jsem byl v některých případech určen náčelníkem Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, jako člen řídicího štábu MBA v případě demonstrací v Praze.“...

„ v listopadu 1989 jsem byl mimo Prahu a do Prahy jsem přibyl až ve večerních hodinách.“

– str. 520

„... svědek žádá doplnit, že pokud jde o jeho přítomnost, či jeho nepřítomnost při MBA, tak v den 17. 11. 1989 to bylo tak, že ze služební cesty se do Prahy vrátil kolem 17.00 hod., odjel do svého bydliště, odkud jsem telefonoval na mé pracoviště, zda-li se mám dostavit, mjr. Šulc, mi řekl, že ano a já tam odjel, tj. do Kongresové č. 2, kam jsem přibyl kolem 19.30 hod.“

Ing. Miroslav NOVÁK, nar. 11. 12. 1927, bytem Praha 9, Letňany, Havířovská 428 k účasti LM dne 19. 3. 1990 na st. 538, 539 a 540

vypovídá: „rozhodnutí o povolání mimopražských milic k posílení veřejného klidu a pořádku v Praze přijalo předsednictvo ÚV KSČ na svém zasedání 21. 11. mezi 18. – 19.00 hod. Na toto zasedání jsem byl přizván, spolu s ministrem vnitra. Po hodinové diskusi jsem dostal pokyn připravit rozkaz pro povolání cca 5000 příslušníků do Prahy. Z českých krajů mimo Ostravy se v podstatě jednalo o 500 – 1000 příslušníků LM. Po návratu z předsednictva jsem spolu se spolupracovníky připravil rozkaz, v němž bylo nařízeno kolik, který kraj má vyslat milicionářů tak, aby v 6.30 hod. 22. 11. byli na určených místech na okraji Prahy, kde si je převezmou zástupci obvodních Správ SNB a LM. K zabezpečení usnesení předsednictva byla svolána porada náčelníků obvodních štábů LM a SNB, na které jsem seznámil účastníky o rozhodnutí předsednictva a přímo na místě bylo dohodnuto, který obvod kolik příslušníků požaduje na výpomoc SNB. Někdy po 22.00 hod. mi volal M. Štěpán, který na předsednictvu ÚV KSČ nebyl přítomen, se stanoviskem, že použití LM v Praze je nevhodné, že naopak by mohlo zkomplikovat situaci, že o tom chtěl osobně informovat M. Jakeše, ale že ho nemůže zastihnout. Toto stanovisko přijal po schůzce s vedoucími tajemníky obvodů a se členy svého předsednictva. Situaci jsme v našem kolektivu posoudili a od 23.000 hod. jsem se marně snažil dovolat M. Jakeše. Teprve přes správu ochrany, odkud mi poslali řidiče s autem, jsem přijel k bytu M. Jakeše, který mne přijal, jemu jsem vysvětlil situaci, zejm. názor M. Štěpána a doporučil jsem mu, aby ty jednotky LM, které ještě z krajů neodjely, byly vráceny na závody a jednotky, které v té době byly již na cestě, že ráno se o ně nějak postaráme a ráno se situace dořeší. Miloš Jakeš po delším uvažování můj návrh schválil, po návratu na ÚV KSČ jsem vydal příslušné pokyny, ale přesto v ranních hodinách přijelo 4000 příslušníků. Byli soustředěni ve vybraných objektech na jednotlivých obvodech, aniž by byli nasazeni. Hned po ránu jsem chtěl vyhledat M. Jakeše, abych mu předložil návrh tyto jednotky ihned vrátit do krajů. M. Jakeš byl v té době na předsednictvu ÚV NF, jel jsem za ním, nechal jsem si ho vyvolat, předložil jsem mu návrh na okamžité odeslání jednotek z Prahy do krajů, který odsouhlasil. Vpodstatě do oběda všechny jednotky opustily Prahu s v ý j i m k o u p l z e ň s k é j e d n o t k y, kterou jsem více než hodinu přesvědčoval, aby odjela.“

„O možném posílení SNB v Praze jsem se dozvěděl od Rudolfa Hegenbarta při cestě k M. Jakešovi, před zahájením předsednictva“

„Dosavadní praxe byla taková, že požadavek na výpomoc SNB dával federální ministr vnitra. Jestli toho 21. 11. přišel s tímto požadavkem nevim, také jsem se to nedozvěděl. Ale poněvadž byl se mnou přítomen (Kincl) na zasedání předsednictva, domnívám se, že o celé akci věděl.“

„na 17. 11. 1989 se po linii milic nic nepřipravovalo“

„..., že největší podíl na odvolání milic z Prahy a na tom, že vůbec nebyly použity, má M. Štěpán, který v rozporu s rozhodnutím předsednictva ÚV dal příkaz na jejich odvolání z Prahy.“

Ing. Petr ŠKORPÍK, nar. 8. 5. 1945, bytem Praha 6, Vokovice, Oválová 317/11, dne 6. 3. 1990 vypovídá:

– str. 588 – 592

„Uvolněným funkcionářem LM jsem byl od března 1989, a to náčelníkem operační skupiny Městského štábu LM a z toho titulu jsem byl zástupcem náčelníka Městského štábu LM, kterým v té době byl Vilém Danda.“

„Dne 17. 11. 1989 nebyla podniknuta ani připravována nějaká akce LM“

„Po mém příchodu dne 17. 11. 1989 ve večerních hodinách, které nemohu blíže upřesnit, jsem byl povolán k soudruhu Štěpánovi, kde za přítomnosti tajemníků MV KSČ byl položen mně dotaz, zda jsme schopni připravit a jaké počty příslušníků LM. Ten dotaz položil soudruh Štěpán. Vzhledem k tomu, že nebyla žádná zvýšená pohotovost a že se jednalo o večerní nebo podvečerní hodiny pátku, jsem odpověděl, že pouze minimální počet, pokud si vzpomínám 600 lidí a to ještě v čase minimálně čtyř hodin“, „já jsem přesvědčen, že šlo o případnou ochranu a obranu budovy ÚV KSČ a MV KSČ (oba orgány jsou v jedné budově). K tomuto mému přesvědčení mě vede jednak průběh rozhovoru, jednak to, že v následujících dnech byla technika LM (nákladní automobily V3S) povolány MV KSČ až po mně asi 45 minut a pak jsme celou dobu byli spolu. Odcházel jsme společně, domnívám se, že to bylo ještě před půlnocí“.

„My jsme nikoho nesvolávali, já jsem upozorňoval telefonicky náčelníky obvodních štábů, aby byli připraveni, že může nastat situace, že budou povoláni na pracoviště. Ať se o tom pokusí vyzoomět své nejbližší spolupracovníky, ale do dalšího rozkazu nic nepodnikají“

„na vysvětlenou uvádím, že „obvodní velitel“, je tajemník, resp. vedoucí tajemník příslušného územního orgánu KSČ, a „obvodní náčelník“, je funkčně nižší a je to výkonný orgán, profesionální funkcionář Lidových milic“.

„Dne 15. 1. 1989, byla to neděle, jsem se zúčastnil uzávěry Jindřišské, kterou prováděly jednotky LM Praha 8. V té době jsem ještě nebyl příslušníkem městského štábu Lidových milic. O vyvážení demonstrantů za Prahu vím z toho, co se o tom říkalo mezi lidmi, o tom, kdo ho inicioval mi není známo“.

Zasedání předsednictva ÚV KSČ dne 21. 11. 1989 k povolání LM

Dne 21. 11. 1989 se náčelník štábu LM ing. Miroslav Novák dostavil do kanceláře RSDr. Hegenbarta, společně šli ke generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Miloušovi Jakešovi. Hegenbart sdělil Novákovi, že se jedná o nasazení LM k posílení hlídek SNB. V kanceláři M. Jakeše tento řekl, že situace je složitá, že síly VB jsou unaveny a že je třeba nějak zajistit pořádek a aby Novák promyslel, odkud a jak dostat do Prahy nějaké jednotky LM mimopražské. Schůzku Jakeš uzavřel s tím, že „to vezme na jednání předsednictva a tam bude rozhodnuto“ a zároveň Nováka a Hegenbarta pozval na 18. hod. do předsednictva. Na předsednictvo se dostavil Miroslav Novák, nebyl přítomen Miroslav Štěpán a ani RSDr. Hegenbart. Ke své neúčasti na předsednictvu RSDr. Hegenbart uvádí:

„Měl jsem srdeční nevolnost a zároveň jsem měl nahlášenou návštěvu známých z Brna a též proto, že LM nebyly v mé kompetenci a při hlubší úvaze jsem nabyl přesvědčení, že přizvání jednotek není vhodné a že by to dále pobouřilo hladinu veřejného mínění. Proto jsem zavolał Miloušovi Jakešovi, aby mě omluvil.“

Záznam z tohoto jednání předsednictva neexistuje. Úkolem záznamu o schůzích a vyhotovení usnesení byl v té době pověřen RSDr. Jaroslav Molek, který ke schůzi PÚV KSČ dne 21. 11. 1989 vypovídá:

„usnesení k tomuto prvnímu bodu nebylo žádné přijaté, tím míním, že nebylo formulováno a nebylo ani zapsáno, ani rozesláno“.

Na předsednictvu podal informaci jako první bod Milouš Jakeš (povolání mimopražských jednotek LM).

Na dotaz, zda k tomuto bodu byla nějaká diskuse vypovídá Milouš Jakeš, že si nepamatuje.

Náčelník štábu LM ing. Novák k tomu naopak uvádí:

„K tomu se diskutovalo. Kdo všechno mluvil si již nepamatuji. Šlo o volnou debatu. Skákali si do řeči. Seděl jsem s Kinclem stranou. Vím např., že Husák neřekl ani slovo. Něco říkal Fojtík, Hoffman, nějakou poznámku měl Adamec. Obsah diskuse si nepamatuji. Bylo to neuspořádané.“

„Povolávací rozkaz jsme sestavili podle pokynů Jakeše na Hlavním štábu a byl dálhopisně rozeslán k rukám vedoucích tajemníků KV KSČ a to Praha – město, Praha kraj, Plzeň, České Budějovice, Ústí nad Labem, Hradec Králové a Brno. Rozkaz zněl asi takto Na výpomoc SNB na zajištění klidu a pořádku v hlavním městě Praze.

Zároveň byl určen příslušný počet lidí“.

K rozkazu příjezdu mimopražských LM není bez zajímavosti stať, kterou uvádí ve své výpovědi svědek Josef Hrabal:

„Vím, že v listopadu, přesný den si nepamatuji, bylo to však po 17. 11., jsme dálkopisem obdrželi rozkaz, nevím, přesně v kolik hodin a nevím, kdo jej podepsal, přišel stranickým dálkopisem a předpokládám, že z ÚV KSČ. Ovšem již den před tím, jsme dostali dopis, přesněji rozkaz, jehož kopii jsem předal vedoucímu tajemníkovi kraje, nyní mám pocit, že pod dálkopisem byl podepsaný gen. taj. Miloš Jakeš. Kopie dopisu by měla být na ÚV KSČ. Dopis byl také podepsán Milošem Jakešem“.

Všechny úkoly, pokud jde o použití LM podle výpovědi RSDr. Hegenbarta měly být rozpracovány v předsednictvu ÚV KSČ a štábu LM. K tomu vypovídá : „to již nebyla moje záležitost“.

Na druhé straně k nasazení LM uvádí Jozef Lenárt :

„Nevím, kdo nasazení nařídil, podněty byly vypracovány zřejmě specializovaným oddělením, šlo o oddělení státní administrativy, jehož vedoucím byl naposledy Rudolf Hegenbart. Toto oddělení spolupracovalo se štábem LM.“

Co věděli o zákonnosti existence a vzniku ML a o právním základě jejich ozbrojování někteří tehdejší nejvyšší činitelé.

Tito uvádějí např.:

– JAKEŠ Miloš : „Tím jsem se nezabýval, to mi není známo, bral jsem to jako existující fakt.“

– INDRA Alois : „LM vznikly jako ozbrojená složka KSČ v únorových dnech 1948. Právě se o nich poprvé zmiňuje zákon o SNB“.

– LENÁRT Jozef : „LM byly hnutím, převážně na závodech v souvislosti s rokem 12948 a tato t r a d i c e se dodržovala“.

– HOFFMAN Karel: „N e v í m “.

Dopady povolání LM do Prahy dne 21.11.1989.

Citováno z výpovědi zainteresovaných:

ing. Miroslav NOVÁK (str.32):

„Byl jsem odvolán dne 22.11.1989, rozhodlo o tom předsednictvo a mně to tlumočil Jakeš až 23.11. Pozval mě k sobě, já jsem mu řekl, že jsem se včera doslechl, že jsem odvolaný a že nežádám žádné zdůvodnění tohoto rozhodnutí. Viděl jsem na něm, že je to pro něho těžké a že byl rád, že jsem ho předešel a nechci nic zdůvodňovat. Ale v této souvislosti znovu opakuji, že já po domluvě s Hegenbartem dal pouze návrh na mimopražské jednotky, ale tento návrh byl projednán a schválen v předsednictvu. To bylo pro mě rozhodující, já neměl žádnou pravomoc, žádné jednotky povolávat a hlavním velitelem byl generální tajemník. Já byl pouze výkonný orgán, který zajišťoval rozhodnutí hlavního velitele.“

Miloš JAKEŠ (str. 46):

„Po půlnoci mi telefonoval a poté navštívil v bytě náčelník LM Novák. Sděлил mi skutečnost s tím, co má dělat. Řekl jsem mu, aby okamžitě zařídil zastavení jakéhokoliv odjezdu LM do Prahy. Uvedl, že v některých případech to již není možné a že jednotky jsou na cestě. Řekl jsem mu, aby tedy po příjezdu do Prahy se dohodl, zda je jich zde třeba. Ráno mi volal, přišel na zasedání NF a sdělil mi, že není jejich účast třeba a ani žádoucí a že to vyvolává kritické ohlasy. Sděлил jsem mu, aby se všichni okamžitě vrátili domů, což provedl. Poté na dalších zasedáních předsednictva ÚV KSČ bylo o neodpovědném přístupu s. Nováka předsednictvo informováno mnou s tím, že rozhodlo odvolat Nováka z funkce. Toto jsem mu sdělil a bylo to okamžitě provedeno.“

Jan FOJTÍK (str. 68):

„Zřejmě Novák správně nepochopil diskusi na předsednictvu a nesplnil rozhodnutí koordinovat celou akci na základě konzultací s politickým vedením Prahy. To totiž na poradě vedoucích tajemníků tuto akci odmítlo. Blíže se k tomu musí vyjádřit sám Novák a generální tajemník, nevím, co mezi nimi bylo. Pravdou ovšem je, že generální tajemník podal 22.11.1989 návrh na odvolání z funkce náčelníka LM, tedy Nováka“.

Alois INDRA (str. 53):

„Jakeš informoval, že soudruh Novák rozhodl o své vůli, bez rozkazu o umístění některých jednotek LM na VŠ a vysokoškolské koleje, ihned navrhl odvolání Nováka z funkce.“

Miroslav ZAVADIL (str. 77):

„Miroslav Štěpán, který na schůzi dne 21.11.1989 nebyl, na další schůzi 22.11.1989 zaujal kritické stanovisko a vyslovil nesouhlas s pozváním LM do Prahy. Odpovědnost za tuto akci byla přičtena Miroslavu Novákovi, kterého předsednictvo ihned odvolalo z funkce náčelníka LM.“

Josef HAMAN (str. 79):

„Nepamatuji si přesně, zda náčelník hlavního štábu Novák, který byl přítomen, vystoupil v diskusi (dne 21.11.1989), nanejvýše odpovídal na jednotlivé dílčí otázky. Rozhodně Novák na povolání LM nic neuváděl, ani nezdůvodňoval. To záleželo na veliteli Jakešovi. Pamatuji si, že Novák byl na schůzi druhý den odvolán z funkce náčelníka štábu LM. Na zmíněné schůzi Novák přítomen nebyl. Na schůzi dne 22.11.1989 se ukázalo, že ani hlavní štáb ani Jakeš neměli představu, jak bude zabezpečen pobyt LM v Praze a jejich zapojení do střežení objektů, nebylo ani jasno, pokud jde o jejich ubytování, či pokud jde o uspořádání nějakého aktivu apod.“

Dne 22.11.1989 byl realizovaný rozkaz, aby se mimopražské jednotky LM ihned vrátily domů. Jako poslední odjeli z kraje Plzeň, kolem 13.00 hod.

Otázka politická, případně trestně právní zodpovědnosti funkcionářů ÚV KSČ a přímo LM, je nezodpovězená. Aktivitou krajských a okresních štábů LM a jejich součinnosti se složkami SNB při MBO se pravděpodobně budou zabývat již jenom historici a je možné, že v individuálních případech i orgány činné v trestním řízení. Členství v této mocenské ozbrojené složce KSČ je v absolutně minimálním rozsahu postihováno až tzv. lustračním zákonem, který však nestanovuje zákaz výkonu povolání funkcionáři a členy LM, nýbrž základní předpoklady pro výkon některých funkcí. Činnost LM v podstatě zůstává nepostížena.

VI. ZÁVĚR

V úvodu této zprávy jsme citovali závěry práce minulé parlamentní komise určené pro dohled nad vyšetřováním 17. listopadu 1989. Jsme přesvědčeni, že jsme schopni tyto závěry vysvětlit.

a) Je důvodné podezření, že zásah proti manifestujícím na Národní třídě dne 17.11.1989 byl předem naplánován a v souladu s tímto plánem také realizován.

Závěr práce naší komise: zásah proti manifestujícím nebyl předem naplánován.

b) Existují určité náznaky, že vlastní zásah byl řízen dvěma velitelskými místy, která byla odlišně informována

Závěr práce naší komise: neexistovala dvě velitelská místa

c) Úsilí komise o objasnění původu a záměru dezinformace D. Dražské o smrti Martina Šmída nevedlo k žádoucím vysvětlení

Závěr práce naší komise: objasnili jsme původ a záměr dezinformace

d) Činnost FMV ve vztahu ke KGB v den manifestace i před manifestací vede k domněnce, že tato instituce byla o situaci informována, i když nebyl prokázán podíl jejího vlivu na přípravě a realizaci zásahu 17.11.1989.

Závěr práce naší komise: KGB byla o situaci informována prostřednictvím svých pracovníků (návštěva delegace generála Gruška však neměla žádný vztah k událostem 17.11.1989).

Nebyl prokázán vliv KGB na událostech 17.11.1989

e) Zůstává neobjasněna činnost StB na přípravě zásahu na Národní třídě, ale hlavně nečinnost této velmi významné mocenské složky bezprostředně po událostech.

Závěr práce naší komise: objasnili jsme činnost StB před, během i bezprostředně po zásahu

f) Je možno dovodit verzi, že zásah na Národní třídě měl vést k odstranění tehdejšího politického vedení KSČ.

Závěr práce naší komise: zásah na Národní třídě neměl vést k odstranění tehdejšího politického vedení KSČ.